

Havainnoinnin suuntaviivoja - työväline havainnoinnin tueksi Helsingin kaupungin vastaanottoerhetoimintaan

Jaana Bragge, Solja Mäkirinne

2020 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

**Havainnoinnin suuntaviivoja
- työväline havainnoinnin tueksi Helsingin
kaupungin vastaanottoperhetoimintaan**

Jaana Bragge, Solja Mäkirinne
Sosionomi AMK
Opinnäytetyö
Syyskuu, 2020

Jaana Bragge, Solja Mäkirinne

Havainnoinnin suuntaviivoja- työväline havainnoinnin tueksi Helsingin kaupungin vastaanotto-
perhetoimintaan

Vuosi 2020 Sivumäärä 75

Tämä opinnäytetyö sijoittui lastensuojelun työkentälle käsitellen vastaanotto-
perhetoiminnassa tehtävää sijoituksen aikaista havainnointia. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Hel-
singin kaupungin vastaanotto-
perhetoiminta. Opinnäytetyön tarkoitus oli kehittää vastaanotto-
perhetoiminnan valvottujen ja tuettujen tapaamisten toimintatapoja sekä edistää yhtenäis-
ten arviointikäytänteiden rakentumista. Opinnäytetyön tavoitteena oli yhtenäistää vastaan-
otto-
perhetoiminnan valvottujen ja tuettujen tapaamisten toimintatapoja. Opinnäytetyön kehit-
tämistehtävänä oli tuottaa työyhteisön toiveita ja tarpeita vastaava, laadukas ja käytännöllinen
työväline, joka yhtenäistää toimitavat asetetulle tasolle. Opinnäytetyön kehittämistehtä-
vänä oli tuottaa työväline havainnoinnin tueksi.

Teoreettinen viitekehys keskittyi tarkastelemaan lapsen etua ja vanhemmuuden havainnoin-
nin sekä arvioinnin käsitteitä lastensuojelutyössä. Opinnäytetyön tiedonkeruun menetelminä
käytettiin teemahaastattelua, kirjallisuuskatsausta sekä opinnäytetyön tekijöiden kirjoitta-
maa tutkijan päiväkirjaa. Aineistoja tarkasteltiin niitä kuvaamalla ja luokittelemalla. Tutki-
muksellisena kehittämistyönä toteutettu valvottujen ja tuettujen tapaamisten havainnointia
tukeva työväline muodostui viidestä eri vanhemmuuden arvioinnin näkökulmaa käsittelevästä
osa-alueesta. Nämä osa-alueet olivat sanaton ja sanallinen viestintä, hoiva ja huolenpito, yh-
dessä leikkiminen ja tekeminen, emotionaalinen ilmapiiri, vanhemman osallisuus.

Helsingin kaupungin vastaanotto-
perhetoiminnan sosiaaliohjaajilta saadun palautteen perus-
teella havainnoinnin työvälineestä onnistuttiin luomaan selkeä apuväline käytännön työhön.
Havainnoinnin työväline auttaa suuntaamaan jokaisen työntekijän huomion samoihin asioihin
lapsen ja vanhemman välisissä tapaamisissa. Havainnoinnin työväline otetaan käyttöön Helsin-
gin kaupungin vastaanotto-
perhetoiminnassa. Havainnoinnin työvälineen käyttöönotto myös
muissa kaupungeissa yhtenäistäisi esimerkiksi koko pääkaupunkiseudun vastaanotto-
perhetoiminnan toimitapoja ja kehittäisi asiakkaan tasavertaista kohtelua. Jatkokehittelyn kannalta
lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden arviointia koskevien näkökulmien kartoittaminen toisi
lisää arvoa havainnoinnin työvälineen asiasisältöön.

Asiasanat: Vastaanotto-
perhetoiminta, lapsen etu, vanhemmuuden arviointi, havainnointi

Jaana Bragge, Solja Mäkirinne

Guidelines for observation- A tool for the City of Helsinki's short-term foster family unit

Year	2020	Pages	75

This thesis was considered the work of child protection, dealing with the observation during a placement at a short term-foster family unit. The thesis was commissioned by the City of Helsinki's short-term foster family unit. The purpose of the thesis was to develop the operating methods of supervised and supported visitation in a short-term foster family unit and to promote the construction of uniform assessment practices. The aim of the thesis was to unify the operating methods of supervised and supported visitation for short-term foster family unit. The thesis development task was to produce a high-quality and practical tool that meets the wishes and needs of the work community and which unifies practices to a set level. The development task of the thesis was to produce a tool to support observation.

The theoretical framework focused on examining the best interests of the child and the concepts of parental observation and assessment in child protection work. The methods of data collection for the thesis were; a thematic interview, a literature review and a researcher's diary written by the thesis authors. The materials were examined by describing and classifying them. Based on the research development work, the tool supporting the observation of supervised and supported appointments consisted of five components dealing with different aspects of parental assessment. These areas were; non-verbal and verbal communication, caring and nurturing, playing and doing together, emotional atmosphere, parental involvement.

Based on the feedback received from the social instruction of the City of Helsinki's short-term foster family unit, the "observation tool" was used to create a simple tool for practical work. The "observation tool" helps to direct each employee's attention to the same issues in visitations between the child and the parent. The "observation tool" will be introduced in the City of Helsinki's short-term foster family unit. The introduction of the "observation tool" in other cities as well would harmonize the operating methods of the short-term foster family unit in the entire Helsinki metropolitan area and develop equal treatment of a customer. From the point of view of further processing, the mapping of aspects of the evaluation of social workers in child protection would add value to the content on the "observation tool."

Keywords: Short-term foster family unit, the best interests of the child, evaluation of parenthood, observation

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	7
3	Lastensuojelu osana sosiaalipalveluja.....	7
3.1	Lait lastensuojelun perustana	7
3.2	Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle	9
3.3	Vanhemmuus lapsen sijoituksen aikana	12
4	Vastaanottoperhetoiminta osana lastensuojelutyötä	13
4.1	Lapsen sijoitus lyhytaikaiseen perhehoitoon.....	13
4.2	Sosiaaliohjaajan toimenkuva vastaanottoperhetoiminnassa	14
4.3	Valvotut ja tuetut tapaamiset osana vastaanottoperhetoimintaa.....	15
5	Havainnointi vanhemmuuden arvioinnin tukena.....	16
5.1	Vanhemmuuden havainnoinnin näkökulmia	16
5.2	Lastensuojelun menetelmiä havainnoinnin tukena	18
5.3	Asiakastyön kirjaaminen lastensuojelutyössä	20
5.4	Asiakkaan osallisuus kirjaamisessa	23
6	Opinnäytetyön toteutus	25
6.1	Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminta opinnäytetyön toimeksiantajana	25
6.2	Teemahaastattelu alkukartoituksena	26
6.3	Kirjallisuuskatsaus opinnäytetyön menetelmänä.....	28
6.3.1	Riittävä vanhemmuus havainnoinnin kohteena	33
6.3.2	Sanallinen ja sanaton viestintä vuorovaikutuksen arvioinnissa.....	33
6.3.3	Vanhemman lapselle antama hoiva ja huolenpito.....	36
6.3.4	Vanhemman ja lapsen välinen tekeminen sekä leikkiminen.....	37
6.3.5	Emotionaalinen ilmapiiri lapsen ja vanhemman välillä.....	39
6.3.6	Vanhemman vointi ja osallisuus	40
6.4	Tutkijan päiväkirja tukena opinnäytetyöprosessissa.....	43
6.5	Havainnoinnin työvälineen suunnittelu ja toteutus tutkimuksellisena kehittämistyönä	45
7	Opinnäytetyön arviointi	50
7.1	Yhteistyön arviointi	50
7.2	Prosessin arviointi	52
7.3	Luotettavuus ja eettiset kysymykset.....	53
7.4	Tuotoksen arviointi	55

1 Johdanto

Kaikki lapset eivät elä lapsuuttaan biologisen perheensä kanssa. Myös monet lasten esikuvat, kuten Harry Potter, Peppi Pitkätossu ja Batman ovat eläneet sijaisperheessä, olleet orpoja tai adoptoituja. Lapsella on kuitenkin aina oikeus turvalliseen lapsuuteen ja hyvään elämään sekä ennen kaikkea oikeus olla lapsi. Kaikkien lasten kohdalla tämä oikeus ei kuitenkaan aina toteudu. Lapsi on riippuvainen aikuisten huolenpidosta, eikä pysty itse suojaamaan itseään esimerkiksi kaltoinkohtelulta. Lapsen hyvinvoinnin vaarantuessa tarvitaan kodin ulkopuolista apua. Lastensuojelu on osa lapsen suojelua. Lapsen suojelun velvoite ylittää hallintoalat ja niiden rajat. Lastensuojelusta taas ovat vastuussa lastensuojelun ammattilaiset. Lastensuojelu perustuu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen ja sen 3 artiklan 2 kohdan mukaan lapsella on oikeus hänen hyvinvoinnilleen välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon. Suomessa yhteiskunnan vastuu lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa alkaa, mikäli lapsesta ei pidetä riittävän hyvää huolta tai lapsi tai nuori omalla käyttäytymisellään vaarantaa sitä. Tällöin lastensuojeluviranomaisilla on velvollisuus puuttua tilanteeseen. Lapsen kasvuympäristön vaarantuessa voidaan tehdä lastensuojelun tukitoimena sijoitus. Lyhytaikaiset sijoitusmuodot ovat avohuollon tukitoimena tehtävä sijoitus ja kiireellinen sijoitus. Lapsi voidaan sijoittaa joko vastaanottoperheeseen tai vastaanottolaitokseen. (Taskinen 2010, 17, 19, 22, 25; Convention on the Rights of the Child 1989; Lasten vastaanoton omavalvontasuunnitelma 2020, 5; Pösö 2016, 7; Saastamoinen 2016, iii, V.)

Opinnäytetyömme käsittelee lastensuojelutyötä ja vastaanottoperhetoiminnassa tehtävää sijoituksen aikaista havainnointia, joka on mm. Haarakankaan (2018, 73) mukaan merkittävä keino muodostaa tietoa lastensuojelutyössä. Helsingin kaupungin lastensuojelun vastaanottoperhetoiminta vastaa lasten lyhytaikaisista sijoituksista perhehoitoon. Vastaanottoperhetoiminnassa työskentelevät sosiaaliohjaajat vastaavat perhehoitajien tuesta ja samalla varmistavat lapsen saaman perushoidon sekä huolenpidon. Lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten havainnointi ja sen pohjalta tapahtuva kirjaaminen sekä perheen tilanteen arviointi kuuluvat keskeisenä osana heidän työhönsä. Keskeinen toimintaa ohjaava arvo on asiakaslähtöisyys. (Lastenvastaanoton omavalvontasuunnitelma 2020, 7, 17; Helsingin kaupunki 2020.)

Tämä opinnäytetyö toteutetaan toimeksiantona Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminnalle. Opinnäytetyömme toiminnallinen osuus on tuottaa tutkimuksellisen kehittämisprosessin avulla valvottujen ja tuettujen tapaamisten havainnointiin työväline, jonka tavoite on yhtenäistää havainnointia sekä sen pohjalta tehtävää kirjaamista. Työryhmällä ei tällä hetkellä ole yhtenäistä linjaa valvottujen ja tuettujen tapaamisten kirjaamiskäytänteissä ja kehittämämme havainnoinnin työväline tulee vastaamaan tähän tarpeeseen. Työvälineen tulee olla eettisesti kestävä sekä sekä vastata toimeksiantajamme toiveita ja tarpeita.

2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Tässä opinnäytetyössä keskitytään tarkastelemaan vastaanottosijoituksen aikana tapahtuvaa arviointia sekä havainnointia vastaanottoperhetoiminnan valvotuissa ja tuetuissa tapaamisissa. Keskeisessä roolissa opinnäytetyössä on vastaanottoperhetoiminnan sosiaaliohjaajan tekemä havainnointi ja sen pohjalta tapahtuva kirjaaminen ja arviointi. Tämän opinnäytetyön tarkoitus on kehittää vastaanottoperhetoiminnan valvottujen ja tuettujen tapaamisten toimintatapoja sekä edistää yhtenäisten arviointikäytänteiden rakentumista.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on yhtenäistää vastaanottoperhetoiminnan valvottujen ja tuettujen tapaamisten toimintatapoja. Opinnäytetyön kehittämistehtävänä on tuottaa työväline havainnoinnin tueksi. Työvälineen tulee olla niin laadukas ja käytännöllinen, että se vastaa työyhteisön tarvetta ja yhtenäistää kirjaukset asetetulle tasolle. Arviointikäytänteitä yhtenäistetään tässä opinnäytetyössä tutkimuksellisen kehittämistyön tuloksena tuotetun havainnoinnin työvälineen avulla. Se tulee sisältämään kohta kohdalta havainnoitavat asiat, jolloin kaikki työntekijät havainnoivat ja kirjaavat samoja asioita.

3 Lastensuojelu osana sosiaalipalveluja

Lapsille kuuluvat yksilölliset oikeudet syntymästä lähtien sekä oikeus erityiseen suojeluun. Lapsi on samassa asemassa aikuisen kanssa, mutta lapsen oikeus erityiseen suojeluun menee ristiriitatilanteissa aikuisen edun edelle. Lapsille kuuluvista oikeuksista huolimatta lapset eivät pysty itse huolehtimaan näiden oikeuksien toteutumisesta ja tarvitsevat siihen aikuisten tukea ja apua. Sosiaalihuollon peruspalveluiden avulla voidaan tunnistaa ja puuttua perheen ongelmiin. Suomessa lastensuojelu on osa lasten, nuorten ja perheiden palvelujärjestelmää. Sen tavoite on, että lapsi tulee autetuksi ja lapsen hätä huomatuksi riippumatta siitä, missä lapsi asuu tai mitä palveluita hän käyttää. Yleiset palvelut tukevat kaikkia lapsia, nuoria ja perheitä. Erityistä tukea, kuten lastensuojelua, annetaan sitä tarvitseville jokaisen oman tarpeen mukaan. Palveluiden tulisi muodostaa lapsen kannalta ehjä kokonaisuus. Yleisten palveluiden antaessa perheille perustason tuen, erityistason tuki tulee sen rinnalle vain tarpeenmukaiseksi määrääjäksi. (Malja, Puustinen-Korhonen, Petrelius & Eriksson 2019, 25; Saastamoinen 2016, 2-3, 8.)

3.1 Lait lastensuojelun perustana

Suomen perustuslain (731/1999) 19 §:n mukaan ”jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon”. Sosiaalihuollon palveluista säädetään sosiaalihuoltolaissa ja sosiaalihuoltoa koskevissa erityislaeissa. Sosiaalihuolto ja sosiaalihuollon palvelujärjestelmä ovat keskeisessä roolissa ihmisen hyvinvoinnin ja perusoikeuksien toteutumisessa. Sosiaalihuolto käsittää sosiaalihuollon palvelutehtävät, joista yksi on lastensuojelun palvelut. (Araneva 2018, 37-38; Sosiaali- ja terveysministeriö 2020.) Sosiaalihuollolla tarkoitetaan toimintakokonaisuuksia, joiden vastuu on

laissa määriteltynä kunnilla. Sosiaalihuolto kuuluu Suomalaiseen sosiaaliturvajärjestelmään, jonka tavoitteena on turvata jokaiselle kansalaiselle oikeus välttämättömään toimentuloon ja turvaan. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2006, 4, 15-16.)

Vanhempien vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta on lastensuojelulain lähtökohta. Mikäli vanhemmat eivät jostain syystä kykene huolehtimaan lapsen hyvinvoinnista, on yhteiskunnalla Suomessa velvollisuus puuttua perheen tilanteeseen. Lapsen hyvät kasvuolosuhteet ja vanhempien tuki ovat tällöin yhteiskunnan vastuulla. Lastensuojelulain (417/2007) 2 § määrittää vastuun lapsen hyvinvoinnista: ”Lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lapsen vanhemman ja muun huoltajan tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa säädetään”. Lastensuojelun tehtävänä on turvata lapsen hyvinvointi ja sen tarve alkaa, mikäli lapsesta ei vanhempien toimesta pidetä riittävän hyvää huolta. Lastensuojelun toimet on Suomessa määritelty lastensuojelulaissa, mikä tarkoittaa sitä, että viranomaisten toiminta ja päätökset perustuvat aina lakiin. Lapsen oikeuksista on säädetty erikseen myös Suomen perustuslaissa, Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa. Suomen ensimmäinen lastensuojelulaki säädettiin vuonna 1936. Ennen ensimmäistä lastensuojelulakia lastensuojelun työ perustui rikoslakiin ja lakeihin vaivais- ja köyhäinhoidosta. (Hytönen ym. 2016, 27; Taskinen 2010, 11, 19, 24-25.)

Lastensuojelulain (417/2007) 4 §:n mukaan ” Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu”. Lapsen huolenpidon puutteet, kasvuolosuhteet tai lapsen käytös, josta aiheutuu lapsen kehitykselle tai terveydelle vaaraa tai sen uhkaa, ovat syitä lastensuojelulain mukaisten palveluiden ja tukitoimenpiteiden käytön tarpeelle. Epätavallinen kasvuolosuhde tai lapsen käytös eivät itsessään vielä syyksi lastensuojelun toimenpiteille, mikäli niistä ei voida osoittaa aiheutuvan lapselle välitöntä vaaraa tai sen uhkaa lapsen kehitykselle tai terveydelle. Syy-yhteys huolenpidon puutteen, kasvuolosuhteen tai lapsen käyttäytymiseen liittyvän syyn ja lapsen kehitykselle tai terveydelle aiheutuvan seurauksen välillä on osoitettava, jotta toimenpiteisiin voidaan ryhtyä. Tieto jonkin toiminnan tai tietyn olosuhteen vahingollisuudesta lapsen kehitykselle tai terveydelle tulee perustua tutkimusnäyttöön, käytännössä kertyneeseen arkitietoon sekä lasta koskeviin yksilöllisiin selvityksiin ja asiantuntijoiden lapselle tekemiin tutkimuksiin. Lastensuojelun toimenpide voi perustua lapsen kiireellisen avun tarpeeseen tai lapselle aiheutuvaan välittömään vaaraan. (Araneva 2018, 66.)

3.2 Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle

Lapsen turvallinen kasvuympäristö voidaan tarvittaessa taata sijoittamalla lapsi kodin ulkopuolelle. Keskeistä sijoituksessa on turvata lapsen hyvinvointi ja arki. Turvallisessa kasvuympäristössä lapsella on mahdollisuus saada ilon ja onnistumisen kokemuksia sekä kokea itsensä arvostetuksi. Vuonna 2019 Suomessa tehtiin lastensuojeluilmoitus 85 746 lapsesta ja kodin ulkopuolelle oli sijoitettu 18 928 lasta ja nuorta. Vuoden 2019 aikana kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä kasvoi kahdella prosentilla edellisestä vuodesta. (Forsell, Kuoppala & Säkkinen 2020.) Useimmat sijoitetut lapset ovat olleet monien eri sosiaalihuollon palveluiden piirissä ja sijoituspäätöstä on lykätty ja kokeiltu useita eri tukimuotoja. Sijoitukseen tulevilla lapsilla saattaa olla taustalla vaikeita kokemuksia ja kaltoinkohtelua. Toimimattomien tukimuotojen liian pitkä kokeileminen on haitaksi lapsen kehitykselle. Etenkin pienten lasten kohdalla keskushermosto vaurioituu kaltoinkohtelusta ja traumaista. Sijoitus on aina iso muutos lapsen elämässä ja lapsen kokemukset sijoituksesta saattavat vaihdella huolesta ja pelosta helpotukseen. (Känkänen 2015, 264-265, 267; Sinkkonen 2015, 150.)

Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle erilaisilla päätöksillä, jotka voivat olla myös hyvin erilaisia keskenään niin perusteiden, tarkoitusten kuin oikeudellisten perusteidenkin suhteen. Lapsen sijoitus voidaan tehdä avohuollon tukitoimena, kiireellisenä sijoituksena, huostaanotona, hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä tai jälkihuoltona. Lapsi on myös mahdollista sijoittaa yksityisesti kodin ulkopuolelle. (Saastamoinen 2010, 4-5.) Taskisen (2010,17) mukaan sijaishuollolla tarkoitetaan avohuollon sijoitusta, kiireellisesti sijoitetun tai huostaanotetun lapsen hoidon järjestämistä kodin ulkopuolella.

Huostaanoton perusteina on lastensuojeluin (417/2007) 40 §:n mukaan lapsen terveyden ja kehityksen vakava vaarantumisen uhka tai lapsen oma terveyden tai kehityksen vakava vaarantaminen. Huostaanoton edellytyksenä on, että toinen näistä kriteereistä täyttyy, minkä lisäksi avohuollon tukitoimet on koettu riittämättömiksi tai sopimattomiksi. Huostaanottoa valmistellaan aina kahden työntekijän toimesta. Ennen huostaanottohakemusta on kuultava vanhemman ja lapsen näkemys asiasta. Jos vanhempi ja 12 vuotta täyttänyt lapsi suostuvat huostaanottoon, päätöksen voi tällöin tehdä kunnan johtava sosiaalityöntekijä. Mikäli vanhempi ja yli 12-vuotias lapsi vastustavat huostaanottoa, päätöksen teko siirtyy hallinto-oikeudelle. Huostaanottopäätös on voimassa toistaiseksi. Myös kiireellinen sijoitus perustuu lastensuojelulakiin. Lapsi voidaan sijoittaa kiireellisesti, jos lapsi on välittömässä vaarassa. Kiireellisen sijoituksen päätöksenteko eroaa huostaanottopäätöksestä sillä, että kiireellisen sijoituksen päätöksen voi tehdä kelpoisuusehdot täyttävä sosiaalityöntekijä. Kiireellisen sijoituksen päätös on pääsääntöisesti voimassa 30 päivää, jolle on myös mahdollista tehdä jatkopäätös. Jos sijoitus on mahdollista tehdä avohuollon tukitoimena, ei kiireellisestä sijoitusta tarvitse tehdä. Lastensuojelussa pyritään ensisijaisesti aina käyttämään avohuollon tukitoimia. Lapsi voidaan sijoittaa avohuollon tukitoimena joko yksin tai yhdessä perheen kanssa. Avohuollon

sijoitus on suunnitelmallista ja arviointia tehdään säännöllisesti. (Saastamoinen 2010, 23, 27, 32, 39-41, 45, 57, 61.)

Lastensuojelulain (417/2007) 37 § käsittelee sijoitusta avohuollon tukitoimena. Siinä määrätään seuraavasti: ”Lapselle voidaan järjestää asiakassuunnitelmassa tarkoitetulla tavalla avohuollon tukitoimena tuen tarvetta arvioivaa tai kuntouttavaa perhehoitoa taikka laitoshuoltoa yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa. Jos lasta ei voida sijoittaa lapsen edun mukaisesti yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa, voidaan lapsi sijoittaa avohuollon tukitoimena lyhytaikaisesti myös yksin. Sijoitukseen vaaditaan lapsen huoltajan ja 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumus”. Huoltajan oikeudet säilyvät lapsen huoltajilla sijoituksen ajan, joten se voidaan heidän niin halutessaan myös lopettaa. Mikäli sijoituksen edellytykset (Kuvio 1) täyttyvät voidaan lapsi sijoittaa kodin ulkopuolelle myös yksin. Avohuollon tukitoimena sijoitus perustuukin aina vapaaehtoisuuteen. (Taskinen 2010, 72-73.)

Kuvio 1. Avohuollon sijoituksen tarpeen vaatimat edellytykset. (Lastensuojelulaki 417/2007)

Lyhytaikainen sijoitus sisältää aina arviointia, jonka pohjalta tehdään päätöksiä tarvittavista tukitoimista. Avohuollon sijoituksessa pohditaan vanhempien kanssa yhteistyössä tuen ja sijaishuollon järjestämisen tarvetta. Kaikissa tapauksissa arvioidaan kuitenkin aina sitä, mitkä ovat lapsen kotiinpaluun edellytykset ja milloin ne täyttyvät. Huostaanoton alkuvaiheen tai sijaishuollon muutoskohdan sijoituksessa tarvitaan arviointia sopivan sijaishuoltopaikan löytämiseksi ja myös adoption harkinta-aika edellyttää arvioivaa työskentelyä luovutusta harkitsevien vanhempien kanssa. Arviointityöskentely pohjautuu lapsen tarpeiden arviointiin ja sen on tarkoitus tuottaa tietoa, jonka pohjalta tehdään suunnitelma ja päätökset lapsen elämäntilanteen korjaamiseksi. Perheen kokonaistilannetta tarkastellaan aina lapsen tarpeiden näkökulmasta. (Vaattovaara & Maula 2010, 11.)

Lapsen kuntouttaminen lastensuojelullisista syistä voi myös olla tavoitteena avohuollon sijoituksessa. Tällöin tavoitteena on pääsääntöisesti lapsen kuntouttaminen takaisin ikä- ja kehitystason mukaiseen arkeen ja toimintaan tai lapsen sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen muutoin. Kuntouttamisen tarve voi syntyä, mikäli esimerkiksi lapsen koulunkäynti on

laiminlyöty pitkään. Tällöin oppivelvollisuuden rikkomisen lisäksi lapsen sosiaaliset suhteet ovat usein katkenneet ja lapsen arjen säännönmukaisuus ja vuorokausirytmii ovat kadoksissa. Lapsen edun mukaisuutta arvioitaessa on tehty huomioita, että lapsen kasvuolosuhteet ja huolenpidon puutteet eivät korjaannu vain kuntouttamalla lasta kodin ulkopuolella. Avohuollon sijoituksen tarkoitus ei ole säilyttää lasta tilapäisesti turvallisissa olosuhteissa, vaan sen kohteena tulee olla myös lapsen koti ja sen kasvuolosuhteet siellä. (Araneva 2018, 101.)

Lasten sijaishuoltoa voidaan toteuttaa perhehoidossa, ammatillisessa perhekodissa, lastensuojelulaitoksissa ja muussa perheenomaisessa hoidossa, kuten SOS-lapsikylissä. Lapsia ja nuoria hoitavista perhehoitajista käytetään myös nimitystä sijaisvanhempi. Perhehoitajat toimivat kunnan toimeksiantosopimuksella. Ammatillinen perhekoti taas tarvitsee toimintaansa lääninhallituksen luvan ja se sopii kunnan kanssa ostopalvelusopimuksen. Ammatillisissa perhekodeissa voi perhekodin vanhempien lisäksi työskennellä myös muuta henkilökuntaa. Lastensuojelulaitokset voivat olla kunnallisia, yhdistyksen omistamia tai yksityisiä yrityksiä. Lapsikylissä toteutetaan perheenomaista hoitoa useammassa omakotitalossa, jotka muodostavat yhdessä pienen kylän. (Ketola 2008, 18-19.)

Kiireellinen sijoitus toimii tilapäisenä turvaamistoimeenpiteenä ja sen aikana selvitetään lapsen huostaanoton tarpeen lisäksi muut vaihtoehdot, jotka ovat lapsen edun kannalta mahdollisia. Ennen lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle on selvitettävä lapsen läheisverkostoon kuuluvien kyky huolehtia lapsesta. Jos selvittämistä ei voida kiireellisyyden vuoksi tehdä, se voidaan jättää tekemättä. Kiireellinen sijoitus voi kestää muutamista päivistä useisiin kuukausiin, mikäli lapsen huostaanottoa koskeva hakemus laitetaan vireille hallinto-oikeudessa. Lapsen etu on huomioitava erityisen tarkasti kiireellisessä sijoituksessa, muun muassa siksi, että pieni lapsi kiintyy hoitajaansa nopeasti. Kiireellinen sijoitus tehdään lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai virka-ajan ulkopuolella päivystävän viranomaisen (sosiaalipäivystys) toimesta. Vanhempien ja huoltajien lisäksi sosiaalityöntekijä kuulee lasta ikätason mukaisesti kiireellistä sijoituspäätöstä tai muutoin tehtävää avohuollon tukitoimena toteutettavaa sijoituspäätöstä tehtäessä. Lyhytaikaisissa sijoituksissa lasten vastuusosiaalityö säilyy aina avohuollon sosiaalityössä. (Araneva 2018, 138; LAPE Uusimaa 2019; Taskinen 2010, 126.)

Sijoitustilanne on merkityksellinen sijoituksen jatkon kannalta. On eri asia, onko sijoitus tehty harkitusti avohuollon tukitoimena vai ennakoimattomasti kiireellisenä sijoituksena. Sijoitukseen vaikuttaa muun muassa perheen kokonaistilanne, lapsen kehitystaso, kulttuuritekijät ja lapsen omat erityispiirteet. On tärkeää, että sijoitustilanteessa lapselle kerrotaan ikätasoisesti sijoitukseen johtaneista syistä. Tunteiden läpikäyminen yhdessä turvallisen aikuisen kanssa osoittaa lapselle, että hänestä välitetään ja hän on tärkeä. (Känkänen 2013, 267-268.)

3.3 Vanhemmuus lapsen sijoituksen aikana

Vanhemmuutta voidaan luokitella biologisen, juridisen, sosiaalisen ja psykologisen näkökulman kautta. Biologisella vanhemmuudella tarkoitetaan lapsen ja vanhemman välistä perinnöllistä suhdetta. Lapsi on saanut alkunsa biologisten vanhempien sukusoluista. Juridisilla vanhemmilla on lasta kohtaan yhteiskunnan antamia oikeuksia ja velvollisuuksia. Esimerkiksi adoption kautta vanhemmista tulee lapsen juridisia vanhempia. Sosiaalisella vanhemmuudella tarkoitetaan asumista ja arjen jakamista lapsen kanssa. Sijaisperheen vanhempi on usein lapselle sosiaalinen vanhempi. Pidempiaikaisessa sijoituksessa voi sijaisperheen vanhempi muodostua lapselle myös psykologiseksi vanhemmaksi. Psykologinen vanhemmuus perustuu tunnepohjaisuuteen ja kiintymykseen. Psykologisessa vanhemmuudessa lapsi voi itse kokea sijaisvanhemman tai vanhemman uuden puolison vanhemmakseen. (Huttunen 2001, 58, 60, 62, 64, 68; Väestöliitto 2020.)

Riittävän hyvä vanhemmuus on lapsesta välittämistä ja huolenpitoa. Lapsen etu koostuu arkipäiväisistä asioista. Lapsi tarvitsee vanhemmaltaan perushoivaa. Vanhemman on osattava tulkitella lapsen valmiuksia, jotta vanhempi osaa antaa lapselle riittävää tukea. Vanhemman on myös huolehdittava lapsen ravinnonsaannista, puhtaudesta ja lapsen riittävästä levosta. Vanhemmuuden rakentuminen on prosessi. Vanhemmuuden muovaantuminen alkaa jo oman lapsuuden vanhemmuuden malleista. Omaan vanhemmuuteen kasvetaan yhdessä lapsen kanssa. Vanhemmuuteen kuuluu riittämättömyyden tunteita eikä vanhemmuus suju täysin ongelmitta. Vanhempana voi silti olla riittävän hyvä vanhempi juuri omalle lapselleen. On vahvuutta ottaa apua ja tukea vastaan silloin kuin sitä tarvitsee. (Lasinen lapsuus 2020; Sinkkonen 2012, 53; Taskinen 2010, 28.)

Vanhemmuus ei katkea sijoitukseen tai huostaanottoon, mutta muuttuu sen aikana. Biologiset vanhemmat toimivat vanhempina yhdessä sijaishuoltopaikan vanhempien kanssa. Sillä, miten vanhemmat suhtautuvat lapsen sijoitukseen on suuri merkitys sille, miten lapsi saa sisäisesti luvan asettua sijaishuoltopaikkaan. Lapselle kaikkein vahingollisinta on, jos vanhemmat eivät halua tai kykene ottamaan itselleen tarvitsemaansa apua vastaan tai vastustavat voimakkaasti lapsen sijaishuoltopaikkaa. Vanhemmat ovat edelleen hyvin tärkeitä lapselle ja mikäli he pystyvät tukemaan sijoitusta, lapsi voi asettua sijaishuoltopaikkaan. Tällöin lapsi voi kokea, että hänellä on muita välittäviä aikuisia ympärillään omien vanhempiensa lisäksi. Tällöin lapsen ei myöskään tarvitse valita puolta. Avohuollon sijoituksen aikana vanhemmilla säilyvät kaikki huoltajan oikeudet. Huoltajuus myös säilyy vanhemmilla myös kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton aikana. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että vanhemmilla on oikeus päättää lapsen nimestä, uskonnosta ja kansalaisuudesta. Vanhemmalla on edelleen oikeus osallistua lasta koskeviin päätöksentekoihin, toimia edunvalvojana sekä saada tietoa lapsen asioista. Vanhemman ja lapsen välisen yhteydenpidon tulee jatkua myös sijoituksen aikana, mikäli se ei ole

lapsen edun vastaista. Tällöin sosiaalityöntekijä tekee yhteydenpidon rajoittamisen päätöksen. (Sinkkonen 2015, 154-155; Voikukkia 2020b; Taskinen 2010, 72, 141-142.)

Lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle on aina kriisi. Erosta aiheutuva kriisi koskettaa sekä lasta että vanhempia. Kriisissä oleva tarvitsee apua tunteiden käsittelyyn sekä ohjaamista oikean tuen piiriin. Vanhempien kanssa on hyvä keskustella sijoituksen aiheuttamista tunteista ja siitä, miten elämäntilannetta järjestellään uudelleen sekä uudesta vanhemmuuden roolista. Kriisi etenee vaiheittain: shokkivaihe, reaktiovaihe, käsittelyvaihe ja uudelleen suuntautumisen vaihe. Shokkivaihe on kriisin vaiheista ensimmäinen ja silloin tilanne voi tuntua epätodelliselta. On tyypillistä, että tilanteeseen liittyvät asiat kielletään. Reaktiovaiheessa ihminen alkaa ymmärtää tapahtunutta. Reaktiovaiheeseen saattaa liittyä myös itsensä syyttelyä, unetomuutta, pelkoa sekä fyysisiä oireita. Kriisin kokenut on yleensä käsittelyvaiheessa valmis kohtaamaan kokemansa ja käsittelemään sitä. Käsittelyvaiheessa saattaa esiintyä muistikatkoksia, ärtyneisyyttä ja vetäytymistä sosiaalisista suhteista. Uudelleen suuntautumisen vaihe on elämänmittainen vaihe, jossa opetellaan elämään traumaattisen kokemuksen kanssa. (Känkänen 2013, 264; Suomen mielenterveys ry 2020; Voikukkia 2020a.)

4 Vastaanottoperhetoiminta osana lastensuojelutyötä

Lastensuojelun vastaanottoperhetoiminta on perhehoitolain (263/2015) mukaista lyhytaikaista toimeksiantosopimussuhteisessa tai ammatillisessa perhekodissa toteutettua sijaishuoltoa. Vastaanottoperhehoito on tarkoitettu alaikäisille akuutissa sijaishuollon tarpeessa oleville lapsille ja nuorille. Sijoituksen aikana perhehoitaja tekee havainnointia lapsen voinnista, vuorovaikutuksesta ja yhteydenpidosta vanhempiin sekä arjen sujumisesta. Perhehoitaja tarkkailee myös lapsen kasvua ja kehitystä. Lapsen vastuusosiaalityöntekijän ja vastaanottoperhehoitajan vastuutyöntekijän kanssa tehdään yhdessä jatkuvaa arviota siitä, onko palvelu lapselle tarpeellinen vai voidaanko lapsi kotiuttaa tai vaihtoehtoisesti siitä, onko palvelu riittävä vai tarvitseeko lapsi tuetumpaa sijaishuoltoa. (LAPE Uusimaa 2019; Perhehoitolaki 263/2015.)

4.1 Lapsen sijoitus lyhytaikaiseen perhehoitoon

Lyhytaikainen perhehoito on nimensä mukaisesti lyhytkestoista ja päivystysluontoista. Etenkin pienet lapset sijoitetaan ensisijaisesti lyhytaikaiseen perhehoitoon. Lyhytaikaisesta perhehoitosta esiintyy eri nimityksiä, kuten kriisiperhe, päivystysperhe, vastaanottoperhe, hoitoperhe tai huolta pitävä sukulaisperhe. Perhehoitajan tehtävä on omassa kodissaan tarjota lapselle hänen yksilöllisiä tarpeitaan vastaavaa hoivaa ja huolenpitoa. Vastaanottoperheenä toimiminen on sitovaa ja siihen kuuluu ympärivuorokautista päivystämistä, mikäli perheessä on paikka lapselle vapaana. Lyhytaikaisessa perhehoidossa ollaan valmiita vastaanottamaan lapsi lyhyellä varoitusajalla ja vähillä ennakkotiedoilla. Vastaanottoperheellä tulee olla taitoa kohdata ja rauhoittaa kriisissä olevaa lasta. Vastaanottoperheen osaamiseen kuuluu myös kriisissä olevan vanhemman kohtaaminen. Lapsen ja vanhemman tapaamiset järjestetään joko

perhehoitajan kodissa tai vastaanottoperhetoiminnan tiloissa. Perhehoitaja osallistuu lapsen tapaamisten järjestämiseen kuljettamalla lasta tapaamisiin tai toteuttamalla tapaamisen kotonaan. Vastaanottoperheen tehtäviin kuuluu myös tukea lasta siirtymisessä seuraavaan paikkaan, oli se sitten oma koti, pitkäaikainen sijaisperhe tai laitospaikka. Lisäksi vastaanottoperheeltä vaaditaan kykyä käsitellä omia tunteitaan, joita ilmenee vastaanottosijoituksen aikana tai sen jälkeen. (Araneva 2018, 138; Helsingin kaupunki 2018; Vaattovaara & Maula 2010, 4, 9.)

Lyhytaikaisen sijoituksen tavoitteena on arvioida ja vakauttaa lapsen ja perheen tilanne. Arviointi tarkoittaa sijoituspäätökseen johtaneiden syiden poistumisen tarkkailua sekä perheen elämäntilanteen selvittämistä. Lisäksi arvioidaan vanhempien kykyä vastata lapsen tarpeisiin sekä lapsen ja perheen tuen tarvetta, jotta lapsi voi kotiutua. Helsingissä perheen ja lapsen varsinainen arviointi toteutetaan vastaanottoperhetoiminnassa. Toiminnan tulee turvata lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpito, joka varmistetaan järjestämällä mm. valvottuja tai tuettuja tapaamisia. Lähtökohtana vastaanottoperhetoiminnan kaikessa arvioinnissa on lapsen etu sekä yksilölliset tarpeet. Vastaanottoperhesijoituksen aikana lasta ja hänen perhettään tuetaan sekä pyritään löytämään yhdessä ratkaisukeinoja muutoksen aikaansaamiseksi. Lapsen, tämän vanhempien sekä mahdollisten muiden läheisten kanssa yhteistyöhön osallistuu vastuusosiaalityöntekijä, perhehoitaja, vastaanottoperhetoiminnan työntekijät sekä muut mahdolliset viranomaiset. (Helsingin kaupunki 2020; LAPE Uusimaa 2019.)

Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminnassa työskennellään lapsen ja perheen kanssa, jotta kotiinpaluu lyhytaikaisen vastaanottoperheeseen tehdyn sijoituksen jälkeen olisi mahdollista. Vastaanottoperhesijoituksen aikana perheen tilanteesta tehdään arviointi ja jatko-suunnitelma. (Helsingin kaupunki 2020.) Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminnan sosiaaliohjaajien mukaan lapset tapaavat vanhempiaan sijoituksen aikana joko perhehoitajan kotona, vastaanottoperhetoiminnan tapaamistiloissa tai omassa kodissaan. Vastaanottoperhetoiminnan sosiaaliohjaajien työnkuvaan kuuluu muun muassa valvotut ja tuetut tapaamiset. Sosiaaliohjaajat tekevät havainnointia sekä arviota lapsesta sekä lapsen ja vanhemman tapaamisista ja yhteydenpidosta sijoituksen aikana. Havainnointi kohdistuu erityisesti lapsen ja vanhemman tapaamisiin.

4.2 Sosiaaliohjaajan toimenkuva vastaanottoperhetoiminnassa

Helsingin vastaanottoperhetoiminnassa työskentelevät tukityöntekijät ovat nimikkeeltään sosiaaliohjaajia. Sosiaalihuoltolain 16 §:n mukaan ” Sosiaaliohjauksella tarkoitetaan yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen neuvontaa, ohjausta ja tukea palvelujen käytössä sekä yhteistyötä eri tukimuotojen yhteensovittamisessa. Tavoitteena on yksilöiden ja perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen vahvistamalla elämänhallintaa ja toimintakykyä.” Sosiaaliohjaajien työ vastaanottoperhetoiminnassa on luonteeltaan organisointipainotteista ja se sisältää paljon verkostotyötä sekä lapsen tilanteen arvioimista yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.

Asiakkaiden vaihtuvuus lyhytaikaisissa sijoituksissa on suurta ja tilanteet voivat muuttua nopeasti. Sosiaaliohjaajan työ vastaanottoperhetoiminnassa on päivystysluontoista. Perhehoitajan tukeminen on iso osa sosiaaliohjaajan työn sisältöä. (LAPE Uusimaa 2019; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Lastensuojelun sosiaaliohjauksessa työskennellään tiiviisti lapsen ja perheen kanssa. Sosiaaliohjaus lastensuojelussa perustuu vuorovaikutukseen, vuorovaikutuksen avulla vahvistetaan lapsen ja vanhemman välistä yhteyttä. Sosiaaliohjaus on prosessityöskentelyä, joka koostuu arvioinnista, tavoitteiden laatimisesta, suunnittelusta, seurannasta ja dokumentoinnista. Sosiaaliohjauksessa on tärkeää jatkuva työskentelyn seuraaminen ja dokumentointi, jolloin pystytään seuraamaan työn vaikuttavuutta. Vastaanottoperhetoiminnan sosiaaliohjaaja työskentelee sijoituksen aikana lapsen, vanhemman ja sosiaalityöntekijän kanssa tiiviissä yhteistyössä. Sijoitusprosessin aikana sosiaaliohjaaja osallistuu kaikkiin neuvotteluihin. Sijoituksen alussa pidetään yhteinen tavoiteneuvottelu, jossa laaditaan tavoitteet sijoituksen ajalle. Vastaanottoperhetoiminnan sosiaaliohjaaja on osallisena arvioimassa sijoitusprosessia yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Vanhemman osallisuutta tuetaan tapaamalla vanhempia sijoituksen aikana. Sosiaaliohjaaja kirjaa työskentely-yhteenvedon. Yhteenvedo perustuu muun muassa lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten dokumentoimiseen. Työskentely-yhteenvedon tarkoituksena on tuottaa ajantasaista tietoa ja varmistaa, että lapsi saa palvelun päätyttyä tarvittavan tuen. Perhehoitajien rekrytoinnista vastaavat Helsingin kaupungin palveluiden asiakasohjauksen sosiaalityöntekijät. Sosiaaliohjaajat osallistuvat vastaanottoperhetoiminnassa perhehoitajien perehdytykseen. Perhehoitajien tukeminen ja valvonta ovat osa sosiaaliohjaajien tehtäväkuvaa. Perhehoitajat välittävät tietoa lapsesta, jotka sosiaaliohjaaja kirjaa Effica -asiakastietojärjestelmään. (Helminen 2016a, 18; Helminen 2016b, 213-214; LAPE Uusimaa 2019, 5; Lasten vastaanoton omavalvontasuunnitelma 2020, 9-10, 30.)

4.3 Valvotut ja tuetut tapaamiset osana vastaanottoperhetoimintaa

Valvotuilla ja tuetuilla tapaamisilla voidaan mahdollistaa lapsen turvallinen yhteydenpito lapsen vanhempiin. Lapsen etuun liittyy lapsen tarve tunkea oma historiansa ja syntyperänsä. Lapsi kykenee muodostamaan sen pohjalta oman identiteettinsä. Identiteetin muodostaminen on keskeistä lapsen kasvussa kohti aikuisuutta. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan ”Sijais-huollossa lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisaruksiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä. ” - - ”Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja lapsen sijaishuoltopaikan on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen vanhempiensa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa.” Valvoja on valvotussa tapaamisessa koko tapaamisen ajan näkö- ja kuuloyhteydessä lapseen ja vanhempaan. Valvonta on luonteeltaan intensiivistä. Vastuusosiaalityöntekijän tulee sopia valvotuista tapaamisista yhteisymmärryksessä vanhemman kanssa tai tehdä yhteydenpidon rajoittamispäätös. Tuetuissa tapaamisissa valvoja voi

tarvittaessa tukea lasta ja vanhempaa. Valvonnan tarkoitus on huolehtia siitä, että lapsen tapaamisoikeus toteutuu lapsen edun mukaisesti. Lapsen etu on valvotuissa ja tuetuissa tapaamisissa keskeisessä roolissa. Lapsen suojaaminen kaltoinkohtelulta ja väkivallalta on lapsen edun mukaista. Peruslähdekohtana on, että lapsi tarvitsee yhteyden vanhempiinsa. Yhteyden katkeaminen heidän välillään on haitallista lapselle. Vanhemman ja lapsen välisistä tapaamisista voi olla myös haittaa lapselle. Erityisesti pienen lapsen kohdalla, joka ei osaa ilmaista omaa tahtoaan on harkittava tarkkaan, milloin tapaamisen haitat ovat suuremmat kuin tapaamatta jättämisen haitat. (Kaivosoja 2004, 79, 82-84; Lastensuojelulaki 417/2007; Koulu 2013, 152; Lasten vastaanoton omavalvontasuunnitelma 2020, 17; Terveystieteiden tutkimuskeskus 2019.)

Valvotut ja tuetut tapaamiset eivät tapahdu lapsen ja vanhemman normaalissa arjen ympäristössä, eivätkä tilanteet vastaa perheen normaalia arkea. Vanhemman voi olla vaikeaa asettaa valvottavan rooliin ja vanhemman keskittyminen menee osittain sen miettimiseen, minkälaisena tapaamisen valvoja näkee tilanteen. Tapaamisten tavoitteena on tarjota mukavaa yhdessäoloa lapselle ja vanhemmalle. Perheet saavat tapaamisen ajaksi käyttöönsä Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminnan tiloista oman leikkihuoneen. Myös tapaamistilan yhteiset tilat ja leikkipiha ovat perheiden käytössä. Tapaamisiin voivat osallistua sovituksi lapsen sisarukset ja muut läheiset. (Kaivosoja 2004, 82; Vastaanottoperhetoiminnan tapaamistilan esite 2020.)

5 Havainnointi vanhemmuuden arvioinnin tukena

Vastaanottoperhetoiminnan valvottujen ja tuettujen tapaamisten keskiössä on vanhemmuuden arviointi ja sen havainnoiminen. Havainnointi toimii näin ollen tiedonmuodostamisen keinona. Tässä luvussa käydään läpi teoriaa, jonka pohjalta rakentui havainnoinnin työväline Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoimintaan. Lisäksi tuodaan esille havainnoinnin näkökulmia sekä vanhemman vointia havainnoinnin pohjalta tapahtuvan arvioinnin näkökulmasta. Havainnoinnin apuna voidaan käyttää erilaisia menetelmiä, joista tässä luvussa esitellään ne, joita käytettiin tehdyn havainnoinnin työvälineen kehittämistyössä.

5.1 Vanhemmuuden havainnoinnin näkökulmia

Ihmisen hyvinvointiteorian tunteminen auttaa ymmärtämään havainnoinnin merkitystä ihmisen hyvinvointiin. Yhtenä tärkeänä teoriana lastensuojelusta puhuttaessa voidaan pitää Erik Allardtin hyvinvointiteoriaa. Erik Allardtin teorian mukaan hyvinvoinnin kolme toistaan täydentävää ulottuvuutta ovat having (omistaminen), loving (rakastaminen) ja being (oleminen). Teorian lähtökohdista ovat ihmisen inhimilliset perustarpeet, jotka ovat välttämättömiä olemassaolon ja kehityksen aineellisia ja aineettomia ehtoja. Having-loving-being -kolmijako sopeutuu lapsen maailmaan näin myös empiirisesti sovitettuna. Nämä kolme ulottuvuutta

määrittävät sosiaalisia ongelmia myös hyvinvoinnin vajeina tai pahoinvoinnin lähteinä. (Bardy 2013, 67-70.)

Sosiaalialan työntekijöiden ammatillisen puheen kirjaaminen koostuu pääosin havainnoista ja arvioista. Havainnot ovat osatekijä, jonka pohjalta muodostuu tietoa ja tehdään arvioita. (Haarakangas 2018, 73.) Vanhemmuuden arvioinnin lopputulos voidaan määrittää lausumaksi siitä, pystyykö vanhempi takaamaan lapselle hyvinvoinnin vai täyttyykö lapsen tai koko perheen lastensuojelun asiakkuuden tarve. Lastensuojelun arviointi on aina sekä laadullista että määrällistä. Laadullisen arvioinnin kohteena voi olla esimerkiksi lapsen hoidon laiminlyönti tai turvallisuuden tai terveyden vaarantaminen. Tällöin pohdinnan keskiössä on tilanteen huolestuttavuuden taso ja se, onko puuttumista varten riittävästi näyttöä ja toisaalla se, pitäisikö luottaa perheen kykyyn selviytyä ja vähentää seurantaa. Näin ollen määrällisen arvioinnin kohteena ovat interventioiden ajankohdan ja riittävyden arviointi. Vanhemmuutta arvioitaessa pyritään saamaan vastaus siihen, miten vanhemmuus määrittyy tämän asemassa olevan elämäntilanteessa. Tämän jälkeen selvitetään, tarvitaanko lapsen yksilöllisten tarpeiden turvaamiseksi tehdä toimenpiteitä lastensuojelun väliintulon keinoin. Ensimmäisenä määritellään lapsen tarpeet ja toisena vanhemmuuden toteutuminen, jolloin arviointi tuo esiin vanhemman elämänhallinnan kannalta tärkeät voimavarat tai niiden puutteet sekä avun ja tuen tarpeet. (Saurama 2002, 27-28; Uramo 2016, 138-139.)

Havaintojen arviointiin ja tulkintoihin liittyy yleisiä periaatteita, ja havainnointi vaatii työntekijältä harjaantumista asiaan. Ensisijaisen tärkeää on havaintoja tekevän työntekijän kyky erottaa merkitykselliset pysyvät vuorovaikutusmallit, jotka kuvaavat vanhemman ja lapsen välistä kontaktia myös muissa olosuhteissa. Tällöin ei-kielellisen tason havainnointi on erityisen tärkeää, sillä ei-kielellinen ilmaisu kuuluu niihin käyttäytymisen osa-alueisiin, joita aikuisen on hyvin vaikea teeskennellä. Ei-kielellinen ilmaisu kertoo myös vanhemman ja lapsen vuorovaikutushistoriasta eli onko heidän välillään ollut jaettuja myönteisiä hetkiä. Jaetut hymyt ja kosketukset muodostavat olennaisen osan havainnoinnista. Merkityksellistä on seurata myös ajallisesti toistuvien vuorovaikutuskuvioiden toistuvuutta ajallisesti. Toistuvuus antaa luotettavan kuvan vanhemman yleisestä sensitiivisyydestä sekä saatavilla olosta. Myös ristiriitaisuuksia havainnoimalla voidaan seurata myönteisen tunneyhteyden aitoutta. Tyypillinen esimerkki ristiriitaisuudesta on tilanne, jossa vanhempi hymyilee sitkeästi lapsen vastustuksesta huolimatta. Pelkkiä negatiivisia tunteita ei kuitenkaan voi pelkästään seurata, sillä rajoitukset kuuluvat normaaliin vanhemmuuteen yhtä lailla kuin lapsen protestointi tarkoitukseen hakea tilaa. Oleellisempaa on sen sijaan seurata sitä, miten ristiriidoista neuvotellaan. Keskeistä on ylipäättään myönteisten tunteiden seuraaminen, sillä jos se joko puuttuu kokonaan tai on epäaidon oloista, on huoli perusteltua. (Salo & Mäkelä 2007, 25.)

Vuorovaikutuksen havainnointi tarkoittaa tilannetta, jossa työntekijä tekee havaintoja lapsen ja vanhemman välisestä suhteesta. Havaintojen avulla on tarkoitus tehdä näkyväksi

vanhemman ja lapsen suhteen eri puolet. Havainnointi on laadullista arviota, joka tuottaa tietoa vanhemman kyvystä toteuttaa vanhemmuuden perustehtäviä sekä lapsen emotionaalista hyvinvoinnista. Lisäksi se auttaa työntekijöitä kohdistamaan oikein tuen ja hoidolliset toimenpiteet. Vuorovaikutuksen havainnointi tulee aina liittää osaksi kokonaisuutta, jotta arviot tilanteesta olisivat perusteltuja. Jokainen tilanne ja asiakas on yksilöllinen ja muu tiedon tarve määräytyy sen mukaan. Taustatietojen ei ikinä pidä vaikuttaa havainnointiin vaan sitä on aina lähdettävä tekemään ns. puhtaalta pöydältä. Myös vanhemman kuuleminen tilanteesta on tärkeää. (Salo & Mäkelä 2007, 7, 26.)

Havainnoinnin tapoja voidaan soveltaa eri työympäristöissä käytettäväksi. Työyksiköissä, joissa havainnointia hyödynnetään systemaattisesti, tulee ottaa erityisesti huomioon työn eettiset periaatteet. Systemaattisen havainnoinnin tekeminen tulee perustella asiakkaalle. On syytä myös huomioida, että havainnointi yksin ei riitä arvion tekemiseen vanhemmuuden laadusta tai lapsen hyvinvoinnista, mikä tarkoittaa sitä, että havainnointi voi olla osa arviota, mutta ei anna yksinään riittävän luotettavaa kuvaa. Yksikön työntekijöillä tulee olla valmiudet tehdä havainnointia, joka on tunnistava työväline mm. ongelmien löytämiseksi. Työyksikön toimintatapojen tulee olla selkeät ja yhtenäiset havainnoinnin käsittelemisessä sekä materiaalin säilyttämisessä ja kirjaamistavoissa. Lastensuojelussa toteutetut arviot ovat hyödyllisimpiä ollessaan kartoittavia ja suuntaa antavia. Näiden arvioiden pohjalta tehdään lapsen jatkon kannalta tärkeitä päätöksiä. (Salo & Mäkelä 2007, 21.)

5.2 Lastensuojelun menetelmiä havainnoinnin tukena

Lastensuojelun sosiaalityön käsitteenä menetelmä on yhtä polarisoitunut kuin sosiaalityökin. Sosiaalityön menetelmät voivat olla erilaisia palveluita, avustuksia, ja toimenpiteitä, mutta myös toimintatapoja kuten läheisneuvonpito. Menetelmää voidaan pitää välineenä tavoitteen saavuttamiseksi. Tavoite voi olla sosiaalialan työssä esimerkiksi yhteistyösuhteen rakentaminen asiakkaan kanssa. Menetelmän tehtävinä voidaan pitää tilanteen selkeyttämistä ja muutoksen vauhdittajana toimimista. Menetelmät ovat aina oman aikansa ja kulttuurinsa tuotteita. Työntekijöiden tulee soveltaa niiden käyttöä tietoisesti, eettisesti ja suunnitelmallisesti. Työntekijän ollessa perehtynyt käyttämiinsä menetelmiin, riski virhetulkintoihin vähenee, käyttö kohtaa tarpeet ja menetelmään liittyvät rajoitteet on huomioitu. Menetelmät eivät saa olla itsetarkoitus tai niiden käyttö suoritus työntekijän puolelta. Tällöin on riski yksilön katoamiseen työskentelyssä. (Kaikko & Friis 2013, 111-112.)

Varhainen vuorovaikutussuhde vaikuttaa ratkaisevasti lapsen psyykkiseen hyvinvointiin ja kasvuun. Vuorovaikutuksen näkökulma on keskeisessä roolissa ennaltaehkäisevässä ja korjaavassa sosiaali- ja terveysalan työssä, kuten lastensuojelutyössä. Vuorovaikutushavainnointia käytetään työkaluna arvioitaessa lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Eri vuorovaikutusmenetelmien avulla pyritään arvioimaan vuorovaikutuksen peruselementtejä. Jokainen vuorovaikutusta arvioiva menetelmä sisältää käsityksen dyadisuudesta, mikä tarkoittaa sitä, ettei

vuorovaikutusta voida arvioida vain yhtä osapuolta seuraamalla. Johtopäätöksissä pyritään löytämään vuorovaikutustapa. Erilaisten menetelmien luotettava käyttö edellyttää aina myös perehtyneisyyttä kehityspsykologiaan ja tietoa vuorovaikutussuhteista ja koulutuksen menetelmän käyttöön ja varsinaista arviota vuorovaikutuksesta. Koulutuksen menetelmän käyttöön ja varsinaista arviota vuorovaikutuksesta voivatkin tehdä vain asiaan perehtyneet ammattihenkilöt. Menetelmien avulla saadut tulokset tulee aina myös kytkeä laajempaan tietoon vanhemmuudesta ja perheen tilanteesta. (Salo & Mäkelä 2006, 7, 20; Mäkelä & Salo 2012, 264.)

Care Index on menetelmä, jossa arviointi tehdään muutaman minuutin pituisen videonauhoituksen perusteella. Lapsi ja vanhempi leikkivät, kuten heillä on tapana tehdä ja leikkiä kuvataan. Lapsi ei saa kuvaushetkellä olla nälkäinen, väsynyt tai sairas. Nauha katsotaan useita kertoja ja työntekijä arvioi näkemänsä perusteella seitsemää vuorovaikutuksen osaa, joita ovat: kasvojen ilmeet, sanallinen ilmaisu, asento ja fyysinen kontakti, tunnesävy, hoivaajan ja vauvan vuorottelu, tilanteen hallinta ja aktiviteetin valitseminen. Care Indexin käyttö vaatii kouluttautumisen ja työparityöskentelyn luotettavuuden varmistamiseksi. (Sinkkonen 2012, 91, 93.)

Vuonna 1999 ilmestynyt suomalainen Vanhemmuuden roolikartta (Liite 1) on vanhemmuuden arvioinnin apuväline. Vanhemmuuden roolikartan peruskäsitteet on poimittu Jacob Levy Morenon rooliteoriasta, jonka mukaan rooli on luonteeltaan sekä sosiaalinen että yksilöllinen. Roolit tulevat tietoisiksi odotusten kautta ja niistä tulee vastavuoroisia esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsi reagoi vanhemman odotukseen ja jää seuraamaan roolinsa vaikutusta vanhempaan. Vanhemmuuden roolikartan taustalla on ajatus siitä, miten vanhemmuutta voidaan arkisessa ajattelussa hahmottaa mahdollisimman selkeästi ja luontevasti. Vanhemmalla on mahdollisuus kehittää roolejaan ja omaksua myös uusia rooleja jo käytössä olevien rinnalle. Vanhemmuuden roolikarttaa voidaan käyttää luovalla ja monipuolisella tavalla ja sen käytännönläheisyys mahdollistaa käytön ilman laajaa teoreettista taustatietoa. (Ylitalo toim. 2011, 8-10.)

Marian Marschakin kehitti MIM-havainnoinnin (Marshak Interaction Method) 1960 -luvulla. MIM-havainnointi on vuorovaikutuksen havainnointimenetelmä, jota käytetään käytännön työssä perheiden kanssa. MIM-havainnointi kuvantaa lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta tehtävien ja leikin avulla ja sen tarkoitus on tuoda esille vuorovaikutukseen sekä jäsentäviä että emotionaalista yhteyttä kuvaavia malleja. Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutustilanne taltioidaan videolle. Havainnoija katsoo tallenteen ja tekee siitä vuorovaikutuksen havainnoita ja lopuksi nauhoite katsotaan yhdessä vanhemman kanssa erikseen sovittuna aikana. MIM-havainnoinnin tarkoitus ei ole keskittyä seuraamaan lapsen ja vanhemman välisen leikin sisältöjä, vaan pääpaino on keskinäisen vuorovaikutuksen seuraamisessa. MIM-havainnoinnissa on oleellista löytää vanhemman ja lapsen välisestä toiminnasta niin positiivisia kuin negatiivisiakin huomioita. Menetelmään kuuluu tarkka pisteytysjärjestelmä vuorovaikutuksen

havainnoinnin tueksi. Pisteytysjärjestelmää luetettavasti käyttääkseen havainnoijan on suoritettava MIM- menetelmäkoulutus. (Kasvun tuki 2017; Salo & Mäkelä 2006, 5, 23, 25.)

BBIC (Barnets behov i centrum) on laajasti Ruotsissa käytössä oleva lastensuojelun arviointimalli, joka otettiin käyttöön vuonna 2006. BBIC on rekisteröity tuotemerkki ja sen käyttäjiltä vaaditaan lisenssi, joka on maksuton. Arviointimallin tavoite on ollut yhtenäistää tapa tehdä sosiaalityötä niin, että lapsen tarpeet ovat työskentelyn keskiössä. BBIC:n tavoite on vahvistaa lapsen vaikutusvaltaa ja osallisuutta, parantaa yhteistyötä perheen ja sen verkostojen välillä sekä luoda työntekoon systematiikkaa, jolloin sitä on helpompi seurata ja parantaa sekä sen laatua että oikeusturvaa. BBIC:tä havainnollistetaan usein kolmion (Liite 2) avulla, jonka keskiössä on lapsi ja sivuilla osa-alueet, joiden toteutuminen lapsen elämässä on arvioinnin kohteena. Osa-alueet ovat lapsen kehitys, vanhempien kyky sekä perhe ja ympäristö. Lapsen kehitystä tarkastellessa otetaan huomioon lapsen terveydentila, kehitys sekä pääsy terveydenhoitoon. Huomiota kiinnitetään myös mm. oppimiseen ja läsnäoloon koulussa sekä leikkimiseen ja vapaa-ajan viettoon. Havainnoin kohteena ovat myös tunteet ja käyttäytyminen sekä sosiaaliset suhteet. Vanhempien kykyjen selvittämiseen kuuluu vanhempien perushuolenpito lapsesta, arkirutiinit ja kyky ottaa vastuuta. Lisäksi siihen kuuluu emotionaalinen läsnäolo sekä turvallisuus eli turva kaikenlaista väkivaltaa vastaan. Perhe ja ympäristö sisältävät selvityksen perheen tilanteesta sekä taustoista, asumisen vakaudesta ja taloudellisesta tilanteesta. Tarkastelemalla ja vertaamalla näitä osa-alueita, tehdään arvio siitä, millä alueilla lapsen tarpeet toteutuvat ja miltä osin tarvitaan tukitoimia. (Socialstyrelsen 2015, 8-9, 13-24, 26-65.)

BBIC pohjautuu alun perin Englannista lähtöisin olevaan tuen tarpeen arvioimisen malliin, joka tunnetaan nimellä Framework for Assessment of Children in Need and Their Families (FA). FA:n teoreettinen perusta on ekologisissa kehitystä koskevissa teorioissa. Ekologinen malli tarkastelee lapsen kehitystä monitasoisessa ekologisessa kontekstissa. Sen keskiössä ovat lapseen suoraan vaikuttavat lähisuhteet ja ympäristöt, kuten koti ja koulu, välillisesti vaikuttavat tekijät, kuten viranomaiset sekä muut vaikuttavat tekijät, kuten tavat, arvot ja lainsäädäntö. FA:ssa kolmitasoinen ekologia on visualisoitu kolmioksi, jonka keskellä on lapsi (Liite 3). Kolmion sivujen ulottuvuudet ovat lapsen tarpeet, vanhempien kyvyt sekä tekijät, jotka vaikuttavat epäsuorasti lapsen kasvuun ja kehitykseen. Tuen tarpeen määrittelyssä mallista tehdyn manuaalin noudattamisen sijaan tärkeintä on lähestymistavan lapsikeskeisyys. (Department of Health 2000, 10-17.)

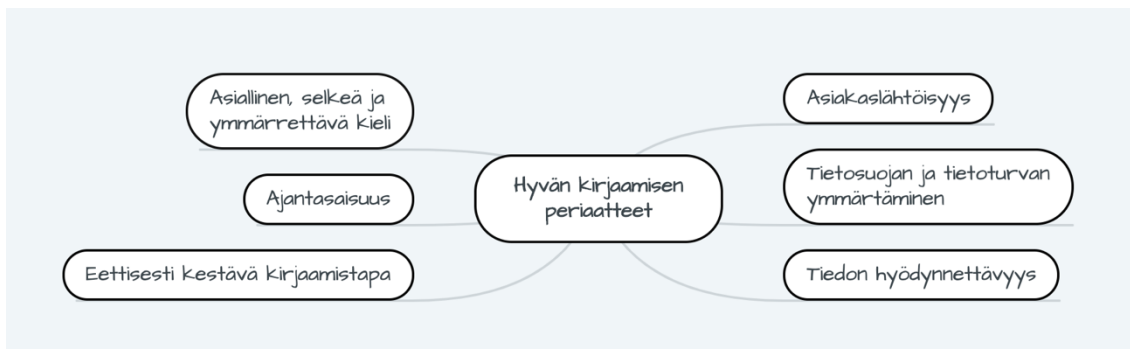
5.3 Asiakastyön kirjaaminen lastensuojelutyössä

Asiakastietoja kirjataan kaikista sosiaalipalveluja hakevista tai käyttävistä asiakkaista. Asiakastyön kirjaaminen eli dokumentointi on sosiaalihuollossa kiinteä osa ammatillista toimintakulttuuria ja osa kaikkia työprosesseja. Lastensuojelussa se on merkittävä työväline, sillä

kirjoittamisprosessissa asiakkuuden tapahtumat saavat tietyn merkityksen. Työn laadun, kehittämisen ja vaikuttavuuden parantamisen yksi keskeisimpiä välineitä on asiakastyön kirjaaminen. Lastensuojelutyössä myös lainsäädäntö velvoittaa kirjaamiseen ja ohjaa sitä mitä kirjataan. Kirjaaminen on lastensuojelun työntekijän lakisääteinen velvollisuus. Se tarkoittaa asiakirjojen tekstin kirjoittamista asiakastyössä ja sen tarkoitus on ohjata työntekijää lastensuojelulain mukaisissa työprosesseissa ja päätöksenteossa. Dokumentoinnilla on myös erittäin tärkeä rooli siihen osallisten, erityisesti asiakkaan, oikeusturvan toteutumisessa ja sen valvonnassa. (Laaksonen ym. 2011, 7, 10-12, 28, 38.)

Lastensuojeluprosessi tehdään näkyväksi kirjaamisen avulla. Asiakirjat havainnollistavat asiakastyötä prosessina niin asiakkaille, työntekijöille kuin viranomaisillekin. Sillä varmistetaan lapsen lisäksi myös työntekijän oikeusturva. Työntekijän tulee kirjausta tehdessään ajatella sen lukijaksi aina ensisijaisesti lapsi ja huoltaja. Näin ollen kirjausten tulee olla myös eettisesti kestäviä. Kirjauksiin saatetaan palata vielä vuosien jälkeenkin. Lapsen näkökulmasta sijaishuollon aikaisten tapahtumien dokumentointi on tärkeä osa lapsen historiaa. Tieto sijoituksen ajalta auttaa lasta myöhemmin hahmottamaan omaa käsitystään lapsuuden tapahtumista. Kirjaamisen avulla lapsi pystyy jäsentämään kokemuksiaan ja näin keskittymään tulevaisuuteen. Dokumentoinnista voi olla hyötyä pulmien löytymisen lisäksi myös lapsen vahvuuksien löytymisessä. Työntekijän tulee tarvittaessa korjata asiakirja, mikäli asiakkaasta on kirjattu puutteellista tai virheellistä tietoa. Myös asiakkaan eriävä mielipide on tuotava selkeästi esille. Työntekijän tulee kirjatessaan huomioida, että asiakirjaa voidaan käyttää esimerkiksi oikeudessa. Sosiaalityöntekijä saattaa myös käyttää kirjausta apuna laatiessaan päätöstä huostaanotosta tai tehdessään sijaishuoltopaikan muutospäätöstä. (Lasten vastaanoton oma-
valvontasuunnitelma 2020, 33-34; Laaksonen ym. 2011, 10; Känkänen 2013, 266.)

Hyvän kirjaamisen periaatteisiin (Kuvio 2) kuuluvat asiakaslähtöisyys, tietosuojan ja tietoturvan ymmärtäminen, asiallinen, selkeä ja ymmärrettävä kieli, kirjaamisen ajantasaisuus, tiedon hyödynnettävyys sekä eettisesti kestävä kirjaamistapa. Kirjoittaja tekee valintoja päättäen tuoda esiin jonkin näkökulman tai jättäen jonkin näkökulman pois. Näin ollen kirjaaminen sisältää aina vallankäytön mahdollisuuden. Kirjaamisen rajallisuus vie kirjoittajan eettisten kysymysten äärelle. Asiakirjojen lukijoina voi olla useita eri henkilöitä monissa rooleissa. Kirjausta tekevän on tärkeää huolehtia, että kirjaus sisältää tapaamisen tarkoituksen, keskustelujen merkityksen sekä johtopäätökset käsiteltävän asian kannalta. Hyviä asiakirjoja saa aikaan välttämällä monitulkintaisia ilmaisuja. Asiallista kielenkäyttöä edellytetään asiakkaan asiakirjojen lisäksi myös työntekijöiden sisäisessä viestinnässä. Kirjauksen ei myöskään tulisi olla tulkinnanvarainen, jotta sitä pystyy hyödyntämään. On kuvaavampaa kirjoittaa esimerkiksi: ”Henkilö X kertoo juovansa kuusi olutta päivässä” kuin todeta asiakkaalla olevan alkoholi-
ongelma. (Laaksonen ym. 2011, 38-45.)

Kuvio 2. Hyvän kirjaamisen periaatteet

Valvottujen ja tuettujen tapaamisten kirjaukset ovat osa sijoituksen aikaista arviointia. Toimintaa suunnitellaan, toteutetaan ja seurataan kirjausten avulla. Asiakirjojen avulla tehtyihin ratkaisuihin on helppo palata ja tehtyjen suunnitelmien toimivuutta voidaan jälkikäteen arvioida. Kirjauksia voidaan hyödyntää myös työntekijän ja asiakkaan välisissä keskusteluissa ja niiden avulla voidaan havainnollistaa prosessia asiakkaan lisäksi myös tiimin muille työntekijöille ja sosiaalityöntekijöille, joiden vastuualueeseen kuuluu lasta koskevien päätösten tekeminen. Vastaanotto-perhetoiminnassa asiakastyö kirjataan sosiaaliohjaajien toimesta asiakastietojärjestelmään. Tällä hetkellä vastaanotto-perhetoiminnassa käytössä oleva asiakastietojärjestelmä on Effica. Nykyinen tietojärjestelmä on poistumassa uuden Apotti -tietojärjestelmän käyttöönoton jälkeen. Apotti -tietojärjestelmän käyttöönoton tavoitteena on tarjota alueellisesti yhtenäinen sekä käyttäjäystävällisempi tietojärjestelmä. (Apotti 2020; Laaksonen ym. 2011, 10-11; Lasten vastaanoton omavalvontasuunnitelma 2020, 14.)

Asiakkaan asioiden kirjaaminen asiakirjoihin on vastaanotto-perhetoiminnassa arkipäiväistä ja automaattista. Työntekijän on erityisen tärkeää tiedostaa lähtökohdat, jotka vaikuttavat hänen tapaansa havainnoida ja kirjata. Asiakastyön kirjaaminen vaatii osaamista ja on erittäin tärkeää, että työntekijä ymmärtää oman vastuunsa havainnoissaan ja kirjatessaan asiakastapaamista. Eettisen toiminnan perusta sosiaalihuollossa on asiakkaan mukaan ottaminen kirjaamiseen, millä tarkoitetaan sitä, että asiakkaalle kerrotaan kirjaamisesta, näytetään häntä koskevia asiakirjoja, kirjataan yhdessä asiakkaan kanssa ja kirjataan vain niistä asioista, joista on yhdessä asiakkaan kanssa keskusteltu ja joita on tärkeää tai välttämätöntä kuvata. Asiakkaalla on oikeus tietää, mitä hänestä kirjoitetaan ja mihin tietoja käytetään. Käytännössä yhdessä asiakkaan kanssa kirjaaminen tai kaikista kirjatusta tiedoista etukäteen kertominen ei aina ole mahdollista. Lastensuojelutyössä tällainen tilanne saattaa syntyä kiireellisen sijoittamisen yhteydessä, jolloin mm. tilanteen kriittisyyden vuoksi voidaan päätös tehdä ilman asiakkaan kuulemistä. Kirjaamisesta on kuitenkin kiireellisissäkin tapauksissa aina kerrottava asiakkaalle. Työntekijä saattaa joutua kirjaamaan tietoa tai tapahtumakuvauksen, jonka näkyväksi tekemistä asiakas vastustaa, mutta joka on jonkun muun oikeuksien tai työntekijän oikeusturvan vuoksi välttämätöntä kirjata. Kyseessä voi olla esimerkiksi päihteidenkäytön

vaikutus muihin perheenjäseniin tai väkivaltainen käytös asiakastilanteessa. (Laaksonen ym. 2011, 11-12.)

Kirjaamisosaaminen on laaja kokonaisuus. Keskeisimmät sisällöt kirjaamisosaamiseen liittyen ovat kirjaamisen käytännöt sekä osallistava kirjaaminen. Stellbergin (2017) mukaan kirjaaminen vaatii työntekijältä vankkaa osaamista, jotta asiakaskertomus pysyy tiiviinä, mutta sisältää kuitenkin kaiken oleellisen tiedon. Vaikeiden asioiden puheeksi otto asiakastilanteessa ja niistä kirjaaminen edellyttää aina ammatillista harkintaa. (Stellberg 2017.) Asiakastyötä tulee kirjata koko prosessin ajan ja siihen tulee varata aikaa. Ajantasainen kirjaus takaa sujuvuuden työskentelyssä ja vapauttaa työntekijän jatkuvasta asioiden mielessä pitämisen taakasta. Kirjaamisen laadukkuuteen vaikuttaa siihen varatun ajan lisäksi työntekijän toimintatavat sekä työolosuhteet. Kirjaaminen tulee ymmärtää keskeisenä osana työskentelyä. Yhteiset toimintakäytänteet ja asiakastiedon käsittelyyn liittyvä keskustelu tulee huomioida koko organisaation tasolla. (Laaksonen ym. 2011, 12-13.)

5.4 Asiakkaan osallisuus kirjaamisessa

Osallisuudella tarkoitetaan yhteisöön liittymistä, siihen kuulumista sekä yhteisöön vaikuttamista. Ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta on tärkeää päästä osalliseksi itselleen merkityksellisiin yhteisöihin. Asiakkaan mahdollisuus osallisuuteen edellyttää työntekijältä asiakkaan kutsumista yhdessä toteutettavaan työhön. Lastensuojelun työntekijöille tulee usein mahdollisuus päästä osalliseksi asiakkaiden elämää. Asiakkaan kanssa tehtävän osallistavan kirjaamisen lähtökohtana toimii asiakkaan tiedottaminen kirjaamiseen liittyvistä asioista, kuten omien tietojen saamisesta tai asiakastietojen käyttämisestä. Osallistavaa kirjaamista tehdessä asiakkaan kanssa voidaan keskustella siitä, mitä kirjataan. Asiakkaan kanssa on myös mahdollista palata edellisiin kirjauksiin ja muokata asiakaskirjoja yhdessä. Asiakkaan osallistuminen kirjauksen tekemiseen lisää tämän luottamusta ja vähentää yllättyneisyyttä asiakirjoihin tallennetuista asioista. Yhdessä tehdyissä kirjauksissa ei ole tulkintaeroja ja näin ollen asiakkaan osallisuus korostuu ristiriitatilanteissa. Yhdessä tehty kirjaus ja sovitut asiat myös velvoittavat molempia osapuolia. Työntekijän ammatillisen työn turvallisuus kasvaa, kun asiakas on tietoinen yhdessä sovitusta asioista ja tilanteen arviosta. Osallistavaa kirjaamista menetelmänä käytetään asiakastyössä toisinaan myös tiedostamatta. (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 149; Muukkonen 2009, 165; Stellberg 2017; Laaksonen ym. 2011, 41-42.)

Asiakkaan osallisuutta lähdetään vahvistamaan tiedottamalla dokumentoinnista asiakkaalle. Työntekijän tulee konkreettisesti kertoa kirjauskäytännöistä asiakkaalle: milloin ja mitä asiakirjoja laaditaan, millaista tietoa niihin kirjataan, mitä oikeuksia asiakkaalla on suhteessa asiakirjoihin ja miten hän voi niitä toteuttaa. Asiakas saattaa tuntea pelkoa ja epäluuloja kirjaamista kohtaan ja työntekijän tulee olla valmis kohtaamaan asiakkaan negatiivisetkin tunteet. Asiakkaan osallisuutta voidaan vahvistaa myös kertomalla etukäteen, mitä asioita työntekijä aikoo kirjata ja kysymällä asiakkaalta, mitä tämä pitää tärkeinä asioina kirjattaviksi

sekä antamalla asiakirjat hänen luettavikseen mahdollisimman pian tapaamisen jälkeen. Parhaiten osallisuus toteutuu kuitenkin silloin, kun kirjaaminen tehdään yhdessä asiakkaan kanssa. Vastuu kirjaamisesta on työntekijällä, mutta on tärkeää pohtia myös asiakkaan laatimien tekstien roolia työskentelyn kirjaamisessa. (Laaksonen ym. 2011, 42.)

Osallistavaa kirjaamista heikentävät tekijät liittyvät esimerkiksi työntekijän ammattitaitoon, asiakkaan tilanteeseen tai työtiloihin. Työntekijällä voi olla puutteita kirjaamisen perustaidoissa tai kielteinen asenne osallistavaa kirjausta kohtaan. Myös viive kirjaamisessa vaikeuttaa tai jopa estää osallistavan kirjaamisen mahdollistumisen. Asiakkaalla saattaa olla kuormittava elämäntilanne, rajoitteita toimintakyvyssä tai vastentahtoinen asenne osallistavaa kirjaamista kohtaan. Kotikäynneillä kirjaamista ei voi tehdä ilman kannettavaa tietokonetta tai etäyhteyttä ja työtiloissa tietokoneet voi olla asennettuina tiloihin, joita vain työntekijät saavat käyttää. Laadukkaaseen kirjaamiseen tulee varata aikaa. Mikäli työ mitataan vain suoritteina, jätetään huomioimatta osallisuuden mahdollistamiseen tarvittava panostus. (Stellberg 2017.)

Asiakastyössä voi monestikin olla erimielisyyttä siitä, mikä tilanteessa on olennaista tai mistä siinä edes on kyse. Työntekijän ja asiakkaan näkemysten ollessa erilaiset, on tärkeää kirjata asiakirjaan eri näkemykset niin kuin ne ovat. Työntekijän tulee aina kyetä perustelemaan näkemyksensä. Osallisuus kirjaamisessa ei siis suinkaan tarkoita sitä, että asiakirjoihin kirjataan vain asiakkaan näkemys tai jätetään kirjaamatta asioita, joita asiakas ei halua kirjattavan. Kirjauksesta tulee selkeästi käydä ilmi, kenen kertomasta tai mielipiteestä on kyse. Osallistava kirjaaminen edistää asiakassuhteen avoimuutta, sillä näin vaikeatkin asiat on käsitteellistettävä ja niistä on puhuttava. Tilannetta koskeva aito dialogi voi syntyä vain silloin, kun asiakas tietää mitä mieltä työntekijä hänen tilanteestaan todella on. Asiakkaiden asioiden käsitteleminen ja kirjaaminen eivät ole toisistaan irti olevia tapahtumia tai ilmiöitä, vaan sulautuvat yhteen viimeistään asiakasta koskevien edeltävien tapahtumien perusteella tehtävien päätösten yhteydessä. (Laaksonen ym. 2011, 42-43.)

Osallistavaa kirjaamista voidaan Stellbergin (2017) mukaan kehittää monin tavoin, kuten erilaisten teknisten ratkaisujen kautta, keskustelemalla asiasta työyhteisössä sekä varaamalla kirjaamiseen riittävästi aikaa. Asiakirjapohjissa tulee huomioida asiakkaan äänen esiintuominen. Työntekijät voivat kehittää osallistavan kirjaamisen menetelmää yhdessä esimerkiksi jakamalla hyviä käytäntöjä. Työntekijöiden on myös tärkeää kehittää omaa osaamistaan ja omaksua uusia toimintatapoja. Erittäin tärkeässä roolissa on myös asiakkaan asiantuntijuuden tunnistaminen ja kokemustiedon hyödyntäminen. Asiakkaan kanssa yhdessä kirjaaminen voi tuntua työntekijästä haastavalta. Tällöin voidaan edetä pienin askelin ja aloittaa siitä, että työntekijä lähettää asiakirjan asiakkaan tarkastettavaksi. Se ei vaadi suurta työtä, mutta sillä voi olla mittava merkitys asiakassuhteen luomisessa. Myös Laaksonen ym. (2011) mukaan työskentelyn edellytykset paranevat, kun asiakas tietää, että työskentelystä kirjoitetaan ja

kirjaukset on mahdollista itse heti lukea. Asiakkaan saattaa olla myös helpompi orientoitua seuraavalle tapaamiselle pohtimalla edellisellä kerralla käsiteltyjä asioita. (Stellberg 2017; Laaksonen ym. 2011, 41-42.)

6 Opinnäytetyön toteutus

Tietojen kerääminen, tilastolliset esitykset, haastatteluaineiston kuvaukset ja tutkimusmenetelmien käyttö ovat asioita, joita voidaan nimittää tutkimukseksi. Tutkimustyö edellyttää aina sen tekijältä moniulotteista tiedon ja menetelmien hallintaa, minkä lisäksi tulee ymmärtää kyseisen tieteenalan säännöstöä ja vaatimuksia. Salosen (2013, 9-10) mukaan ”tutkimustyö voidaan määritellä uuden tiedon tuottamiseksi tieteen tekemisen piirissä sovittujen yhteisten toimitapojen ja -sääntöjen ohjaamina”. Tämä opinnäytetyö toteutettiin tutkimuksellisenä kehittämistyönä. Tutkimuksellisessa kehittämistyössä yhdistyy konkreettinen kehittämistoiminta ja tutkimuksellinen lähestymistapa (Toikko & Rantanen 2009, 19). Tämän opinnäytetyön tutkimuksellisia menetelmiä toimivat alkukartoituksena tehty teemahaastattelu, kirjallisuuskatsaus sekä tutkijan päiväkirja. Tässä luvussa esitellään tämän opinnäytetyön toimeksiantaja Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminta ja kerrotaan opinnäytetyössä käytetyistä menetelmistä. Lisäksi käydään läpi havainnoinnin työvälineen kehittämistyön prosessi.

6.1 Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminta opinnäytetyön toimeksiantajana

Vastaanottoperhetoiminta on osa Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimialan lastensuojelun palveluja. Vastaanottoperhetoiminta kuuluu organisaatorakenteessa lasten vastaanoton kokonaisuuteen, joka muodostuu vastaanottoperhetoiminnan lisäksi lasten vastaanoton osastoista. Lasten vastaanotto tarjoaa sijoituspaikan kiireellisessä tilanteessa ympärivuorokautisesti. Ensisijaisesti lapset pyritään sijoittamaan vastaanottoperheisiin. Helsingin kaupungin vastaanottoperheitä on noin 30, joissa on paikkoja noin 70 lapselle. Kriisitilanteessa sijoitetun lapsen ikätasoisesta perushoivasta ja huolenpidosta vastaavat perhehoitajat. Sosiaaliohjaajat vastaavat perhehoitajien tuesta ja samalla varmistavat lapsen saaman perushoidon sekä huolenpidon. Vastaanottoperhesijoituksessa tehdään aina vastuusosiaalityön ja vastaanottoperhetoiminnan tukityöntekijöiden yhteistyönä lapsen ja perheen tilanteen arviointi. Helsingin vastaanottoperhetoiminnassa työskentelee sosiaaliohjaajien lisäksi psykologi ja johtava ohjaaja. Toiminnan tavoitteena on olla lyhytkestoista ja arvioinnin valmistuttua päivitetään lapsen asiakassuunnitelma, jonka perusteella työskentely jatkuu niin, että sijoitus vastaanottoperheessä päättyy. Vastaanottoperheestä lapset siirtyvät eri paikkoihin: takaisin kotiin, laitokseen, sukulaisille, pitkäaikaiseen sijoitukseen perheeseen tai laitokseen. Järjestämällä tuetuja ja valvottuja tapaamisia turvataan lapsen ja vanhempien sekä muiden läheisten yhteydenpito. Toiminnan järjestäjillä ja tilaajilla on vastuu valvoa palvelun laatua sekä lainmukaisuutta, sillä Uudenmaan alueella lyhytaikaista perhehoidon palvelua ei valvota toiminnan ulkopuolelta. (LAPE Uusimaa 2019; Lastensuojelu vastaanottoperheessä 2020; Lasten vastaanoton omavalvontasuunnitelma 2020, 7, 14.)

Vuoden 2017 lopussa Helsingissä toteutettiin henkilöstörakennetta ja asiakasohjautuvuutta koskeva muutos, jonka seurauksena vastaanottoperhetoiminnassa työskennelleet sosiaalityöntekijät siirtyivät osaksi keskitettyä palveluiden asiakasohjauksen työryhmää. Tämän työryhmän kautta ohjautuvat kaikki asiakkaat sekä avohuollon palveluihin, kuten perhetyö ja perhekuntoutus, että kiireellisiin ympärivuorokautisiin palveluihin. Vastaanottoperhetoiminnan työryhmässä työskentelee perhehoitajien vastuu- ja tukityössä sosiaaliohjaajia, joiden lisäksi tiimiin kuuluu psykologi. Vastuutyöntekijöiden tiimin lähiesimies on johtava ohjaaja. Vastaanottoperhetoiminta on lasten vastaanoton johtajan alaisuudessa. (LAPE Uusimaa 2019.)

Opinnäytetyöprosessi sai alkunsa toimeksiannosta alkuvuodesta 2020. Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminnan yksiköllä oli tarve havainnointia yhtenäistävälle työvälineelle valvottuihin tapaamisiin, koska vastaanottoperhetoiminnassa ei ollut yhtenäisiä käytänteitä vanhemman ja lapsen välisten tapaamisten havainnoinnille. Yhtenäisiä havainnointikäytänteitä ryhdyttiin kehittämään vanhemman ja lapsen välisiin tapaamisiin tutkimuksellisenä kehittämistyönä. Toikon ja Rantasen (2009, 89-90) mukaan kehittämistoiminta on aina sosiaalinen prosessi, joka edellyttää osallistumista sekä ihmisten välistä vuorovaikutusta. Osallistamisella tarjottiin työyhteisölle mahdollisuus osallistua toiminnan kehittämiseen ja tätä kautta työntekijöiden sitoutuminen kehittämistyön prosessia kohtaan lisääntyy sekä työyhteisön tarpeet tulevat huomioiduiksi. Kehittämistoimintaan haluttiin mukaan henkilöt, joita sen tulokset koskivat. Työryhmän osallisuus toteutui alkukartoituksena tehdyn teemahaastattelun sekä työpaikkaohjaajan kanssa käytyjen palautekeskustelujen välityksellä. Virallisesti yhteistyö alkoi tutkimuslupaan (Liite 4) liittyvien liitteiden toimittamisella toimeksiantajalle. Yksi liitteistä oli suostumusasiakirja (Liite 5), joka toimi yhteistyön sopimuksena. Lisäksi työyhteisölle toimitettiin informointikirje (Liite 6), jossa kerrottiin tarkemmin opinnäytetyöprosessin etenemisestä ja yhteistyöstä.

6.2 Teemahaastattelu alkukartoituksena

Kanasen (2014, 87) mukaan haastattelua voidaan hyödyntää alkukartoituksessa selventämässä tutkimusongelmaa ja siihen liittyviä tekijöitä. Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminnan työntekijät olivat toimeksiannon yhteydessä tuoneet esille kiinnostuksensa ja innostuksensa vaikuttaa tämän opinnäytetyön tutkimuksellisen kehittämistyön tuotoksena syntyvän havainnoinnin työvälineen sisältöön. Alkukartoituksena tehty teemahaastattelu lisäsi näin ollen työyhteisön osallisuutta kehittämistoimintaan. Hirsjärven & Hurmeen (2011, 34, 48) mukaan haastattelussa on mahdollista itse tarkentaa tiedonhankintaa ja saada selville vastausten taustoja. Alkukartoituksena toteutettu haastattelu tehtiin puolistrukturoituna eli teemahaastatteluna ja sen tarkoituksena oli kerätä tietoa ja kokemuksia sekä syventää opinnäytetyön tekijöillä jo olemassa olevaa ammatillista tietoa. Tällä hetkellä vastaanottoperhetoiminnan valvottujen ja tuettujen tapaamisten havainnoinnille ja kirjaamiselle ei ole yhtenäistä tapaa. Jokainen sosiaaliohjaaja havainnoi tapaamisia omalla tavallaan ja jokaisen tapaamisen

havainnoinnin näkökulma on sosiaaliohjaajasta riippuvainen. Kysymykseksi tälle aineistolle muodostui: Mitä toiveita ja tarpeita vastaanottoperhetoiminnan työntekijöillä on havainnoinnin työvälineelle? Haastattelun avulla haluttiin selvittää myös vastaanottoperhetoiminnan sosiaaliohjaajien työnkuvaa sekä heidän toiveitaan ja tarpeitaan havainnoinnin työvälineelle.

Teemahaastattelu menetelmänä toimi tässä opinnäytetyössä erinomaisesti, sillä se on strukturoidumpi kuin avoin haastattelu, mutta antaa kuitenkin paljon tilaa myös vapaalle puheelle. Tutkimusluvan puitteissa oli mahdollista tehdä vain yksi haastattelu. Tämä seikka vaikutti merkittävästi haastattelun sisältöön ja ominaisuuksiltaan juuri teemahaastattelu vastasi tarvetta kaikkein parhaiten. Haastattelussa käytettiin sellaisia kysymyksiä, joita ei olisi esimerkiksi voitu selvittää kyselylomakkeella. Teemahaastattelussa käydään haastattelijan ja haastateltavan välistä keskustelua aihe kerrallaan. Dialogisuus on merkittävässä roolissa haastattelutilanteessa. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 35, 47-48; Kananen 2015, 83.)

Teemahaastatteluun laaditaan runko ja suunnitelma haastattelusta. Haastattelurungossa nojattiin opinnäytetyön alustavaan tavoitteeseen sekä hyödynnettiin muun muassa aiempaa aihetta koskevaa kirjallisuutta. Haastattelussa voidaan käyttää apuna monia haastattelutekniikoita, joista kysymyksiä voidaan pitää yhtenä tärkeimmistä tekniikoista. Mikäli halutaan luotettavaa tietoa, on kysymykset asetettava oikein. Kysymykset voidaan jakaa avoimiin ja suljettuihin kysymyksiin. Suljetuissa kysymyksissä on valmiit vastausvaihtoehdot ja ne ovat lähellä strukturoituja kysymyksiä. Niihin voi vastata joko kyllä tai ei. Avoimiin kysymyksiin tulee käyttää kysymyssanoja ja niihin vastaaminen edellyttää useamman sanan lauseita. Johdattelevia kysymyksiä käyttämällä taas saadaan haluttu vastaus ja niiden käytössä onkin syytä olla varovainen, sillä niillä voidaan ohjailta vastaaja vastaamaan kysyjän toivomalla tavalla. (Kananen 2014, 87-88, 90; Kananen 2015, 83.)

Tämän opinnäytetyön teemahaastattelurunkoon (Liite 7) syntyi yhteensä 11 kysymystä. Kaikki kysymykset eivät olleet ennalta suunniteltuja, vaan tarkentavia kysymyksiä tehtiin myös haastattelun aikana. Haastattelukysymykset koskivat työryhmän alustavia toiveita ja tarpeita havainnointiin tehtävän työvälineen sisällöstä ja muodosta. Sen avulla kartoitettiin myös tämänhetkistä työskentelytapaa ja sen puutteita. Haastattelun yhteydessä sovittiin lisäksi aikataullisista asioista. Haastattelun muodoksi valittiin ryhmähaastattelu, sillä aiheeseen haluttiin eri näkökulmia, minkä lisäksi työryhmää haluttiin kuormittaa ajallisesti mahdollisimman vähän. Kananen (2014, 92) mukaan ryhmähaastattelun etu on ajansäästö, sillä ryhmää haastatella tehdään useampi haastattelu yhtä aikaa.

Alkukartoituksena tehtyyn ryhmähaastatteluun osallistui kolme työryhmän sosiaaliohjaajaa. He valikoituivat vastaajiksi käytyään vanhemmuuden havainnointia koskevan koulutuksen, jonka pohjalta he olivat alustavasti pohtineet valvottujen tapaamisten havainnoinnin yhteinäistämistä koko työryhmälle. Haastattelu sovittiin pidettäväksi 26.2.2020 Helsingin

kaupungin vastaanotto-perhetoiminnan tiloissa Malmilla. Tehty haastattelu nauhoitettiin puhelimen ääninauhurilla, jotta haastattelutilanteessa voitiin keskittyä vastauksiin ja jatkokysymysten tekemiseen. Tallenteen kesto oli 00:48:12. Teemahaastattelu koostui etukäteen valmistelluista aiheista. Opinnäytetyön tekijöiden työkokemus sekä opinnot eli aiempi tieto ja kokemus aiheesta mahdollistivat syvemmän keskustelun jo alkukartoituksena tehdyssä teemahaastattelussa. Oleellisinta haastattelun tekemisessä oli vuoropuhelu haastattelijan ja haastateltavien välillä. Onnistuneen dialogin avulla aihealueet tarkentuivat ja saivat sisältöä.

Tämän opinnäytetyön haastatteluaineiston käsittelyn vaiheet olivat litterointi, aineistoon perehtyminen lukemalla, aineiston luokittelu ja tiivistäminen sekä aineiston tulkinta. Litteroinnin voi kirjoittaa koko haastattelun keskustelusta tai vain haastateltavan puheesta tai teema-alueista (Kananen 2015, 89). Tässä opinnäytetyössä litterointi tehtiin sanasta sanaan puhtaaksi kirjoittamalla. Litteroitu aineisto koostui kahdeksasta sivusta tekstiä. Litterointi oli kirjattu Calibri fontilla. Fontin koko oli 11 ja riviväli oli 1. Litteroitu aineisto luettiin useaan kertaan ja sen avulla perehdyttiin aineiston kokonaiskuvaan. Litteroidun haastattelun vastaukset luokiteltiin aineistolle annettujen kysymysten mukaan vastaanotto-perhetoiminnan työtä koskeviin vastauksiin sekä työntekijöiden toiveisiin havainnoinnin työvälineestä. Luokittelussa käytettiin apuna värikoodausta, jossa molemmille kysymyksille valittiin värit. Tutkijan päiväkirjaan kirjoitettiin oman ammatillisen kokemuksen ja tutkitun tiedon pohjalta näkemys litteroidusta aineistosta. Alkukartoituksena tehdyn teemahaastattelun tulkintaa tehtiin opinnäytetyön tekijöiden välillä niin sanallisesti zoom -videokeskusteluissa kuin kirjallisestikin tutkijan päiväkirjassa. Haastatteluaineistoista nostettiin esille keskeisimpiä aiheeseen liittyviä asioita sekä pyrittiin löytämään sen punainen lanka.

Haastatteluaineistosta kävi ilmi, että havainnoimisen yhtenäistämiseksi on suuri tarve. Työryhmän toivomus oli, että havainnointi ja sen pohjalta tapahtuva kirjaaminen yhdenmukais-tuisi, eikä olisi enää henkilöstä riippuvaista. Haastatellut toivat ilmi tarpeen helppokäyttöiselle havainnoinnin työvälineelle, joka suuntaa havainnointia monipuolisesti. Teemahaastattelun yhtenä tuloksena voidaan pitää havainnoinnin työvälineen kehittämisen lähtökohtaa. Haastateltavat olivat yhtä mieltä haastattelijoiden kanssa siitä, että vaikka havainnoinnin kohteena on vanhempi, on havainnoinnin työvälineen keskiössä lapsen etu. Tämän lähtökohdan pohjalta tämän opinnäytetyön tekijät saivat havainnoinnin työvälineen toteutukseen työyhteisöltä toimintavapauden. Työvälinettä koskevista tarpeista nousi esiin myös toive, että sen sisältöä voitaisiin käydä läpi yhdessä asiakkaan kanssa ja näin ollen lisätä asiakkaan osallisuutta työskentelyyn. Haastattelun avulla saatiin myös tarkennettua kuvausta vastaanotto-perhetoiminnan sosiaaliohjaajan työnkuvasta.

6.3 Kirjallisuuskatsaus opinnäytetyön menetelmänä

Kirjallisuuskatsaus on tutkimusmetodi, jossa tutkitaan jo tehtyjä tutkimuksia. Kirjallisuuskatsaus on menetelmänä täsmällinen ja toistettavissa oleva. Se jaotellaan kolmeen eri tyyppiin;

kuvailevaan ja systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen sekä meta-analyysiin. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus, joka voi olla joko narratiivinen tai integroiva, on kirjallisuuskatsauksen tyypeistä yleisesti käytetyin. Kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan kehittää sekä arvioida jo olemassa olevaa teoriaa. Sen avulla voidaan muodostaa kokonaiskuva asiakokonaisuudesta sekä tunnistaa ongelmia. (Salminen 2011, 3-8.) Tässä opinnäytetyössä on hyödynnetty kirjallisuuskatsausta yhtenä menetelmänä havainnoinnin työvälinettä kehittäessä. Näin ollen kirjallisuuskatsaus on toteutettu normaalia suppeammassa muodossa, sillä sitä sovellettiin yhtenä kolmesta opinnäytetyössä käytetystä menetelmästä. Tähän opinnäytetyöhön valittiin kuvaileva kirjallisuuskatsaus, koska jokaiselle vanhemmuuden arvioinnin näkökulmalle pyrittiin löytämään riittävästi näyttöä.

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen perustana toimii tutkimuskysymys, johon saadaan kuvaileva vastaus. Kirjallisuuskatsauksessa kootaan jo tehtyjä tutkimustuloksia, jotka toimivat perustana uudelle tutkimustulokselle. Sen avulla voidaan tunnistaa, arvioida ja tiivistää jo julkaistua tutkimusaineistoa. Tutkimuskysymykset ohjaavat kirjallisuuskatsauksen prosessia. Tutkimuksen onnistumisen kannalta on tärkeää, että tutkimuskysymys on täsmällinen ja rajattu. (Kangasniemi ym. 2013.) Tässä opinnäytetyössä kirjallisuuskatsauksen aineistolle on asetettu tutkimuskysymykseksi: Mitä vanhemmuuden osa-alueita tulee huomioida arvioitaessa riittävä vanhemmuutta? Asetetun kysymyksen avulla perehdyttiin tarkemmin jo olemassa olevaan tutkimustietoon vanhemmuuden arvioinnista ja riittävän vanhemmuuden kriteereistä.

Tätä kirjallisuuskatsausta tehdessä tutkimuksia on etsitty Finna, Google Scholar ja Julkkari -tietokannoista. Hakusanoiksi asetettiin muun muassa vanhemmuuden arviointi, havainnointi sekä riittävä vanhemmuus. Vanhemmuuden arviointi osoittautui tuottoisimmaksi hakuterminiksi, jonka avulla useimmat kirjallisuuskatsauksessa käytetyt tutkimukset löytyivät. Hakusanoja myös yhdistettiin AND, OR ja NOT termeillä. Google Scholarin avulla löydettiin kaikki tässä kirjallisuuskatsauksessa käytetyt tutkimukset.

Alla olevassa taulukossa on kuvattu tämän opinnäytetyön kirjallisuuskatsauksessa käytettyjä aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteereitä (Taulukko 1). Tähän kirjallisuuskatsaukseen etsittiin vain tuoreita tutkimuksia ja tutkimuksen yläikärajaksi asetettiin kymmenen vuotta. Yksi tutkimuksista oli julkaistu vuonna 2010, muut kolme neljän edellisen vuoden aikana. Vilkkä & Airaksisen (2003, 73) mukaan tuoreiden lähteiden käyttö on tärkeää, sillä joissakin tapauksissa tutkimustieto muuttuu nopeasti. Uudemmissa tutkimuksissa on myös hyödynnetty aiempien tutkimusten tuloksia. Tähän kirjallisuuskatsaukseen valittujen tutkimusten tuli myös vastata tutkimuskysymykseen. Tutkimuksia etsittiin kolmella kielellä: suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Lopulta mukaan valikoitui vain suomenkielisiä tutkimuksia. Tutkimuksia valitessa huomioitiin, että kysymyksessä on alkuperäinen, kokonainen aineisto, sillä toissijaisissa lähteissä on usein tulkintaa mukana, jolloin tieto saattaa muuttua alkuperäisestä.

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Julkaisut vuodesta 2010 vuoteen 2020	Ennen vuotta 2010 julkaistut
Vastaa tutkimuskysymykseen	Ei vastaa tutkimuskysymykseen
Tutkimus on julkaistu suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi	Tutkimus on julkaistu muilla kielillä
Alkuperäinen, kokonainen lähde	Toissijainen, osittainen lähde

Taulukko 1. Aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Tutkitun tiedon haussa keskityttiin etsimään jo olemassa olevia tutkimuksia vanhemmuuden osa-alueista. Tämän opinnäytetyön kirjallisuuskatsaukseen valikoitui neljä tutkimusta. Kirjallisuuskatsauksen avulla löydetyt tutkimukset käsittelevät vanhemmuuden ominaisuuksia, joita käytetään vanhemmuuden arvioinneissa sekä havainnoinnin merkitystä vanhemmuuden arviointeja tehdessä. Alla olevassa taulukossa (Taulukko 2) on eriteltynä kirjallisuuskatsauksen aineistoksi valitut tutkimukset, niiden lähestymistavat, tutkimusten tavoitteet sekä tämän opinnäytetyön kannalta keskeiset tulokset. Kaikki tämän opinnäytetyön kirjallisuuskatsaukseen valitut tutkimukset olivat lähestymistavaltaan kvalitatiivisia eli laadullisia. Kolme tutkimuksista oli lisensiaatintutkimuksia ja yksi Pro gradu -tutkielma.

Kirjoittajat/Vuosi	Tutkimuksen nimi	Lähestymistapa	Tutkimuksen tavoite	Keskeiset tulokset
Haarakangas, T. 2018	Lastensuojelutarpeen selvitys sosiaalityön tiedonmuodostuksena	Laadullinen tutkimus, aineistolähtöinen sisällönanalyysi, sisällön erittely, kvantifiointi, tyypittely	Selvittää millaiseen tiedonmuodostukseen lastensuojelutarpeenarviointi perustuu. Piirtää sosiaalityö näkyviin tietotyönä ja tutkimusprosessin toteuttamisena.	Tiedonmuodostuksen kannalta tutkimuksen keskeisin tulos on, ettei sosiaalityöntekijän dokumentoima arvio lastensuojelun tarpeesta läheskään aina kuvaa lapsen elämäntilannetta eikä tuo esille lastensuojelun asiakkaiden perusteita.
Laaksonen, H. 2017	”Jaksavaa, vahvaa vanhemmuutta sekä turvalliset ja päihteettömät kasvuolosuhteet” -vanhemmuuden arviointilausunnot riittävää vanhemmuutta määrittämässä	Laadullinen tutkimus, sisällön analyysi	Selvittää millainen lastensuojelun asiakirja vanhemmuuden arviointilausuntona on ja mitkä vanhemmuuden ominaisuudet ovat keskeisiä lapsen edun näkökulmasta.	Selkeästi otsikoidut ja teemoitellut arviointilausunnot tekevät niistä helppolukuisempia ja selkeämpiä niitä lukevien tahojen kannalta. Vanhemmuuden ominaisuudet, jotka ovat lastensuojelun

				sosiaalityön erityisen arvioinnin ja tarkastelun kohteena.
Lankila, T. 2010	Vanhemmuuden näyttäytyminen huostaanotto-prosessissa dokumentoitujen asiakirjojen valossa	Laadullinen tutkimus, tapaus-tutkimus, sisäl-lön analyysi	Tehdä ymmärrettäväksi vanhemmuutta lapsen huostaanot-toprosessissa sekä kuvata, ymmärtää ja selittää huostaanoton kohdanneen vanhemman vanhemmuutta kuntoutumisprosessin näkökulmasta.	Riittävän hyvä vanhemmuus edellyttää jatkuvaa vahvaa vanhemmuutta. Vastuullinen vanhemmuus on lapsen kasvatusta ja hoitoa lapsen edun mukaisesti.
Uramo, M. 2016	Aikuinen, vanhempi ja arviointi. Sosiaalityön kehykset lastensuojelutarpeen arvioinnissa	Laadullinen tutkimus, teema-haastattelu, kehysanalyysi	Pyrkiä ymmärtämään haastattelupuheen avulla sosiaalityöntekijöiden toimintaa ohjaavia kognitiivisia rakenteita ja niiden vaikutuksia sosiaalityöntekijöiden toimintaan	Lapsen tarpeet arvioinnin lähtökohtana. Vanhemmuuden toteutumisen arviointi on keskeistä lastensuojelutarpeen arvioinnissa.

Taulukko 2. Kirjallisuuskatsaukseen valitut tutkimukset

Kirjallisuuskatsauksen aineiston kuvailu koostuu tutkimuskysymykseen vastaamisesta sekä aineiston laadullisesta kuvailusta. Kirjallisuuskatsausta voidaan tarkastella kategorioittain. Aineiston kuvailun valmistuttua voidaan keskittyä tarkastelemaan aineistosta saatuja tuloksia. (Kangasniemi ym. 2013.) Tässä kirjallisuuskatsauksessa aineiston kuvailu on aloitettu kokoaamalla aineistosta saadut vastaukset kirjallisuuskatsauksen tutkimuskysymykselle. Aineiston kuvailussa käytettiin luokittelua ja aineistosta saatuja tietoja kerättiin eri vanhemmuuden kategorioiden alle. Kirjallisuuskatsauksen avulla selvitettiin vanhemmuuden arvioinnin eri näkökulmia tutkimustuloksista saadun tiedon valossa. Kirjallisuuskatsauksen aineistosta pyrittiin löytämään vastaus kirjallisuuskatsaukselle annettuun kysymykseen: Mitä vanhemmuuden osaluoteita tulee huomioida arvioitaessa riittävää vanhemmuutta?

Haarakankaan (2018) lisensiaatintutkimuksen keskeisin tulos tiedonmuodostuksen kannalta on, ettei sosiaalityöntekijän dokumentoima arvio lastensuojelun tarpeesta läheskään aina kuvaa lapsen elämäntilannetta eikä tuo esille lastensuojelun asiakkuuden perusteita. Haarakankaan tutkimustulos osoittaa tämän opinnäytetyön tekijöiden mielestä selkeän tarpeen nykyistä tarkemmalle, laajemmalle ja huolellisemmin kirjatulle havainnoinnille. Salon ja Mäkelän (2007, 21) mukaan on kuitenkin syytä huomioida, ettei havainnointi yksin riitä arvioinnin

tekemiseen vanhemmuuden laadusta tai lapsen hyvinvoinnista. Tämä tarkoittaa sitä, että havainnointi voi olla osa arviota, mutta ei anna yksinään riittävän luotettavaa kuvaa. Havainnoinnilla on kuitenkin suuri merkitys sosiaalityön tiedonmuodostuksen keinona.

Lapsen elämäntilannetta voidaan arvioida muun muassa lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteen sekä vanhemmuuden taitojen näkökulmasta. Uramon (2016) lisensiaatintutkimuksen tärkein tulos tämän kehittämistyön kannalta oli lapsen tarpeiden asettaminen arvioinnin lähtökohdaksi. Uramon mukaan vanhemmuuden toteutumisen arviointi on keskeistä lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Tätä tulosta voidaan verrata Salon ja Mäkelän (2007, 7, 26) huomioon siitä, että havainnointi on laadullista arviota, joka tuottaa tietoa vanhemman kyvystä toteuttaa vanhemmuuden perustehtäviä. Lankilan (2010) Pro gradu -tutkielman tuloksista voidaan lukea, että vastuullinen vanhemmuus on lapsen kasvatusta ja hoitoa lapsen edun mukaisesti ja riittävän hyvä vanhemmuus edellyttää jatkuvaa vahvaa vanhemmuutta. Lastenpsykiatri Jari Sinkkosen (2012, 93-94) mukaan passiivisuus vanhemmuudessa on kaikkein tuhoisinta. Vääristyneitä suhteita voidaan korjata, mutta vaikeampaa on yrittää luoda jotain, mitä ei ole lainkaan. Lankilan tuloksia tukee myös Sinkkosen huomio siitä, että vanhemman on aina huolehdittava lapsen ravinnonsaannista, puhtaudesta ja lapsen riittävästä levosta. Tämän opinnäytetyön tekijät vertasivat kirjallisuuskatsaukseen valittujen tutkimusten tuloksia Erik Allardtin (Bardy 2013, 67-70) hyvinvointiteoriaan, jonka mukaan hyvinvoinnin kolme toistaan täydentävää ulottuvuutta ovat having (omistaminen), loving (rakastaminen) ja being (oleminen). Erik Allardtin klassisen teorian lähtökohtana ovat ihmisen inhimilliset perustarpeet, jotka ovat välttämättömiä olemassaolon ja kehityksen aineellisia ja aineettomia ehtoja. Tähän opinnäytetyöhön tehdyn kirjallisuuskatsauksen tutkimustulosten perusteella niin yleinen hyvinvointi kuin lapsen etukin perustuvat kyseiseen teoriaan. Näin ollen oli mahdollista ohittaa Allardtin hyvinvointiteoriaa tätä kehittämistyötä tehdessä. Nämä tutkimustulokset ja niiden vertailu kahden muun tämän opinnäytetyön menetelmän avulla saavutettuun aineistoon toimi pohjana kehittämistyönä tuotetulle havainnoinnin työvälineelle.

Laaksonen (2017) lisensiaatintutkimuksen tärkeimmät tulokset tämän opinnäytetyön kehittämistyön kannalta olivat arviointilausuntojen helppolukuisuuteen ja selkeyteen liittyvä tulos otsikointien ja teemoittelun merkityksestä sekä tulokset vanhemmuuden ominaisuuksista, jotka ovat lastensuojelun sosiaalityön erityisen arvioinnin ja tarkastelun kohteena. Tämän opinnäytetyön tutkimuksellisen kehittämistyön tuotoksena syntyneen havainnoinnin työvälineen suunnittelussa otettiin alusta alkaen huomioon juuri sen helppolukuisuus ja selkeys. Havainnoinnin työväline pyrittiin otsikoimaan teemojen mukaan selkeästi ja helppolukuisesti ja valitsemaan sanoja ja lauseita, jotka kuvaavat kyseistä teemaa ja asiaa mahdollisimman tarkasti. Kehittämistyön tekijät halusivat, että kynnys havainnoinnin työvälineen käyttöön on niin matala, että kaikkien työyhteisön jäsenten on helppo ottaa se osaksi työskentelyään. Laaksonen tutkimuksen tulokset liittyen selkeyteen ja teemoitteluun otettiin huomioon havainnoinnin työvälinettä kehittäessä.

Kirjallisuuskatsauksen tuloksena voidaan pitää kehittämistyön tuotoksena syntyneen havainnoinnin työvälineen viittä osa-aluetta: sanaton ja sanallinen viestintä, hoiva ja huolenpito, yhdessä leikkiminen ja tekeminen, emotionaalinen ilmapiiri ja vanhemman osallisuus. Nämä viisi osa-aluetta muodostavat tutkimuksellisen kehittämistyön tuotoksena syntyneen havainnoinnin työvälineen pääotsikot. Seuraaviin lukuihin (6.3.2-6.3.6) koottu teoria toimii pohjana havainnoinnin työvälinettä kehittäessä. Alla olevat luvut perustuvat kirjallisuuskatsauksen tuloksiin sekä lastensuojelun työmenetelmiin. Luvut käsittelevät riittävän vanhemmuuden osa-alueita ja niiden havainnointia sekä arviointia havainnoinnin pohjalta. Luvussa 6.3.1 käydään lyhyesti läpi riittävän ja riittämättömän vanhemmuuden käsitteet.

6.3.1 Riittävä vanhemmuus havainnoinnin kohteena

Riittävän ja riittämättömän vanhemmuuden osa-alueet ovat keskeisessä roolissa vanhemmuuden arvioinnissa. Nämä osa-alueet jakautuvat jaksavaan ja jaksamattomaan vanhemmuuteen, vuorovaikutustaidolta osaavaan ja heikkoon vanhemmuuteen sekä turvalliseen ja turvattomaan vanhemmuuteen. Vanhemmuudessa voi olla yhtä aikaa sekä riittämätöntä että riittävää toimintaa. Vanhemmuuteen liittyvät lapsen edun kannalta kielteiset ja myönteiset ominaisuudet ovat monesti liitoksissa toisiinsa ja voivat näyttäytyä vanhemman toiminnassa yhtä aikaisesti. (Laaksonen 2017, 103-104.) Lankilan (2010, 106) mukaan riittävää vanhemmuutta on vanhemman kyky osoittaa toistuvasti vahvaa vastuullista vanhemmuutta. Laaksonen (2017, 99) sen sijaan tuo esille riittämättömän vanhemmuuden tekijöitä, joita ovat esimerkiksi vanhemman kasvatusvaikeudet, uupumus, päihderiippuvuus, mielenterveyden ongelmat, perheväkivalta sekä haastava elämäntilanne. (Lankila 2010, 106.)

Lastensuojelutyössä arviointia tehtäessä tiedonkeruuseen käytetään useita eri menetelmiä. Tiedonkeruun menetelminä käytetään haastattelua, havainnointia, kyselyitä sekä erilaisia dokumentteja. Lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen havainnointi on osa vanhemmuuden arviointia. Havainnoimalla vuorovaikutustilanteita saadaan tietoa lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen historiasta. Havainnointi toteutuu joko tietoisesti tai tiedostamattomasti. Tehtyjä havaintoja tulee pohtia niiden omassa kontekstissa. Kerätty tieto vaatii prosessointia ja sitä analysoidaan, reflektoidaan sekä tulkitaan. Havainnointi ei yksinään riitä luotettavaan arvioon vanhemmuudesta tai lapsen hyvinvoinnista, mutta se voi toimia osana vanhemmuuden arvioinnin kokonaisuutta. (Haarakangas 2018, 14-15, 17; Salo & Mäkelä 2007, 21, 25.)

6.3.2 Sanallinen ja sanaton viestintä vuorovaikutuksen arvioinnissa

Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus tulee näkyville kohtaamistilanteissa lasta koskevista puhetavoista ja lasta huomioivista toimimisen tavoista (Uramo 2016, 139). Vaikka ilman ääntä ei ole puhetta ja ääni on puhumisen ilmaisuvoiman perusta, ei vuorovaikutustilanteissa voida välttää sanattoman viestinnän läsnäoloa. Sanattomassa viestinnässä on paljon opittua,

kuten tervehdykset, mutta myös paljon tarkoituksetonta elehdintää. Sanattoman viestinnän luokkia ovat esimerkiksi kinesiiikka eli eleet, liikkeet, asennot, ilmeet ja katse tai haptiikka eli kosketuskäyttäytyminen. Sanaton eli nonverbaalinen viestintä on yksilöllistä, yleismaailmalista sekä kulttuurisidonnaista. Sanaton viestintä voi joko tukea tai kumota kielellisen viestinnän tarkoituksia. Puhuja viestii sekä tietoisesti että tiedostamatta. Kuuntelija tulkitsee näitä viestejä, olivatpa ne sitten tarkoituksellisia tai tahattomia. Kielellä on sekä kommunikatiivinen funktio, sillä käytämme sitä puhutussa ja kirjoitetussa kielessä, mutta myös sosiaalinen funktio, sillä kieli on vuorovaikutussuhteen säätelykeino. Sanojen merkitys voi olla käyttäjäkohtaista ja tilannekohtaisesti vaihtelevaa. Paralingvistiikka eli se, miten ääntä käytetään, liittyy vahvasti puheviestintään. Monesti ääntä kuvaillaan samoilla sanoilla, kuin henkilön persoonallisuutta tai olemusta. (Kallio 2006, 153-154, 159, 165.)

Kiintymyssuhde, joka on läsnä esimerkiksi vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen kuvauksessa, on keskeinen käsite vanhemmuutta arvioitaessa. Kiintymyssuhde on käsitteenä haastava ja vaikeasti mitattava, kuten on vuorovaikutuskin. Puhuttaessa lapsen edun toteutumisesta ei-materiaalisena, kiintymyssuhteen rooli on ohittamaton. Kiintymyssuhteen ja vuorovaikutuksen laatua voidaan tarkastella vanhemmuutta arvioidessa työntekijöiden tekemän havainnoinnin ja kuvailun avulla. Lapsen ja vanhemman välisen keskinäisen tunneyhteyden puuttuminen voidaan tulkita vanhemman vuorovaikutustaitojen heikkoudeksi. Tällöin vanhempi ei esimerkiksi ota kontaktia lapseensa tai puhu lapselle, eikä lapsi ole hänen ajatuksissaan. Vuorovaikutustaidoiltaan heikko vanhempi tulkitsee lapsen viestit väärin tai ei reagoi niihin oikea-aikaisesti, ei kehu tai kannusta lastaan eikä myöskään osaa kuvailla lastaan, tämän vahvuuksia tai omaa vanhemmuuttaan. Vanhemman vuorovaikutustaitojen puutteen seurauksena osa lapsen psyykkisistä tai fyysisistä tarpeista jää toteutumatta. Vanhemman vuorovaikutustaidot ovat keskeinen asia vanhempana toimiessa ja niiden osalta jää pohdittavaksi, kykeneekö vanhempi oppimaan perheen ulkopuolelta vuorovaikutustaitoja ja onko hänellä mahdollisuus käyttää niitä luontevasti lapsensa kanssa. (Laaksonen 2017, 81, 83-84.)

Vanhemman vuorovaikutustaitojen arvioinnin yhteydessä puhutaan usein myös vanhemman kyvystä ymmärtää lapsen ikätason mukaista kehitystä. Vanhempi saattaa esimerkiksi puhua liian vaikeaa kieltä suhteessa lapsen kielen kehitykseen. Vanhemman tulee osata mukauttaa vuorovaikutustapaansa lapsen kasvaessa ja kehittyessä sekä käyttää puhuessaan ikätason mukaista kieltä, jonka lapsi ymmärtää. Mikäli lapsi ei kykene ilmaisemaan itseään vielä puheen avulla, hän tekee sen käytöksellään, ilmeillään ja eleillään. Lapsen tulee saada osakseen hyväksyntää ja arvostusta omana itsenään. Vanhemmuuden puutteeksi tulkitaan se, mikäli vanhempi ei ole vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa tai vuorovaikutus on lasta mitätöivää tai väkivaltaista. Sensitiivisessä ja responsiivisessa vuorovaikutustyyliässä vanhempi luo sen sijaan vastavuoroisen yhteyden lapseen äänтелеväällä, olemalla ilmeikäs ja koko ajan lapsen saatavilla. Vanhemman ja lapsen välillä on tällöin katsekontakti. Hymy ja leikki ovat vastavuoroisia

ja leikissä lapsen aloitteet tulevat myös huomioiduksi. (Laaksonen 2017, 81; Uramo 2016, 139; Vilén, Seppänen, Tapio & Toivanen 2010, 134.)

Sanallinen viestintä näkyy erityisen myönteisenä vanhemman ja lapsen välisessä vastavuoroi-
sessa vuorovaikutuksessa. Erityisen myönteisinä nähdään myös tilanteet, joissa vanhempi kut-
suu pientä lasta puheen avulla vuorovaikutukseen. Huomiota tulee kiinnittää myös siihen, mi-
ten lapsi ottaa lohdutusta vastaan vanhemmaltaan. Tulkinnanvaraisena sen sijaan pidetään
sitä, onko vieraan aikuisen lohdutuksen vastaanottaminen myönteistä vai kielteistä, sillä se
voi kertoa joko lapsen luottamuksesta aikuisiin yleensä tai lapsen turvattomuudesta suhteessa
omaan vanhempaan, jolloin kenen tahansa syli ja lohdutus kelpaa. (Laaksonen 2017, 92.)

Vanhemman ollessa ilmeetön ja hiljainen, on kyseessä passiivinen vuorovaikutustyyli. Tällöin
vanhempi saattaa hoitaa lapsen perustarpeet, kuten syöttää tai vaihtaa vaipan, mutta katse-
kontakti tai myönteiset tunneilmaisut puuttuvat toiminnan aikana. Vanhempi saattaa myös
pyrkä rauhoittamaan lastaan tarpeettomasti silloinkin, kun lapsi kaipaisi seurustelua. Van-
hempi saattaa esimerkiksi laittaa tutin lapsen suuhun silloinkin, kun lapsen ääntely on enem-
minkin sosiaalista jokeltelua kuin itkua. Puhumaton vanhempi vaarantaa lapsensa hyvinvoin-
nin passiivisesti olemalla vaiti. Lasta saatetaan myös nukuttaa liikaa tai vanhemman voi olla
vaikea sietää lapsen itkua ja lapsen omien aloitteiden tukemista on vuorovaikutuksessa vain
vähän. Mikäli vanhemman asenne lasta kohtaan sisältää piilevää aggressiivisuutta, lapsi saat-
taa näyttäytyä tilanteessa valppaana ja varuillaan olevalta ja pitää huolen siitä, ettei estä
vanhemman vallankäyttöä. Passiivinen vanhempi ei liiku, ota fyysistä kontaktia tai ei näytä
mitään tunnistettavaa tunnetilaa. (Laaksonen, 2017, 81; Vilén, Seppänen, Tapio & Toivanen
2010, 134; Sinkkonen 2012, 93-94.)

Kontrolloiva vuorovaikutus tarkoittaa vanhemman voimakasta yhteyden hakemista lapseen,
esimerkiksi sylittelemällä, suukottelemalla ja halailemalla innokkaasti, lähestyen usein lapsen
kasvoja. Tällöin vanhemman lähestyminen voi olla tunkeilevaa ja pakottaa lapsen katsekon-
taktiin kanssaan. Toisaalta hän voi myös unohtaa lapsen tai ei huomaa, että lapsi kaipaa rau-
hoittamista. Vanhempi saattaa ohjailla lasta vaihtamalla yllättäen ja valmistelematta lapsen
asentoja tai kieltää lasta itse tutkimasta lelujaan. Vanhemman tunneilmaisujen vaihtelu yli-
positiivisesta kiukkuun saa lapsessa aikaan stressiä, joka voi johtaa vastustavaan käyttäytymi-
seen vuorovaikutuksessa. Lapsen näkökulmasta stressi on monta kertaa vuorokauden aikana
syntyvä kokonaisvaltainen hälytystila, jossa oma itsesäätely ei riitä rauhoittumiseen. Vauva
ilmaisee hätätilaa itkemällä ja vaikka itku onkin vauvan ensimmäinen vuorovaikutusviesti,
vastustavan vuorovaikutusmallin omaava vauva itkee poikkeuksellisen herkästi. Lapsesta saat-
taa kehittyä pakonomaisesti sopeutuva, jolloin lapsi ei protestoi vanhempaa vastaan vaan jäh-
mettyy ennemmin aloilleen. Vauva voi olla reagoimaton ja reagoi toisen ihmisen lähestymi-
seen ehkäpä vain vaimealla ja oudolla tavalla. Vauva saattaa myös nukkua paljon tai olla it-
sekseen vain lattialla ilman että tutkisi aktiivisesti esimerkiksi leluja. Tällaisessa tilanteessa

voi olla suuri kehityksellinen riski, minkä vuoksi vauva tarvitsee aina arvion hoidon tarpeesta. Lapsen temperamentti ei saa olla selitys vanhemman passiiviselle tai kontrolloivalle vuorovaikutukselle, sillä jokaisen lapsen kohdalla on mahdollista löytää sellainen tapa toimia, että lapsen tarpeet tulee huomioiduksi. (Vilén, Seppänen, Tapio & Toivonen 2010, 134-136.)

6.3.3 Vanhemman lapselle antama hoiva ja huolenpito

Vanhemmuuden toteutuminen lapsen perustarpeiden huolehtimisen kannalta on osa arviointia vanhemmuuden tarkastelussa. Tällöin puhutaan vanhemman kyvystä vastata lapsen kehitysvaiheen mukaisiin sekä yksilöllisiin tarpeisiin. Tärkeässä roolissa on aikuisen oma ymmärrys lapsesta ja tämän tarpeista ja siitä, miten vanhempi reagoi näihin tarpeisiin. Lapsen psyykkisistä ja fyysisistä tarpeista huolehtiminen on vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen määrän ja laadun lisäksi vanhemmuuden toteuttamisen perusasioita. Uramon (2016) haastatteleminen sosiaalityöntekijöiden mukaan lapsen perushuolenpito ja hoivan antaminen kuuluu sille aikuiselle, jonka luona lapsi kulloinkin elää tai viettää aikaansa. Käytännössä tämä tarkoittaa lapselle ruuan antamista, puhtaana pitämistä, muita konkreettisia käytännön asioita sekä emotionaalisia tarpeita, kuten hellyyttä, läheisyyttä ja vuorovaikutusta. Elinolojen osatekijät, kuten ruoka, juoma ja suoja ovat Erik Allardtin hyvinvointiteorian mukaan mitattavia resursseja, joita meillä on (having). Vanhemman tehtävä on vastata näistä resursseista, jolloin lapsen oikeus fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen kannalta riittävään elintasoon täyttyy. Lapsella on myös oikeus tulla rakastetuksi ja arvostetuksi omana itsenään, jolloin kohtaamisten merkitys lapsen arvostamisen näkyväksi tekemisessä on erityisen tärkeää. (Bardy 2013, 67-70; Uramo 2016, 140.)

Turvalliseen vanhemmuuteen liittyy vanhemman kyky asettaa lapselle turvalliset rajat antaen myös sopivissa määrin vapautta. Lapsen ikätason reunaehtojen ymmärtäminen on edellytys turvallisten rajojen asettamiselle. Turvaton vanhempi saattaa aiheuttaa lapselle turvattomuutta laiminlyömällä tämän ikätason mukaisen valvonnan esimerkiksi antamalla lapsen käsitellä vaarallisia välineitä. Turvattomuus voi olla myös kodin siisteyteen liittyvää tai pahimmillaan lapseen kohdistuvaa väkivaltaa tai väkivallan sivusta seuraamista. (Laaksonen 2017, 86, 94.) Erittäin tärkeää havainnointia tehdessä on syytä kiinnittää huomiota vanhemman aliviritäytymiseen lapsen tarpeisiin tai yliviritäytymisenä lapsen negatiivisiin käyttäytymispiirteisiin. Aliviritäytyminen voi näyttäytyä poissaolevuutena, reagoimattomuutena tai ilmeettömyytenä, kun taas yliviritäytyminen voi olla kohtuutonta suuttumusta tai esimerkiksi lapsen nöyryyttämistä kasvatustilanteissa. Molemmat näistä voivat viitata lapsen kaltoinkohteluun, mikä on erityisen haitallista lapsen kehityksen kannalta ja vaatii välitöntä puuttumista. (Mäkelä & Salo 2012, 263-264.)

Laaksonen (2017) tutkimusaineiston mukaan jaksava vanhemmuus näyttäytyy vanhemman kykyinä olla johdonmukainen ja rauhallinen lasta hoidettaessa ja tämän kanssa toimiessa. Jaksava vanhempi näyttäytyy toimintakykyisenä ja huomio lapsen tarpeet laittaen ne omien

tarpeidensa edelle. Jaksamaton vanhempi sen sijaan laiminlyö lapsen perushuollon ja hoivan. Perushoidon puutteet tulee arvioida lapsen ikätaso huomioon ottaen. Perushoidon puutteet voivat kertoa vanhemman toimintakyvyn heikkenemisestä ja näin ollen työryhmän tekemät tulkinnat tilanteesta ovat merkityksellisiä vanhemmuuden arviointityöskentelyn kannalta. Vanhemman toimintakyvyn heikkenemisen syyt voivat olla moninaisia ja sen aiheuttajina voivat olla esimerkiksi päihdeongelma tai masennus. (Laaksonen 2017, 80, 86, 89.)

Hoivan, kosketuksen, äänen, ilmeiden ja eleiden avulla vanhempi välittää vauvalle suojattuna olemisen tunnetta ja vahvistaa vauvan sisäistä rauhallista olotilaa. Hoivan merkitys on keskeinen etenkin kehityksen ensimmäisinä kuukausina, sillä vanhempi myös säätelee vauvan fysiologista tasapainotilaa, kuten unen tarvetta, ravitsemusta ja kehon lämpöä hoivan avulla varmistuen näin vauvan eloonjäämiseen. Lapsi ei selviydy kehityksen seuraaville tasoille ilman hoivattuna olemisen kokemusta sekä perusturvaa ja näin ollen hoivafunktion kehityksellinen merkitys onkin huomattavasti laajempi. Hoivan konkreettinen tankkaaminen vähenee hiljaksen hoivan aktivoitessa lapsen aiemmat turvamielikuvat. Esimerkkinä voidaan pitää sitä, kuinka vanhempaa lasta on tarve lohduttaa ja rauhoittaa kolhun sattuessa vähemmän aikaa kuin pienempää lasta, joka vasta rakentaa vanhemman toiminnan pohjalta mallia siitä, huomioiko vanhempi hänen kipunsa. Hoivakokemus on merkityksellinen lapsen persoonallisuuden kehittymisen näkökulmasta. Hoivattuna olemisen kokemuksessa tärkeässä roolissa on kosketus. Kosketus voi joko vähentää tai lisätä fysiologista stressiä ja ihmisellä on kyky vaistota sen sävy ja tarkoitusperä. Vanhempi, jolla on kyky virittäytyä lapsen kokemustilaan, pystyy rauhoittamaan lapsen ottamalla tämän syliin. Kehityksellisesti ajateltuna on tärkeää, että vanhempi auttaa lasta kasvattamaan kykyä pysyä jäsentyneenä myös pahan olon kokemuksessa. Sama pätee myös myönteisten tunteiden säätelyyn, sillä positiivinen kiihtymys voi kasvaa traumaattiseksi, mikäli intensiteetti on liian korkea suhteessa lapsen itsesäätelytaitoihin. Rauhoittavan viestinnän ja kosketuksen puute lapsen kiihtymystiloihin aiheuttaa turvattuutta lapselle muodostuviin kiintymyssuhteille. (Salo & Mäkelä 2007, 15-16.)

Työntekijän havainnoissa vanhempaa hoitamassa lasta, tulisi kiinnittää huomiota siihen, miten vanhempi hoivaa antaa. Huomiota voi kiinnittää esimerkiksi siihen, koskeeko vanhempi lasta koko kämmenellä, varovasti vai kovakouraisesti ja helliikö vanhempi luontevasti lapsen koko kehoa. Tarkkailun kohteena voi olla myös lapsen olemus eli onko tällä rento ja luonteva olla. Mikäli lapsi on vasta vauva, voi seurata sitä, kannatteleeko tämä itseään ikäänsä nähden oikein tai onko vauva liian velto tai jännittynyt. (Vilén, Seppänen, Tapio & Toivanen 2010, 133.)

6.3.4 Vanhemman ja lapsen välinen tekeminen sekä leikkiminen

Leikkiminen liittyy vahvasti lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen ja on hyvä esimerkki vanhemmuuteen liittyvien ominaisuuksien yhteen kietoutumisesta. Erik Allardtin hyvinvointiteorian yksi kolmesta ulottuvuudesta, oleminen (being), käsittää itsensä

toteuttamisen ja vaikuttamismahdollisuuden sekä omaa että yhteistä elämää koskeviin toimiin ja ratkaisuihin. Vanhemman rauhallisuus ja johdonmukaisuus ovat lapsen myönteisen kehityksen näkökulmasta erityisen merkityksellisiä. Lapsen kanssa leikkiminen vaatii vanhemmalta myös jaksamista sekä voimavaroja. Näin ollen vanhemman kyky tarjota lapselle virikkeellistä ja ikätason mukaisia leikkejä sekä tekemistä näyttäytyy vanhemman jaksamiseen liittyvänä myönteisenä tekijänä vanhemmuutta arvioitaessa. Vanhemman on tärkeää kannustaa lasta pitkäjänteiseen leikkiin ja keskittymiskyvyn kehittämiseen. Aikuisjohtoisuus on merkityksellistä erityisesti pienten lasten kanssa ollessa. Jaksava vanhempi tarjoaa lapselle virikkeitä ja leikkii tämän kanssa sen lisäksi, että on sekä rauhallinen että johdonmukainen. Vanhemman tulee antaa tilaa lapsen omille intentioille ja valinnoille, mutta lapsen menetettyä kiinnostus aiempaan toimintaan, tarjota omasta puolestaan myös uusia virikkeitä. (Laaksonen 2017, 86, 88; Sinkkonen 2012, 94; Bardy 2013, 67-70.)

Aikuisjohtoisuuden ja ennakoitavuuden puuttuminen kuvautuu vanhemman turvattomana käytöksenä vanhemmuutta arvioitaessa. Vanhemman tulee viedä yhteistä toimintaa eteenpäin silloin, kun lapsella ei vielä ole edellytyksiä ohjata omaa toimintaansa. Aikuisen läsnäolo tunnetasolla ja jatkuva ohjaus sekä vuorovaikutustilanteiden säätely on pienen lapsen kohdalla välttämätöntä sekä kehityksen kannalta merkityksellistä. Mikäli vanhemman vuorovaikutustaidot ovat heikot, lapsen kanssa leikkiminen ja lapsen ikätason mukaisten leikkien ja toimintojen valitseminen ei ole vanhemmalle luontaista. Vanhemman turvaton käytös liittyy useasti päihteiden käyttöön tai mielenterveysongelmiin tai molempiin näistä. Turvallisuuden näkökulma korostuu sitä enemmän, mitä pienempi lapsi on. Lasta ei myöskään saa kohdella kuin ”vauvaa” ja ylisuojella tätä. Lapsi jää ilman ikätason mukaisia virikkeitä, mikäli vanhempi ylisuojelee lasta. Lapsen kykyihin ja tarpeisiin tulee suhtautua realistisella tavalla ja vanhemman epärealistisuus voi olla kertoa vanhemman omasta tuen tarpeesta tai toimintakyvyn heikkenemisestä. (Laaksonen 2017, 82, 85.)

Kehitystasotietoisuus, tilanteen lukeminen ja omien reaktioiden ajoitus ovat keskeisiä asioita vanhemman kyvyssä suunnata lapsen toimintaa mielekkäällä tavalla. Ohjatakseen lasta, vanhemman on hahmotettava lapsen kyvyt, tiedot ja valmiudet toimia ympäristössä, jossa ollaan. Vanhemman kyky jäsentää eli strukturoida lapsen toimintaa eri tilanteessa on tärkeä osa vanhemmuutta. Vanhemman tulee motivoida lasta itsenäiseen suoriutumiseen ja omien rajojen kokeiluun ikätason mukaisen kehityksen sallimissa rajoissa. Rajojen ja kieltojen asettaminen esimerkiksi liikkumaan oppineen lapsen toimintaympäristössä korostuu jäsentämisestä puhuttaessa. Kyky rajata on tärkeä osa vanhemmuutta ja kieltoisan käytön moninkertaistaminen onkin välttämätöntä lapsen tultua puolentoista vuoden ikään, jolloin lapsi pyrkii tutkimaan kaikkea, mutta ei osaa vielä hahmottaa vaaroja. Merkityksellistä on myös kannustamisen onnistumisesta palkitseminen ja lapsen taidoista iloitseminen ja näiden kasvaminen suhteessa rajaamiseen. Vanhemman tärkeisiin tehtäviin kuuluu uusien asioiden opettaminen ja tiedon

tarjoaminen lapselle sekä lapsen motivoiminen omien rajojen tutkimiseen. (Salo & Mäkelä 2007, 14.)

Vanhemman ja lapsen leikkiä havainnoidessa työntekijä voi kiinnittää huomiota siihen, miten vanhempi leikkii lapsen kanssa vai leikkiikö ollenkaan. Loruttaako ja laulaako vanhempi lapselle ja miten leluja käytetään? Vanhemman kykyä edistää lapsen oppimista rohkaisemalla tätä, luomalla oppimista tukeva ympäristö ja luomalla sosiaalisia vuorovaikutusta edistäviä tilanteita, kutsutaan oppimisen tukemiseksi. Vanhemman tulee tiedostaa, että lapsen kehitystä voi edistää lapsen kanssa yhdessä leikkimällä ja toimimalla sekä keskustelemalla, vastaamalla lapsen kysymyksiin ja rohkaisemalla tätä. Lapsen ohjaaminen sisältää myös lapsen tukemisen sosiaalisten ongelmien ratkaisemisessa ja muiden huomioimisessa. (Vilén, Seppänen, Tapio & Toivanen 2010, 133; Salo & Mäkelä 2007, 12-13.)

6.3.5 Emotionaalinen ilmapiiri lapsen ja vanhemman välillä

Erik Allardtin hyvinvointiteorian yksi kolmesta ulottuvuudesta, rakastaminen (loving), viittaa erilaisiin suhteisiin. Ihmiset tarvitsevat toisiaan ja läheissuhteet niin perheen sisällä kuin muuallakin ovat olennaisimpia, jopa elintärkeitä, ihmisen syvimpien tarpeiden tyydyttämisessä. Vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta tunnetasolla kutsutaan tunnevanhemmuudeksi. Uramon (2016) haastatteleminen sosiaalityöntekijöiden tulkintojen mukaan riittävään vanhemmuuteen kuuluu psyykinen ja sosiaalinen huolenpito lapsesta sekä psykososiaalinen läsnäolo lapselle. Vuorovaikutuksen arvioiminen tunnetasolla on yhtä tärkeää kuin vanhemman kyky hoitaa lapsen perustarpeet. Vanhemmuuden toteuttamiseen kuuluu myös tunnetyötä ja siinä on kysymys vanhemman kyvystä tunnistaa, kohdata, säädellä ja eritellä erilaisia tunteita. Vanhemmuus on lastensuojelussa pitkälti tunnetyötä eli tunteiden kuvailua. Tunnevanhemmuutta havainnoidessa huomion kohteena ovat vanhemman tapa puhua lapsestaan ja kokemus suhteestaan lapseen sekä aikuisen käsitys lapsen avun tarpeellisuudesta. Kysymys on siitä, tuoko vanhempi näkyviin ylpeyden lapsestaan ja siitä, että on juuri tämän lapsen vanhempi huolimatta vanhemman voinnista tai puheesta. Vanhemman kärsiessä ongelmista, kuten päihderiippuvuudesta tai masennuksesta lapselle riittävä stressitason säätely on vaikeutunut ja vanhemman vuorovaikutus on passiivista. (Bardy 2013, 67-70; Uramo 2016, 139; Vilén, Seppänen, Tapio & Toivanen 2010, 134.)

Lapsen tulee päivittäin saada kokemus siitä, että häntä ihailaan ja hoidetaan ja että hänen kanssaan leikitään. Tällöin lapsi kokee olevansa arvokas ja hänelle syntyy positiivinen ymmärrys muun muassa omasta identiteetistään. Vanhemman tunneilmaisujen, kuten hymyn ja naurun tulee olla myönteisiä ja aitoja. Emotionaalinen lämpö tarkoittaa kykyä olla turvallinen ja rakastava vanhempi lapselle. Myös lapsen kehuminen ja kannustaminen sekä sopiva fyysinen kontakti ja lohdutus ovat emotionaalista lämpöä. Vuorovaikutustaidoiltaan osaava vanhempi kykenee sanoittamaan lapselle asioita, tilanteita ja tunteita sekä tarjoaa lapselleen fyysisen läheisyyden ja tunneyhteyden. Vanhemman fyysinen läsnäolo tarkoittaa esimerkiksi

hellyydenosoituksia, lapsen lähellä pitämistä ja huomioimista sanoin ja elein. Fyysistä läsnäoloa voidaan kirjauksissa kuvata konkreettisilla esimerkeillä, kuten kuvaamalla miten vanhempi on pidellyt lasta ja millaisella äänenpainolla lapselle on puhuttu. Emotionaalista ulottuvuutta on sen sijaan vaikeampi kuvata, koska se ei konkretisoidu sanoin. Tulkinnat tunneyhteydestä perustuvat verbaalisen viestin sekä fyysisen lähellä olon tulkintaan. Merkityksellistä on myös vanhemman kyky samaistua lapsen tunteisiin ja kokemuksiin eri tilanteissa. Vanhemman kykyä tulkita oikein lapsen viestejä voidaan kutsua myös sensitiivisyydeksi. (Laaksonen 2017, 90-91; Vilén, Seppänen, Tapio & Toivanen 2010, 133; Salo & Mäkelä 2007, 12-13.)

Lapsen turvallisuuden tunteen sekä sosiaalisuuden kehittymisen kannalta vanhemman emotionaalinen saatavilla olo on erittäin merkityksellistä. Emotionaalisesti läsnä oleva vanhempi ilmaisee avoimesti myönteisiä tunteita lapselle ja kykenee sekä tulkitsemaan että nimeämään lapsen tunneilmaisua sekä reagoimaan siihen. Kysymys ei ole vain yksittäisistä innostuneista kohtaamisen hetkistä, vaan ennemminkin vanhemman kokonaisvaltaisesta suhtautumisesta lapseen. Tällöin vanhempi huomioi lapsen, vaikka tämä leikkisi itsekseen ja on käytettävissä siinä hetkessä, kun lapsen reaktio sitä edellyttää. Lapsi ei opi luottamaan vanhemman saatavilla oloon tarpeen vaatiessa, mikäli vanhempi reagoi lapsen tunneviesteihin kiukkuisuudella tai mitätöimällä ne. Tällöin lapsi suuntaa tarkkaavaisuutensa korostuneesti vanhemman huomion hakemiseen ja näyttäytyy vuoroin rauhattomana, vuoroin avoimempana. Lapsi saattaa myöhemmin kaverisuhteissaan tulkita toisten tunneviestit torjumiseksi, mikä voi aiheuttaa muun muassa aggressiivisuutta. Vanhemman valikoiva reagoimattomuus negatiivisiin tunneviesteihin saattaa johtaa lapsen tunneilmaisun kapenemiseen, jolloin lapsi yrittää ilmaista vain tunteita, jotka kokee vastapuolen hyväksymiksi. Hajanainen vastavuoroisuuden tunne on erityisen haitallista lapsen kehitykselle. Vauvan tai pienen lapsen saadessa vain vähän peilattavia tunnetason kokemuksia hitaan reagoinnin tai ilmeettömyyden vuoksi, saattaa lapsesta kehittyä ilmeeton. Kielen kehittymisen vaiheessa toisena ikävuonna lapsi ei saa ymmärrystä omien eikä toisten tunnetason viestinnälle tunteiden syistä ja seurauksista keskustelemisen vähäisyyden vuoksi. Vanhemman tulee kyetä suodattamaan lapselle ikätason mukaisesti niitä asioita, joita lapsi tarvitsee ja on valmis ottamaan vastaan. Keskeistä on se, kuinka vanhempi avaa maailmaa lapselle. Vanhempi ei saa rasittaa lasta omilla asioillaan ja kyse onkin myös siitä, miten vanhempi kykenee selviytymään eri tilanteista ja sietämään pettymyksiä. Vanhemman tulee pystyä ikään kuin suodattamaan lapselle maailmaa ja tarjoamaan ikätasoon sopivaa, turvallista elämää. (Salo & Mäkelä 2007, 14-15; Uramo 2016, 140-141.)

6.3.6 Vanhemman vointi ja osallisuus

Vanhemmuutta on mahdollista määritellä lukuisilla eri tavoilla ja myös lait antavat säännöksiä vanhemmuuteen. Vanhemmuuden välttämätön edellytys on lapsi. Vanhempi ja lapsi yhdessä muodostavat kaksi eri sukupolvea. Lapsi, vanhempi ja isovanhempi taas muodostavat sukupolvien ketjun. Vanhemmuus on epäsuhtainen ja ikuinen suhde. Vanhemmuus kuitenkin jatkuu

läpi elämän välirikoista ja pettymyksistä huolimatta. Myös lapsistaan erossa oleva vanhempi kykenee toteuttamaan vanhempana oloa. On myös huomattu, että päihteitä käyttävä tai asunnoton vanhempi voi kokea vanhemmuuden voimavarana. (Uramo 2016, 20, 23- 24.)

Lapsen mahdollisen kaltoinkohtelun tunnistaminen edellyttää vanhemman toimintakyvyn ja voinnin huolellista arviointia ja siitä syystä erityisesti vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen monipuolinen havainnointi on erittäin tärkeää. Laaksonen (2017) nimittää tutkimuksessaan riskitekijöitä vanhemmuudessa riittämättömäksi vanhemmuudeksi ja suojaavia tekijöitä riittäväksi vanhemmuudeksi. Vanhempi joko tekee tai jättää tekemättä asioita, jotka suojaavat tai vaarantavat lasta, jolloin riittävä ja riittämätön vanhemmuus voivat näyttäytyä joko aktiivisena tai passiivisena. Riittävän ja riittämättömän vanhemmuuden osa-alueet sisältävät seuraavia mm. ominaisuuksia: vanhemman jaksaminen, vuorovaikutustaidot ja turvallisuuden tarjoaminen lapselle. Samalla vanhemmalla voi olla useampia ominaisuuksia ajan ja paikan vaihdellessa ja niitä voidaan tarkastella myös vastakkainasettelun kautta: jaksava tai jaksamaton vanhempi, vuorovaikutustaidoiltaan osaava tai heikko vanhempi tai turvaton tai turvallinen vanhempi. Ominaisuudet saattavat myös liittyä ja vaikuttaa toisiinsa, jolloin niitä voi olla paikoin hyvinkin vaikea tunnistaa. Riittämätön vanhemmuus voi olla myös kuin riittävän vanhemmuuden peilikuva, joka syntyy riittävien vanhemmuuteen liittyvien ominaisuuksien puuttumisen kautta eli passiivisesti. Tällöin turvattomuuden kokemuksen lapsessa aiheuttaa turvallisen vanhemmuuden puuttuminen. Toisaalta vanhempi voi aktiivisella toiminnalla joko suojata tai vaarantaa lapsen hyvinvoinnin. (Laaksonen 2017, 77-78, 81.)

Lapsi tarvitsee jaksavan vanhemman voidakseen hyvin. Jaksava vanhempi huolehtii lapsensa perushoidon, ruokailun, puhtauden, levon ja virikkeiden lisäksi myös itsestään ja omista sekä lapsen sosiaalisista suhteista ja niiden ylläpidosta. Toisaalta jaksava vanhempi kykenee näkemään ja myöntämään heikkoutensa ja pyytämään apua. Jaksamaton vanhempi on epäjohtomukainen, laiminlyö lapsen perushoidon ja asettaa omat tarpeensa lapsen tarpeiden edelle. Jaksamattomuudessa voi olla kysymys kyvyttömyydestä olla lapselle läsnä ja huolehtia hänen tarpeistaan tai välinpitämättömyydestä lasta ja omaa vanhemmuutta kohtaan. Jaksamaton vanhempi voi kuitenkin kyetä puutteistaan huolimatta korvaavien ominaisuuksien avulla luotua turvallisuuden tunnetta ja lämmintä vuorovaikutusta. Vanhemman jaksavuus voi myös vaihdella. (Laaksonen 2017, 77-78, 80-81, 88, 90; Lankila 2010, 67.)

Monesti arviointityöskentelyssä keskeisenä huolenaiheena ja arvioinnin tekemisen syynä on vanhemman mielenterveys- ja päihdeongelmat. Mielenterveyden ongelmat, kuten psyykinen pahoinvointi, masennus tai skitsofrenia vaikuttavat ihmiseen ja vanhemmuuteen monin eri tavoin. Psyykinen sairaus ei ole este hyvälle vanhemmuudelle, mikäli vanhemman sairaudesta ei aiheudu suoranaista haittaa lapselle esimerkiksi vanhemman käytöksen kautta tai elleivät sairauden oireet estä vanhempaa toteuttamasta hyvää vanhemmuutta. Sitä pidetään kuitenkin riskinä lapselle, mikäli vanhempi ei hoida sairauttaan tai on sairaudentunnoton. Myös

päihde- tai peliriippuvuudella on suora vaikutus kaikkiin vanhemmuuden osa-alueisiin. Vanhemman päihteiden käyttö aiheuttaa myös haittaa lapsen kasvulle ja kehitykselle. Lapsen puutteellinen huolenpito, turvattomuuden tunne, taloudelliset vaikeudet, päihtymyksestä johtuvat sairaudet ja onnettomuudet, vanhempien riidat ja lähisuhdeväkivalta ovat esimerkkejä vanhemman päihteidenkäytön seurauksista. Päihteidenkäyttäjän on myöskin vaikeaa olla kasvattajana johdonmukainen ja hallita säännöllistä päivärytmiä. (Laaksonen 2017, 74-75, 85; Lankila 2010, 59.)

Vanhemmalla voi olla omassa elämäntilanteessaan tai terveydentilassaan isoakin haasteita, mutta merkityksellistä on se, miten hän niihin suhtautuu. Vanhemman kokema sairautentunto, hoitomyönteisyys ja kyky huomioida sairautensa vaikutukset vanhemmuuteen nähdään mielenterveyteen liittyvinä myönteisinä asioina. Myös sukupolvien välisen ongelmallisen ketjun katkeaminen nähdään myönteisenä asiana puhuttaessa vanhemman omien lapsuudenaikeiden rankkojen kokemusten mahdollisesta toistumisesta omassa vanhemmuudessa. Vanhemmuuden arvioinnin kannalta on merkityksellistä, missä suhteessa vanhemman ominaisuudet ovat toisiinsa. Kysymys on tällöin siitä, onko vanhemmalla tarpeeksi vanhemmuuteen liittyviä ominaisuuksia lapsen tarpeisiin nähden vai onko vanhemmuudessa jokin niin iso puute, että riittävän vanhemmuuden ominaisuudet eivät lapsen tarpeisiin nähden täyty. (Laaksonen 2017, 94-96.)

Lapsen ja vanhemman suhdetta voidaan myös tarkastella emotionaalisen saatavilla olon teorian avulla. Teorian ajatus on, että vanhemman kyky virittäytyä lapsen tunnetiloihin ja lapsen kyky olla aloitteellinen vanhemman kanssa, ovat oleellisia lapsen kehityksen kannalta. Lapsen ja vanhemman välinen vastavuoroinen kontakti on mahdollista vanhemman kannustavan ja emotionaalisen läsnäolon vuoksi. Ollakseen emotionaalisesti saatavilla on vanhemman kyettävä säätelemään omia tunteitaan, niin ettei toiminta lasta kohtaan ole vihamielistä ja ettei vanhempi lähesty lasta tunkeilevasti. Vanhempi saa kokemuksen, että on lapselle merkityksellinen, kun lapsi vastaa vanhemman kommunikaatioon. Vanhemman tunne merkityksellisyydestä taas vahvistaa lapsen ja vanhemman yhteyden tunnetta. Lapsen emotionaalinen saatavilla olo ja tunneilmiasut vaihtelevat tilanteiden mukaan. Vanhempi joutuu mukautumaan eri tilanteisiin lapsen kanssa ja vanhemman on silti kyettävä neuvottelemaan, toimimaan suunnitelmallisesti ja osoittamaan empatiaa lasta kohtaan. Vanhemman saapumatta jättäminen sovitettuun tapaamiseen ilman että lapsi saa selityksiä tapaamisen peruuntumiselle, on lapselle käsittämätön ja traaginen kokemus. On tärkeää, että lapsen ja vanhemman väliset tapaamiset toteutuvat suunnitelman mukaisesti, koska arjen säännöllisyys tuo turvaa lapselle. Vanhemman voinnin kohentuessa, vanhempi pystyy sitoutumaan lapsen tapaamisiin säännöllisesti. (Lankila 2010, 86-88; Salo & Flykt 2013, 402-403.)

Vanhemman vuorovaikutustaidot ovat tärkeitä liittyen jokaiseen tahoon: lapseen, muihin aikuisiin, viranomaisiin. Toimiva vuorovaikutus vanhemman, sijaishuoltopaikan ja viranomaisten

välillä on edellytys yhteistyölle, jonka avulla voidaan toimia lapsen edun parhaaksi. Vuorovaikutustaidoiltaan osaava vanhempi on sanavalmis, mihin liittyy myös kyky keskustella vanhemmuuteen liittyvistä asioista työntekijöiden kanssa sekä ottaa vastaan palautetta. Tällöin vanhempi näyttäytyy avoimena ja vastaanottavaisena. Keskeisintä on vanhemman kyky toimia saamansa palautteen mukaan huolimatta siitä, oliko se positiivista vai negatiivista. Vuorovaikutustaidoiltaan osaava vanhempi myös tunnistaa omia vahvuuksiaan ja osaa hyödyntää niitä sekä on ymmärtäväinen itseään kohtaan. Vuorovaikutustaidoiltaan heikko vanhempi sen sijaan toimii päinvastoin: on kyvytön ottamaan vastaan palautetta eikä kykene soveltamaan sitä käytäntöön. Yhteistyö sujuu sitä paremmin, mitä yhtenäisempi käsitys vanhemmalla ja työntekijällä on vanhemman tuen tarpeesta. Avoimuus ja halu ottaa palautetta vastaan edellyttävät luottamuksellista suhdetta asiakkaan ja työntekijän välillä. Vanhemmuuden arviointityöskentely voi parhaimmillaan antaa tukea koko perheelle ja olla voimaannuttava kokemus vanhemmalle. (Laaksonen 2017, 84, 90, 93; Lankila 2010, 74.)

6.4 Tutkijan päiväkirja tukena opinnäytetyöprosessissa

Lähdekirjallisuudessa käytetään useampia nimityksiä opinnäytetyön aikana tehtävästä päiväkirjasta, kuten tutkijan päiväkirja, opinnäytetyöpäiväkirja tai tutkimuspäiväkirja. Tässä opinnäytetyössä päiväkirja nimettiin tutkijan päiväkirjaksi ja sillä oli kaksi roolia osana tutkimuksellista kehittämistyötä; aineiston koonti sekä tutkimuksen luotettavuuden lisääminen. Tutkijan päiväkirjaa pidettiin koko opinnäytetyön tekemisen ajan ja se kulki mukana läpi prosessin ollen tärkeä osa sen etenemistä. Vilkan ja Airaksisen (2003, 19-20) mukaan päiväkirja toimii muistilistana koko projektin ajan prosessin eri vaiheissa. Tämän opinnäytetyön tutkimuksellisessa kehittämistyössä käytettiin tutkijan päiväkirjan lisäksi kahta muuta menetelmää ja tutkijan päiväkirjan tarkoitus oli koota kaikki tieto sekä ajatukset yhteen tiedostoon, jotta kokonaisuudesta muotoutuisi lopulta ehjä. Tutkijan päiväkirjaan tehdyt merkinnät selkeyttivät aineistoa kokonaisuutena ja toimivat tukena aineistoa analysoidessa. Tutkijan päiväkirja valittiin yhdeksi menetelmäksi, sillä opinnäytetyön tekijät kokivat jo prosessin alussa tarvetta erilliselle tiedostolle, jossa myös prosessoitiin ajatuksia. Tutkijan päiväkirjan kirjoittaminen pakotti miettimään omaa tutkimusaihetta ja tutkimuksen etenemistä omasta näkökulmasta. Tällöin tutkijoiden oma näkemys pääsi esiin ja tutkijan päiväkirja toimi myös oman oppimisen kehityksen kuvauksena läpi koko prosessin. Kokoavina kysymyksinä aineistolle esitettiin: Mitkä kerätyt aineistot ovat hyödyllisiä opinnäytetyön kokonaisuuden kannalta? Miten riittävä vanhemmuus näyttäytyy tutkimuksellisen kehittämistyön kautta?

Tutkijan päiväkirjaa kerättiin yhteiseen tiedostoon, johon ainoastaan lisättiin ajatuksia prosessin edetessä. Yhteisen tutkijan päiväkirjan lisäksi tämän opinnäytetyön tekijät tekivät omia muistiinpanojaan, joita käytiin yhdessä läpi sekä lisättiin tutkijan päiväkirjaan viikoittain pidettyjen zoom -tapaamisten aikana. Toimeksiantajan ja ohjaavan opettajan kanssa käydyt keskustelut sekä palaute kirjattiin päiväkirjaan ja merkittiin tehdyiksi niiden käsittelyn

jälkeen. Myös muu kirjallinen palaute tallennettiin päiväkirjaan. Tekstin lisäksi päiväkirja sisälsi myös muun muassa erilaisia miellekarttoja ja käsin kirjoitettuja muistilistoja valokuvien muodossa. Myös toiselle suunnatut kannustusviestit ja pienien sekä vähän isompienkin arkisten asioiden jakaminen olivat osa tutkijan päiväkirjan sisältöä. Tutkijan päiväkirja eroaa tutkimusraportista juuri sen henkilökohtaisuuden vuoksi. Hirsjärven ym. (2007, 262) mukaan omaan lähdeaineistoon on hyvä palata prosessin eri vaiheissa ja pohtia jo tekemiään ratkaisujaan. On hyvä myös pohtia aiemmin tekemiään johtopäätöksiä, sillä niiden uudelleen pohtiminen voi johtaa uuteen lopputulokseen. Tämän opinnäytetyön menetelmänä tutkijan päiväkirjaa käytettiin hyvin paljon juuri silloin, kun jokin tilanne vaati uudelleenpohdintaa. Tutkijan päiväkirjaa käytettiin myös silloin kun kohdattiin haasteita ja ratkaisuja tai päätöksiä jonkin asian suhteen tuli tehdä nopealla aikataululla. Tutkijan päiväkirja oli menetelmä, joka toimi tässä opinnäytetyössä sen tukipilarina.

Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2013, 261) korostavat kirjoittamisen ja tutkijan oman äänen tärkeyttä tutkimusprosessissa. Heidän mukaansa tarkka tutkimuspäiväkirja sisältää aineiston herättämiä omia ajatuksia, huomioita tulkintamahdollisuuksista, kysymyksiä ja havaintoja sekä oivalluksia ja omia tunteita. Tämän opinnäytetyön tutkijan päiväkirjan sisältö koostui sekä sanallisesta että kuvallisesta muodosta. Opinnäytetyössä käytettävät aineistot ovat avainasemassa tutkittavan ilmiön ymmärtämisessä ja havainnoinnin työvälineen näkökulmasta oli tärkeää, että vanhemmuuden havainnointi koostuisi riittävän monesta näkökulmasta. Tätä opinnäytetyötä tehdessä on käytetty kolmea eri menetelmää ja laajaa lähdeaineistoa, jonka koonti tehtiin tutkijan päiväkirjan avulla. Vilkan ja Airaksisen (2003, 76) mukaan opinnäytetyöissä ratkaisevaa on aineiston laatu ja soveltuvuus. Jokaisen lähteen tulee olla hyödyllinen opinnäytetyön kannalta. Tätä opinnäytetyötä varten lähteiksi kerättiin sellaisia teoksia, joista saatiin lähdeaineistoa useampaan kohtaan opinnäytetyötä. Joistain valituista lähteistä luovuttiin juuri siitä syystä, että niistä saatiin vain vähän lähdemateriaalia ja tällaisia lähteitä käyttämällä lähdeluettelo olisi kasvanut tarpeettoman suureksi. Lähdeaineistoa koodattiin tutkijan päiväkirjaan kokonaisuuden selkeyttämiseksi. Kerätty tieto muutettiin tekstimuotoon, jolloin sitä pystyttiin käsittelemään menetelmällisesti ja tätä kautta ymmärtämään paremmin. Koodaaminen tutkijan päiväkirjan tekemisen menetelmänä edellytti pohdintaa aineiston osien tarkoituksista. Aineiston käsittelyn jälkeen sitä päästiin tulkitsemaan ja löytämään sitä kautta selityksiä tutkittavalle ilmiölle.

Tutkijan päiväkirjaan kerättyjä tietoja analysoidaan jatkuvasti prosessin aikana. Analysoinnissa pyritään löytämään ratkaisu, mitä aineisto kertoo ja mitä tietoa siitä löytyy. Aineistoa analysoidaan laadullisessa tutkimuksessa samanaikaisesti aineiston keruun kanssa. Analysoinnin avulla käsitys ja ymmärrys tutkittavan asian suhteen tarkentuu. (Kananen 2012, 97.) Tähän opinnäytetyöhön tehdyn tutkijan päiväkirjan avulla saatiin selkeyttä kerättyyn aineistoon, koska löydettyä tietoa analysoitiin jatkuvasti ja sen täsmävyyttä pohdittiin opinnäytetyön tavoitetta ja tarkoitusta vasten. Tutkijan päiväkirjan avulla saatiin näkyväksi myös

epäolennainen tieto opinnäytetyön kannalta ja näin ollen pystyttiin keskittymään vain olennaiseen tietoon. Koodattu tieto jäsenyi teemoittain otsikoiden alle, jonka kautta syntyi myös havainnoinnin työväliseen lopullinen sisältö. Tutkijan päiväkirja lisäsi myös tuloksellisuutta opinnäytetyössämme.

Tutkijan päiväkirja oli merkittävässä roolissa aineiston syntyminen kannalta, sillä sen laajaan sisältöön oli mahdollista palata useita kertoja prosessin aikana. Erityisesti aiheesta nousseiden kysymysten, haasteiden ja isompien linjavetojen aikana tutkijan päiväkirja vastasi kysymyksiin ja antoi näkökulmia erilaisten ratkaisujen tekemiseen. Prosessin edetessä huomattiin, että tarkat muistiinpanot olivat esimerkiksi aineistoa analysoidessa erittäin merkityksellisiä. Tutkijan päiväkirjaan kerätyn aineiston avulla täytettiin myös eteen tulleita tutkimusaukkoja ja sen avulla pystyttiin perustelevaan valittuja menetelmiä oman tutkimuksen kannalta. Tutkijan päiväkirjan avulla käyty ammatillinen keskustelu ja eri näkökulmien pohdinta lisäsi tämän opinnäytetyön luotettavuutta, koska asioita tarkasteltiin monista eri näkökulmista ja alkuperäisiin lähteisiin oli helppo palata tarkistamaan tietoja. Ennen kaikkea tutkijan päiväkirja toimi ammatillisen reflektoinnin tukena erilaisia ratkaisuja pohdittaessa ja päätöksiä tehdessä.

6.5 Havainnoinnin työväliseen suunnittelu ja toteutus tutkimuksellisenä kehittämistyönä

Kehittämistyö on työyhteisöissä ja organisaatioissa jatkuvasti tapahtuvaa muutostyötä. Kehittämistyö on tutkimuksellista silloin, kun kehittämistyötä dokumentoidaan ja käytetään teollisia menetelmiä, joiden avulla tuotetaan luotettavaa tietoa. Kehittämistutkimus muodostuu kahdesta eri prosessista: kehittämistyöstä sekä tutkimuksesta. Kehittämistyö etenee omana prosessinaan ja sen tuloksena syntyy tuote tai palvelu. Tutkimus on prosessi, joka noudattaa tutkimusprosessin kaavaa ja tutkimusmenetelmiä. Tutkimuksellisessa kehittämistyössä on tärkeää ymmärtää kehityskohde, tutkimusprosessin eteneminen ja osallisuuden merkitys. (Kananen 2012, 19-21, 45.) Tämän opinnäytetyön keskiössä on työyhteisön tarvetta vastaavan tuotoksen rakentaminen sekä tutkimusprosessi tuotoksen syntyminen ympärillä. Tuotos perustuu tutkimuksellisiin menetelmiin ja on näin ollen tutkimuksellista kehittämistyötä.

Kehittämistyön tuloksena syntynyt tuote sisältää uuden tiedon lisäksi myös tuotoksen, joka on edellistä vastaavaa toimivampi tai vastaavasti kokonaan uusi tuote (Salonen 2013, 25). Tutkimusotteet voidaan yksinkertaisimmillaan jakaa laadullisiin eli kvalitatiivisiin tai määrällisiin eli kvantitatiivisiin tutkimuksiin. Tutkimusote määrittää tutkimusmenetelmien käytön ja samalla myös sen mitä aineistonkeruumenetelmää käytetään. Tutkimusmenetelmät jaotellaan aineistonkeruumenetelmiin sekä analyysimenetelmiin. Kehittämistutkimuksen tarkoituksena on keskittyä ongelmiin ja etsiä ratkaisu niiden poistamiseen. (Kananen 2017, 13, 81.) Tässä opinnäytetyössä tutkittiin ratkaisun löytämistä havainnoinnin työväliseen toteuttamiseen. Hirsjärven ym. (2007, 260) mukaan laadullisessa tutkimuksessa kirjoittamisella on suurempi merkitys kuin teoriapohjaisessa tutkimuksessa, sillä pääroolissa on tutkijoiden teoreettisten

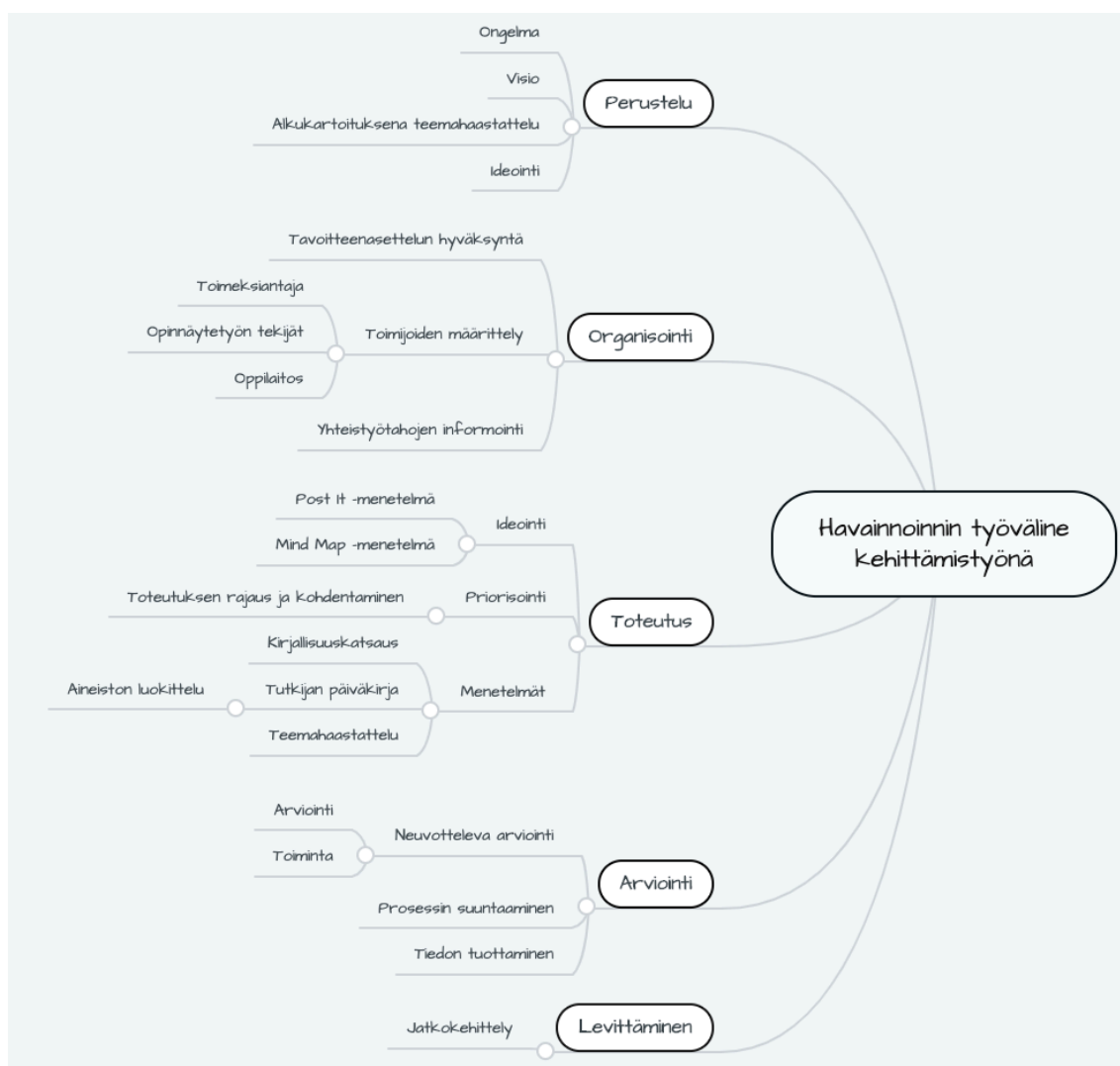
näkemyksen kehittäminen, selitysmallien hakeminen, näkemyksen kirkastaminen sekä oman tekemisen analysointi sen sijaan, että kirjoitettaisiin jälkiselostusta lukijalle. Toikon & Rantasen (2009, 56) mukaan kehittämistyön prosessi sisältää viisi tehtäväkokonaisuutta: perustelu, organisointi, toteutus, arviointi ja levittäminen. Havainnoinnin työväline kehittyi lopulliseen muotoonsa kehittämistyön prosessin eri tutkimuksellisten tehtäväkokonaisuuksien kautta. Kehittämistoiminnassa joudutaan aina priorisoimaan asioita, sillä kaikkea mahdollista ei voi toteuttaa. Toteutus kohdennetaan useimmiten tarkasti rajaamalla johonkin tiettyyn kohteeseen.

Kehittämistyön ensimmäinen tehtävä on perustelu, joka nojaa useimmiten visioon, joka toimii kehittämistyön motivaattorina sekä ongelmaan, joka puolestaan useimmiten on kehittämistyön syyke. Kehittämistyön yleinen merkitys on aihe, johon työn perusteluissa otetaan kantaa. Onnistuneesta lopputuloksesta kertoo useimmiten laajempi kysyntä, mihin vaikuttaa olennaisesti myös kehittämistyön ajankohtaisuus. Toiminnan lähtökohtien määrittely on edellytyksenä kehittämistyön prosessin organisoinnille, toteutukselle ja arvioinnille. (Toikko & Rantanen 2009, 57.) Tämän kehittämistyön ongelma sekä visio tulivat suoraan Helsingin kaupungin vastaanotto- ja palvelu- ja kehittämistoiminnasta toimeksiannon muodossa. Toimeksiantajan tarpeita ja toiveita kartoitettiin teemahaastattelun muodossa. Niiden avulla määriteltiin lähtökohdat tämän prosessin organisoinnille, toteutukselle ja arvioinnille.

Kehittämistoiminnan organisointi tarkoittaa käytännön suunnittelua ja valmistelua ja se perustuu tavoitteenasettelun hyväksyntään sekä virallistamiseen. Kehittämisen virallinen luonne syntyy, kun sen tavoite saa toimeksiantajan hyväksynnän. Tavoite muodostaa organisoinnin lähtökohdan. Organisoituvaiheessa vähintäänkin informoidaan kehittämistyön yhteistyötahoja ja viimeistään organisoinnissa toimijat pyritään saamaan mukaan prosessiin. Keskeinen osa kehitystoiminnan organisointia on toimijoiden määrittely. (Toikko & Rantanen 2009, 58.) Tämän opinnäytetyön kehittämistyön yhteistyötahoina voidaan pitää toimeksiantajaa sekä opinnäytetyön tekijöiden oppilaitosta. Yleensä kehitystoimintaan osallistuvat kaikki, ketä se jollain tapaa koskettaa ja käytännön kehittämistyöstä vastaavat sen keskeiset toimijat. Tämän opinnäytetyön tekijät muodostivat yhdessä työparin, joka vastasi kehittämistyön käytännön toteutuksesta. Toimeksiantaja oli koko prosessin ajan tietoinen tuotoksen etenemistä ja osallistimme työyhteisöä ohjaajamme välityksellä. Näin työyhteisö sai tuotua oman näkemyksensä työvälineen rakentamiseen prosessin aikana. Opinnäytetyön tekijöiden ohjaava opettaja oli osana prosessia zoom -videoneuvotteluiden ja sähköpostin välityksellä ohjaten, antaen palautetta ja arvioita kehittämistyön etenemisestä.

Ideointi, priorisointi, kokeilu ja mallintaminen muodostavat kehittämistyön toteutuksen. Kuten myös tämän opinnäytetyön kehittämistyössä, ideointi on usein osa jo perustelun ja organisoinnin työvaiheita. Ideointiin myös palataan usein toteutuksen yhteydessä ja tarkastellaan kehittämistyötä uusista näkökulmista. Toteutus rajataan ja kohdennetaan mahdollisimman

tarkasti. Ideoinnin ja priorisoinnin jälkeen kehittämistyön kohdetta yleensä konkreettisesti kokeillaan ja testataan. Kokeilutoiminta perustuu yleensä vaiheistamiseen, jossa kohdetta testataan ja siitä pyydetään palautetta. Kokeilutoiminta sisältää palautteen reflektoinnin ja toteutuksen muuttamisen ja kehittämisen. Kehitystoimintaan liittyy aina myös pohtiva ja analyysoiva taso, joka edellyttää konkreettista toimintaa. (Toikko & Rantanen 2009, 59-60.) Tämän opinnäytetyön kehittämistyön tuotoksena syntynyt havainnoinnin työväline rakentui alkukartoituksena tehdyn teemahaastattelun lisäksi kirjallisuuskatsauksen ja tutkijan päiväkirjan avulla. Alla olevan miellekartan (Kuvio 3) avulla kuvaamme prosessin toteutusta.

Kuvio 3. Havainnoinnin työvälineen kehittämistyön tehtävät

Työvälineen ideoinnissa hyödynnettiin pääosin kahta menetelmää: Post It -menetelmää (Liite 8) sekä Mind Mapia (Liite 9). Post It -menetelmässä ideoita tuotetaan lapuille, jolloin oleellimmat asiat on helppo nostaa esille (Gray, Brown & Macunufu 2010). Havainnoinnin työvälineen ideoinnissa Post It -menetelmää käytettiin erityisesti työvälineen pää- ja alaotsikoiden

ratkaisuvaihtoehtoja pohtiessa. Menetelmän avulla oli helpompi luoda suuntaviivat työvälille. Menetelmää käytettiin luovasti tietotekniikkaa hyödyntäen. Mind Map -menetelmää käytetään ideoinnissa ja suunnittelussa erityisesti silloin, kun halutaan jäsentää tietoa (Beel & Lager 2020). Mind Map (miellekartta) kootaan siten, että keskelle kirjoitetaan ensin pääaihe, jonka ympärille kootaan siihen liittyviä asioita. Tässä opinnäytetyössä Mind Map -menetelmää käytettiin prosessin kaikissa vaiheissa sekä useasti myös tutkijan päiväkirjassa tukemassa muistiinpanoja. Visuaalinen työtapa oli molempien tekijöiden mielestä luonteva ja mieluinen tapa työskennellä. Mind Map -menetelmää hyödynnettiin säännöllisesti erityisesti tiedon jäsentämisessä.

Tutkijan päiväkirjassa havainnoinnin työväliseen toteutukseen kerättyä aineistoa luokiteltiin värikoodien avulla aihealueiden mukaan eli aineistoa koodattiin. Tässä yhteydessä koodaamisella tarkoitetaan sitä, kuinka aihealueet liittyvät toisiinsa kerättyssä teoriapohjassa (Hirsjärvi & Hurme 2011, 165). Havainnoinnin työväliseen pääotsikot muodostuivat kerätyn aineiston värikoodaamisen avulla. Aineisto koodattiin tietyllä värillä aina ennen kuin se liitettiin aiemmin kerättyyn aineistoon. Työväliseen sisältö rakentui ideoinnin ja suunnittelun pohjalta. Aineistoa myös rajattiin aika ajoin vastaamaan paremmin tarvetta. Sisältöä tiivistettiin useaan otteeseen kokonaisuutta muodostettaessa. Työvälinnettä kehitettiin työyhteisöltä saadun palautteen perusteella ja työyhteisön tarvetta myös tarkennettiin prosessin aikana, jotta lopullinen tuote vastasi siihen tarpeeseen, joka työpaikalla oli juuri sillä hetkellä.

Havainnoinnin työväliseen visuaalisen ilmeen suunnittelu ja tekeminen alkoi vasta sisällön tultua valmiiksi, vaikka se ideatasolla kulkikin mukana prosessin alusta alkaen. Visuaalisuutta hahmotellessa erittäin tärkeäksi koettiin se, millainen mielikuva havainnoinnin työvälisestä välittyy. Myös työyhteisö toivoi työvälinoilta miellyttävää visuaalista ilmettä käyttömukavuuden vuoksi. Työpaikkaohjaajan kanssa käytiin keskustelua havainnoinnin työväliseen visuaalisesta ilmeestä ja työryhmää pidettiin ajan tasalla sen suhteen. Alusta alkaen suunnittelussa otettiin huomioon se, että yleisilmeen on oltava sekä selkeä että miellyttävä, mutta samaan aikaan myös virallinen ja sitä kautta luottamusta herättävä. Yksi työväliseen sisältöön vaikuttava seikka oli se, että sen sisällön tuli mahtua yhdelle A4 -kokoiselle paperille. Tuotos tehtiin toimeksiantona Helsingin kaupungille ja sen käyttäjiä tulevat olemaan kaupungin työntekijöitä. Näin ollen päädyttiin ottamaan yhteyttä Helsingin kaupungin viestintäasiantuntijaan, joka neuvoi tutustumaan Helsingin kaupungin visuaalisen ilmeen ohjeistoon. Helsingin kaupungilla on yhtenäinen visuaalinen identiteetti, jonka tavoitteena on rakentaa yhtenäistä ja tunnistettavaa Helsinki -kuvaa. Tunnistettavuuden vuoksi yhteinen visuaalinen ilme on käytössä suurimmassa osassa kaupunkiorganisaatiota. Myös tämän opinnäytetyön tekijät halusivat olla osana tekemässä Helsingin kaupungin brändistrategiaa näkyväksi visuaalisen ilmeen kautta. Visuaalisen ilmeen ohjeiston sisältö koostuu visuaalisen ilmeen elementeistä ja siitä, kuinka niitä tulee käyttää. Ohjeisto sisälsi tarkat ohjeet niin otsikoihin kuin leipätekstiinkin. Yhtenä graafisena elementtinä toimivat Helsingin vaakunasta inspiraationsa saaneet koromuodot,

joiden kautta ilmeeseen saadaan monimuotoisuutta ja vaihtelevuutta. Ne ilmentävät brändistrategiassa määriteltyä ”one Hel of an Impact” -asennetta, joka muodostuu neljästä kulmakivestä (muuttuva, toimiva, kontrastien ja omaperäinen Helsinki) ja on kuvattuna brändi-kolmiossa (Liite 10). (Visuaalisen ilmeen ohjeisto 2020.) Käyttöön otettiin Helsingin kaupungille luoduista valmiista taittopohjista työvälineen käyttöön sopivin. Koska opinnäytetyön tekijöiden käytössä ei ollut InDesign -ohjelmaa, valittiin käyttöön tyylitelty peruspohja, joka avautuu word -tiedostona. Teemaksi valittiin aiheen ja toimeksiantajan mukaan lapset.

Arviointi on kehittämisprosessin osuus, jossa kehittämisen perustelua, organisointia ja toteutusta puntaroidaan eri näkökulmista. Kehittämistyön arvioinnin tehtävä on suunnata prosessia ja tuottaa tietoa, jonka avulla kehittämistyötä voidaan ohjata. Arvioinnin tehtävä on tuoda esiin myös prosessiin liittyviä odotuksia ja hyödyntää niitä dialogisesti prosessin aikana. Tämän opinnäytetyön kehittämistyön aikana käytettiin useasti neuvottelevaa arviointia, jonka tavoitteena on ylläpitää keskustelua tarpeen arvioinnista. Tällöin näkemystä kohteen suhteen kehitetään prosessimaisesti ja sillä on aina yhteys konkreettiseen toimintaan, jolloin prosessi palaa aina uudelleen arviointivaiheeseen ja vie tätä kautta työtä eteenpäin. Neuvotteleva arviointi on luonteeltaan vuorovaikutuksellista ja siinä arviointi sekä käytännön toiminta vuorottelevat keskenään. (Toikko & Rantanen 2009, 61.) Eryteisesti neuvotteleva arviointi oli merkityksellisessä roolissa tämän tutkimuksellisen kehittämistyön tuloksen kannalta. Tutkimusmenetelmien avulla saatuja tuloksia arvioitiin erikseen ja yhdessä, minkä jälkeen palattiin uudelleen käytännön toimintaan. Arviointiin ja toimintaan sekä niiden vuorotteluun liittyvä dialogisuus vei tuotosta ratkaisevasti eteenpäin läpi prosessin.

Kehittämistyön tutkimustulosten levittäminen, josta käytetään myös nimityksiä juurruttaminen ja valtavirtaistaminen, on usein oma erillinen prosessinsa. Levittämistoimintaa voi olla esimerkiksi koulutukset, joiden avulla tuotetta voidaan markkinoida. Varsinainen levittäminen vaatii kuitenkin palvelun tai tuotteen loppukäyttäjien pitempiaikaista sitouttamista sosiaaliin prosesseihin. Tuotetta tai palvelua voidaan testata käytännössä ja jatkaa sen kehittämistä. Näin ollen levittäminen on osallistava prosessi siinä missä kehittäminenkin. (Toikko & Rantanen 2009, 63.) Tämän kehittämistyön kohdalla levittäminen tulee olemaan osa tuotoksen jatkokehittelyä.

Viimeisenä vaiheena kehittämistyön prosessissa on sen päättäminen ja arviointi (Toikko & Rantanen 2009, 65). Tämä opinnäytetyö oli ajallisesti rajattu, jolloin sillä oli myös selkeä päättepiste. Tämä kehittämistyön prosessi lopetettiin suunnitellusti tekemällä loppuraportointi sekä kirjallisessa muodossa että esittämällä kehittämistyö seminaarissa. Prosessin arviointi ja jatkoideoiden esittäminen käydään läpi seuraavassa luvussa (luku 7).

7 Opinnäytetyön arviointi

Arviointi tuo näkyväksi kehittämisprosessin sekä sen taitekohdat, onnistumiset ja epäonnistumiset, oppimisprosessin sekä eri näkökulmat. Yksinkertaisimmillaan arvioinnin yhteydessä analysoidaan sitä, onko kehittämistyö saavuttanut tarkoituksensa ja miltä osin siinä on onnistuttu ja miltä ei. Keskeisin lähtökohta arvioinnille on kehitystoiminnalle määritellyt tavoitteet. (Toikko & Rantanen 2009, 61.) Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli yhtenäistää vastaanottoperhetoiminnan valvottujen ja tuettujen tapaamisten toimintatapoja. Dynaaminen kehittäminen rakentuu ongelmien ja visioiden varaan, jolloin ongelmat työntävät ja visiot vetävät kehittämistyön tekijöitä kohti muutosta (Toikko & Rantanen 2009, 57). Tässä luvussa tämän opinnäytetyön tekijät arvioivat opinnäytetyöprosessia kokonaisuutena, tutkimuksellisenä kehittämistyönä tuotetun havainnoinnin työvälineen sekä tehdyn yhteistyön. Lisäksi käsitellään tähän opinnäytetyöhön liittyviä eettisiä kysymyksiä sekä luotettavuutta.

7.1 Yhteistyön arviointi

Kehittämistoiminta on sosiaalinen prosessi, joka edellyttää aktiivista osallistumista ja vuorovaikutusta sen kaikilta osapuolilta. Kehittämistyöhön osallistuminen perustuu dialogiin, jossa kaikilla siihen osallistuvilla on mahdollisuus tarkastella kehittämistyön perusteita, toimintatapoja ja tavoitteita. Kehittämistoiminnan sisäisen arvioinnin vahvuutena on kohteen hyvä tuntemus ja mahdollisuus monipuolisiin aineistoihin sekä mahdollisuus hyödyntää arvioinnin kautta saatua tietoa kehittämistoiminnassa. Ulkoinen arviointi sen sijaan mahdollistaa puolueettoman ja tutkimuksen kannalta näin luotettavamman tarkastelunäkökulman. Ulkoisen ja sisäisen arvioinnin eroa ei aina voida pitää jyrkkänä vaan kuten tämänkin opinnäytetyön yhteydessä, ulkoinen arvioija saattaa osallistua kehittämistoimintaan keskustellen ja väliarvioita tehden. Ulkoinen arvioija joutuu useimmiten arvioimaan myös omaa toimintaansa prosessin ohjaamisessa tehdessään loppuarviota kehittämistoiminnasta. Tässä opinnäytetyössä ulkoisina arvioijina voidaan pitää toimeksiantajan työryhmää sekä opinnäytetyön tekijöiden ohjaavaa opettajaa. Tässä luvussa tarkastelemme ja arvioimme tekijöiden keskinäistä yhteistyötä sekä toimeksiantajan että opinnäytetyön tekijöiden ohjaavan opettajan kanssa tehtyä yhteistyötä.

Tämän opinnäytetyön tekemisessä on hyödynnetty Huttusen (1999, 56-57) dialogisuuden periaatteita osana kehittämistyötä. Niihin liittyy sitoutumisen sääntö, joka tarkoittaa sitä, että dialogiin osallistuessaan se otetaan tosissaan. Vastavuoroisuuden sääntö perustuu osallistujien keskeiseen kunnioitukseen ja huolenpitoon. Vilpittömyyden sääntö edellyttää osallistujilta rehellisyyttä ja vilpittömyyttä. Reflektiivisuuden sääntö tavoittelee parempaa ymmärrystä omista ja toisen käsityksistä. Tämän opinnäytetyön tekijät päätyivät parityöhön lähestulkoon sattumalta. Aihe kiinnosti molempia ja aikataulullisesti opinnäytetyön tekeminen oli molemmille ajankohtaista. Opinnäytetyöprosessin aikana käytettiin aikaa myös tutustumiseen ja yhteisten työtapojen löytämiseen, sillä opinnäytetyön tekijät olivat entuudestaan täysin vieraita toisilleen. Keskinäisen reflektion merkitys korostui kesäaikaan työskennellessä, sillä tarjolla

oli vain hyvin niukasti ulkopuolista ohjausta. Näin ollen keskinäinen reflektio oli erittäin isossa roolissa prosessin edistymisen kannalta. Tiiviin yhteistyön ja reflektion myötä syntyi opinnäytetyön lisäksi elämänmittainen ystävyys. Työparityöskentelyssä tärkeänä pidettiin avointa keskustelua ja asioista yhdessä sopimista. Toisen näkemyksen kunnioittaminen oli tärkeä osa työskentelyä. Työparityöskentelyn hyöty oli erityisesti toiselta saatu henkinen tuki, mahdollisuus aiheen laajempaan tarkkailuun sekä päätösten tekeminen yhdessä. Opinnäytetyön tekijöiden työtavat erosivat toisistaan huomattavasti, mikä toi työskentelyyn monitasoisuutta ja teki siitä mielenkiintoisempaa. Toinen opinnäytetyön tekijöistä prosessoi tekstiä lähes valmiiksi päässään ja toinen luonnosteli tekstiä useammalle paperille. Erilaiset työskentelytavat täydensivät toisiaan ja kirjoittamisprosessi eteni sujuvasti koko opinnäytetyöprosessin ajan. Tämän opinnäytetyön tekijät jakoivat läpi tehdyn prosessin myös saman päämäärän sekä arvot. Prosessin loppuvaiheessa on helppo todeta yhteistyön sujuneen mutkattomasti.

Keskinäinen reflektio sekä opinnäytetyön jatkuva itsearviointi ovat tärkeässä roolissa osana opinnäytetyöprosessia. Tärkeässä roolissa itsearvioinnin tukena toimi ohjaavalta opettajalta saatu ohjaus, palaute ja väliarvioinnit. Ohjaukset toteutettiin yksilöohjauksina zoomin välityksellä videokeskusteluina. Ohjauskeskusteluissa nousi esille oivalluksia, joiden pohjalta jatkettiin työskentelyä. Tutkijan päiväkirjan avulla reflektoitii ja arvioitiin saatua ohjausta ja palautetta. Näin ollen tutkijan päiväkirja onnistui tavoitteessaan auttaa jäsentämään kokonaisuutta sekä arvioimaan työskentelyä läpi prosessin myös ohjauksen saralla.

Toimeksiantaja oli kiinnostunut opinnäytetyöprosessin kulusta koko sen ajan. Kehittämistyön etenemiseen luotettiin työyhteisön puolelta ja opinnäytetyön tekijät saivat toteutuksellisen vapauden, mutta myös tarvittavan tuen. Vastuu havainnoinnin työvälineen kehittämistyöhön liittyvistä päätöksistä oli opinnäytetyön tekijöillä. Tutkimusluvan puitteissa saatiin toteuttaa vain yksi työryhmälle suunnattu teemahaastattelu ja työskentelyssä pyrittiin koko opinnäytetyöprosessin ajan siihen, että työryhmää ei kuormitettaisi lyhyitä palautekeskusteluista lukuun ottamatta ollenkaan. Vastaanottoperhetoiminnan työryhmä oli tietoinen prosessin etenemisestä työpaikkaohjaajan välityksellä, mikä teki kehitystoiminnasta avointa. Dialogisuus ja vuorovaikutus vastaanottoperhetoiminnan kanssa näyttäytyi muun muassa niin, että havainnoinnin työvälineen rakentumisen vaiheita esiteltiin avoimesti työpaikkaohjaajalle koko prosessin ajan.

Yhteistyö ja kommunikaatio toimeksiantajan kanssa oli kaikin puolin sujuvaa ja kaikkien aikaa kunnioittavaa. Työpaikkaohjaajaa tavattiin vain Teamsin välityksellä. Tapaamisissa häneltä saatiin palautetta muun muassa lomakkeen sisällöstä. Työpaikkaohjaaja hyödynsi myös koko tiimin näkemyksiä, jolloin palautteeseen saatiin useamman työntekijän eri näkökulma. Arviota pyydettiin erityisesti tuotoksen käytettävyydestä ja hyödyllisyydestä. Työpaikkaohjaaja keräsi suullisen palautteen tiimiltä, kokosi sen ja toimitti sen opinnäytetyön tekijöille sähköpostitse. Yhteydenpito toimeksiantajaan tapahtui vain virtuaalisin viestintätavoin ja

kokouksin. Näin ollen tämän opinnäytetyön tekijät sekä työyhteisö pääsivät vahvistamaan etätöihin liittyviä taitoja, jotka tulevat tulevaisuudessa olemaan yhä isompi osa myös sosiaalialan työskentelyä.

7.2 Prosessin arviointi

Opinnäytetyöprosessi on aina yksilöllinen kokonaisuus. Sitä voidaan kuvata ajallisesti, jolloin siitä on mahdollista erotella eri vaiheita, kuten eteneminen ideavaiheesta suunnitteluun ja toteutukseen, sekä lopputuloksen hyödyntämiseen. Prosessiin aikana tarvitaan tietoa sen onnistumisista ja epäonnistumisista, jotta toimintaa voidaan parantaa jo prosessin aikana. Prosessin kannalta arviointi on keskeistä ja parhaimmillaan se on osa sen toteutusta. Hyvin toteutettua itsearviointia voidaan myös hyödyntää prosessin arvioinnissa. (Seppänen-Järvelä 2004, 11, 21, 22, 26.) Tämän opinnäytetyöprosessin aikana hyödynnettiin sekä ulkoista että sisäistä prosessiarviointia. Ulkoinen arviointi toteutui ohjaavan opettajan sekä työpaikalta nimetyn ohjaajan taholta. Sisäistä arviointia eli itsearviointia toteutettiin systemaattisesti läpi opinnäytetyöprosessin. Opinnäytetyöprosessia arvioitaessa keskeisessä roolissa oli tuotoksen rakentumiseen liittyvä prosessi sekä tutkimuksellinen kehittämisprosessi kokonaisuudessaan. Vilkan (2005, 163.) mukaan tutkimus esitetään kirjallisessa muodossa ja siksi tutkimusteksti on merkittävässä roolissa tutkimuksessa. Tutkimustekstistä ilmenevien kuvausten, perustelujen ja selvitysten avulla on lukijalla mahdollisuus arvioida tutkimusta.

Tämä opinnäytetyö eteni johdonmukaisesti suunnitteluvaiheesta toteutukseen ja lopulta arviointiin. Työvaiheet kulkivat osittain päällekkäin ja aikataulu piti läpi koko prosessin, sillä se oli suunniteltu huomioimaan mahdollinen tarve joustolle. Opinnäytetyön tekijöiden työskentely oli sitoutuvaa, itseohjautuvaa ja vastuullista. Ohjaavalta opettajalta haettiin ohjausta oma-aloitteellisesti ja ohjaus tiivistyi loppua kohden opinnäytetyöprosessiin tulleiden lisäysten ja muutosten ja niiden kautta lisääntyneen ohjaustarpeen myötä. Tukena opinnäytetyöprosessissa koko sen ajan toimivat ohjaava opettaja, työpaikkaohjaaja sekä opinnäytetyön tekijöiden keskinäinen reflektio. Opinnäytetyön tekijät tarkastelivat aihetta uudesta näkökulmasta ja kykenivät tätä kautta tuomaan työhön innovatiivisuutta. Kehittämistyönä syntynyt havainnoinnin työväline tuotti lisäarvoa työn toimeksiantajalle ja kehitti opinnäytetyön tekijöiden ammatillista osaamista.

Tämän opinnäytetyön kirjallista ilmaisua arvioitiin koko prosessin ajan ja teksti kypsä ja tarkentui prosessin aikana. Kirjallisesta raportista syntyi vakuuttava ja valitut menetelmät pystyttiin perustelemaan kattavasti. Opinnäytetyön lähdeaineistoon tutustuttiin syvemmin opinnäytetyöprosessin edetessä ja näin ollen sitä pystyttiin hyödyntämään etenevissä määrin prosessin loppua kohden. Laaja lähdeaineisto aiheutti myös työn suurimman haasteen: rajaamisen. Suunnitteluvaihe tässä opinnäytetyössä kesti useamman kuukauden ja tuona aikana kerättiin laajaa lähdeaineistoa. Vilka & Airaksisen (2003, 56-57) mukaan työn rajaamisen näkökulmasta on tärkeä pohtia kerättävän aineiston laajuutta, sillä liian laajan aineiston kanssa

opinnäytetyö laajenee, eikä mahdu enää ennalta määrättyihin opintopisteisiin. On hyvä pohdita, millaista tietoa opinnäytetyössä tarvitsee ja miten tieto on saatavilla. Tämän opinnäytetyön tekijät kehittivät taitoaan kerätä aineistoa ja rajata sitä. Tätä kautta tietoisesti päästiin tulokseen, jossa opinnäytetyön laajuus pysyi maltillisena. Lähdeaineistosta kerättiin käyttöön vain sellaiset lähteet, joista saatiin runsaasti aineistoa käyttöön. Laajan lähdeaineiston vuoksi oli mahdollisuus kiinnittää huomiota erityisesti valittujen lähteiden käyttöön. Lähdeaineistoa arvioitiin tarkasti, sillä esimerkiksi uuden lastensuojelulain tulkinta oli monimuotoista eri lähteissä. Prosessin aikana nimenomaan lähdeaineiston arviointi oli suuri osa prosessia, sillä sen valinta ja erityisesti rajaaminen oli osittain haasteellista.

Tämä opinnäytetyö toteutettiin kokonaan etätöinä, eivätkä sen tekijät tavanneet toisiaan kasvotusten kertaakaan koko prosessin aikana. Opinnäytetyön tekemisessä hyödynnettiin digitalisaation mukanaan tuomia kommunikoinnin keinoja. Rouskun (2016, 7.) mukaan digitalisaatio tarkoittaa, että kehitetään toimintatapoja sen sijaan että kehitettäisiin teknologiaa. Oleellista on osata hyödyntää jo olemassa olevaa teknologiaa. Etäyhteyksien varassa toimiminen edesauttoi tämän opinnäytetyön tekijöitä myös keksimään uusia tapoja työskennellä. Työskentelytavat vaihtelivat ja kehittyivät prosessin aikana. Etätöihin valmistauduttiin kuin mihin tahansa työpäivään ja opinnäytetyön tekijät olivat tietoisia toistensa työskentelyajoista opinnäytetyöprosessin ajan. Etätöpäiviksi laadittiin tehtäväluettelot ja niiden avulla seurattiin työskentelyn tehokkuutta. Etätö vaati paljon aloitteellisuutta, mikä sopi tämän opinnäytetyön tekijöille erinomaisesti. Läsnäolo koettiin vahvaksi läpi prosessin, sillä työaika antoi joustoa ja työ oli helppo rytmittää omien tarpeiden mukaan. Etätö mahdollisti ylipäätään yhteisen opinnäytetyöprosessin, sillä tämän opinnäytetyön tekijöiden asuinpaikkojen välillä on Itämeri ja lähes tuhat kilometriä. Työn tuottavuuden ja tehokkuuden koettiin kasvavan, sillä etätö edut toivat mukanaan myös työtyytyväisyyttä.

7.3 Luotettavuus ja eettiset kysymykset

Tehtyjä ratkaisuja pohdittiin eettisestä näkökulmasta läpi koko tämän opinnäytetyöprosessin. Kuulan (2011) mukaan etiikka on mukana jokapäiväisessä elämässä. Kyse on siitä, miten ihminen pohtii omaa suhtautumistaan omaan ja toisten tekemiseen sekä sitä että puntaroi mikä on oikein, mikä ei ja mistä syystä. Eettistä ajattelua on myös se, että kykene pohtimaan itsensä tai yhteisön näkökulmasta mitkä asiat ovat oikein ja mitkä ei. Havainnoinnin työvälinettä rakentaessa asioita pohdittiin niin vastaanottoperhetoiminnan, asiakkaan kuin muidenkin mahdollisten työvälineitä käyttävien henkilöiden näkökulmasta. (Kuula 2011.) Tärkeä osa havainnoinnin työvälineen kehittämistyössä oli arvioinnin reflektiivisyys, mikä toimi myös keskeisenä luotettavuuden osatekijänä. Toikon & Rantasen mukaan (2009, 124) kehittämistyö on luonteeltaan sosiaalinen prosessi, jolloin kehittämistyötä tekevien sitoutuminen prosessiin vaikuttaa myös aineistojen, metodin ja tuotoksen luotettavuuteen. Opinnäytetyön tekijöiden sitoutuminen oli intensiivistä koko opinnäytetyöprosessin ajan.

Vastaanottoperhetoiminnassa tehtyjen tapaamisten havainnointien pohjalta sosiaalityöntekijät tekevät lasta koskevia päätöksiä, kuten huostaanottoja. Dokumentoinnin läpinäkyvyys, tarkkuus ja oikeellisuus ovat tärkeässä roolissa pohdittaessa tähän opinnäytetyön liittyviä eettisiä kysymyksiä. Havainnoinnin työvälinettä tehdessä huomioitiin myös vastaanottoperhetoiminnassa käytettävä osallistava dokumentointi. Avoimuus ja asiakkaan mukaan ottaminen työskentelyyn ovat opinnäytetyön tekijöille merkittäviä asioita. Tärkeää oli ottaa huomioon myös lastensuojelun dokumentoinnin tulkinnanvaraisuus. Havainnointipohjaa tehdessä eri aihealueet tuli huomioida tarkasti, jotta havainnoinnista ei tullut liian suppeaa tai jotta se ei painottunut liikaa tiettyyn asiaan. Helsingin vastaanottoperhetoiminnan sosiaaliohjaajat voivat perustella tehdyn havainnoinnin työvälineen avulla asiakkaalle, mitä asioita työntekijä havainnoi vanhemman ja lapsen tapaamisessa. Havainnoinnin työvälineen haluttiin olevan sellainen, että se voi olla avoimesti nähtävillä myös asiakkaalle.

Tässä opinnäytetyössä noudatettiin lastensuojelun laatusuosituksia ja sijaishuollon laatukriteereitä sekä eettistä toimintatapaa. Lastensuojelun laatusuosituksen on tarkoitus ohjata lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelutyön tekemistä ja sen järjestämistä. Eettiset periaatteet ja lapsen etu ovat keskiössä kaikessa lastensuojelutyössä sekä lastensuojelun laatusuosituksissa. Lastensuojelun laatusuosituksesta yhtenä tätä opinnäytetyötä ohjaavana kriteerinä toimi ammattihenkilöstön työn laatua koskeva kriteeri. Tämä kriteeri sisältää työntekijän oman vastuun lasten kasvatuksesta ja vanhemmuuden tukemisesta sekä työntekijän kokonaisvastuun tekemästään työstä lastensuojelussa. Keskeisessä roolissa sosiaaliohjaajan työssä, johon kehittämistyönä tässä opinnäytetyössä tuotettu työväline on suunniteltu, on vanhemmuuden arviointi. Laatukriteerit sisältävät arviointia koskevat säännökset ja suositukset ja siinä määritellään arvioinnin tärkeimmäksi tehtäväksi lapsen ja perheen tuen tarpeiden tunnistaminen, jotta perheelle annettava tuki voidaan mitoittaa ja ajoittaa oikein. Sijaishuollon laatukriteerit sisältävät lainsäädäntöä sekä joiltakin osin laatusuosituksia. Kriteeristön pääperiaatteena on lastensuojelun laatusuositus. Keskeistä kriteereiden määrittelyssä on lapsen näkökulma. Sijaishuollon kriteerit sisältävät muun muassa lapsen oikeuden pitää yhteyttä läheisverkostoon. (Malja ym. 2019, 9, 11, 16, 35-36, 54, 59-60.) Tehdyn havainnoinnin työvälineen näkökulmasta juuri tämä kriteeri on keskeinen, sillä valvotut ja tuetut tapaamiset perustuvat lapsen oikeuteen tavata läheisiään.

Tämän opinnäytetyöprosessin suunnitteluvaiheesta alkaen kerätty aineisto säilytettiin ja hävitettiin asianmukaisesti. Käytössä oli vain sähköistä materiaalia. Aineistoja tallennettiin opinnäytetyön tekijöiden omille tietokoneille, jotka olivat lukittuina henkilökohtaisten salasanojen avulla. Aineisto hävitettiin poistamalla tiedostot tietokoneilta. Myös tutkimuslupahakemuksessa sitouduttiin hävittämään käytetty aineisto opinnäytetyön valmistuttua. Kuulan (2011) mukaan suoria tunnistetietoja ovat nimen, osoitteen, syntymäajan ja henkilötunnuksen lisäksi myös audiovisuaaliset tunnisteet, kun henkilön ääni on tunnistettavissa äänitallenteesta. Tämän opinnäytetyön haastatteluaineisto oli tallennettu puhelimen ääninauhurin

avulla ja tallenne oli prosessin ajan puhelimen tiedostossa. Tiedosto poistettiin litteroinnin valmistuttua.

7.4 Tuotoksen arviointi

Vuorovaikutuksen arviointi on nykyään yleinen työkalu vanhemman ja lapsen välisen suhteen arvioissa. Lastensuojelussa erilaisilla työvälineillä voidaan helpottaa lapsen ja aikuisen kohtaamista. Työvälineen avulla on mahdollisuus antaa tilaa lapsen omalle toimijuudelle. (Kallinen 2017.) Vanhemmuuden arvioinnin apuvälineenä lastensuojelussa käytetään muun muassa vanhemmuuden roolikarttaa, jonka avulla voidaan jäsentää ja havainnollistaa ajattelua vanhemmuuden rooleista (Uramo 2016, 11-12). Varsinaisesti juuri sijoituksen aikaisen vanhemmuuden havainnointiin valvotuissa ja tuetuissa tapaamisissa tarkoitettua valmista apuvälinettä ei kuitenkaan ole ollut. Tämän opinnäytetyön kehittämistyön tuloksena syntyneitä havainnoinnin työvälineitä lähdettiin rakentamaan tyhjästä. Sen käyttötarkoitus kohdennettiin nimenomaan vastaanottoperhetoiminnan valvottujen ja tuettujen tapaamisten havainnoinnin tueksi.

Tämän opinnäytetyön tuotoksena syntynyt havainnoinnin työväline on apuväline ennen kaikkea vuorovaikutuksen havainnointiin lapsen ja vanhemman välisiin valvottuihin ja tuettuihin tapaamisiin. Kehittämistyössä käytettiin kolmea eri menetelmää ja laajaa lähdeaineistoa huomioiden myös lastensuojelussa käytettävät työmenetelmät. Eri menetelmien ja laajan aineiston hyödyntäminen tekevät havainnoinnin työvälineestä luotettavan ja monipuolisen apuvälineen vastaanottoperhetoiminnan sosiaaliohjaajien työhön. Lapsen etu oli kehittämistyön keskiössä koko prosessin ajan toimien myös tämän opinnäytetyön punaisena lankana. Tämän opinnäytetyön tekijät onnistuivat mielestään rakentamaan työvälineen nimenomaan lapsen etua korostaen, vaikka kyseessä onkin vanhemmuuden havainnointi sekä sitä kautta tapahtuva arviointi. Havainnoinnin työvälineen käyttö on kohdennettu vastaanottoperhetoiminnan valvottuihin ja tuettuihin tapaamisiin ja toimii näin ollen selkeänä apuvälineenä arjen työssä. Suunniteltu havainnoinnin apuväline ei ole menetelmä ja sitä käyttääkseen ei sosiaaliohjaaja tarvitse koulutusta tai perehdytystä. Tähän opinnäytetyöhön perehtyminen tuo kuitenkin lisäarvoa havainnoinnin työvälineen käyttöön ja ymmärrystä sen käytettävyydestä.

Tämän opinnäytetyön kehittämistyön prosessin aikainen yhteistyö toimeksiantajan kanssa keskittyi työryhmän ajan tasalla pitämiseen sekä palautteen vastaanottoon. Työyhteisö toi esille tyytyväisyyttään havainnoinnin työvälineen sisältöön läpi koko prosessin. Kaikista viidestä teemasta oltiin samaa mieltä ja saamamme palaute oli linjassa omien pohdintojen kanssa. Työpaikkajaja toimitti palautteen opinnäytetyön tekijöiden sähköpostiin. Palaute käytiin läpi sekä zoomissa keskustellen että tutkijan päiväkirjaan kommentteja kirjoittaen. Läpi prosessin saatu palaute oli erittäin positiivista ja kannustavaa. Palautteessa todettiin muun muassa, että kehittämistyönä tuotetulla havainnoinnin työvälineellä ”mennään pitkälle tulevaisuuteen”. Viimeisessä palautteessa todettiin myös, että tehty havainnoinnin työväline ”tulee sellaisenaan heti käyttöön”. Tässä opinnäytetyössä kehittämistyönä tuotettu

havainnoinnin työväline on myös sen tekijöiden oman arvion mukaan valmis käyttöön sellaiseenaan. Sisällön ollessa luotuna kaupungin valmiiseen word -pohjaan, on sen muokkaaminen tarpeen vaatiessa mahdollista helposti ja nopeasti. Kokonaisempi kuva havainnoinnin työvälineen käyttömahdollisuuksista olisi rakentunut, mikäli tämän opinnäytetyön tekijät olisivat päässeet testaamaan sitä käytännössä tai tekemään kyselytutkimuksen työryhmälle testijakson jälkeen.

Käyttämällä Helsingin kaupungin virallista visuaalista pohjaa havainnoinnin työvälineen pohjalla, tämän opinnäytetyön tekijät pääsivät osaltaan rakentamaan yhtenäistä ja tunnistettavaa Helsinki-kuvaa, jonka näkyvin elementti on visuaalinen ilme. Virallisen pohjan käyttäminen toi tälle kehittämistyölle uskottavuutta ja ammatillisuutta. Opinnäytetyön tekijät halusivat tulevana sosionomeina keskittää osaamisensa kehittämistyön sisältöön, jättäen visuaalisen osaamisen graafisen alan taitajille. Helsingin kaupungin brändistrategiaa näkyväksi tuova visuaalinen ilme on kaupunkiorganisaation toteuttamaa markkinointiviestinnän yhtenäistämistä. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli sen sijaan yhtenäistää vastaanottoperhetoiminnan valvottujen ja tuettujen tapaamisten toimintatapoja. Näin ollen tämän opinnäytetyön tekijöiden asettaman tavoitteen saavuttamisen lisäksi kehittämistyön tuotos tukee koko kaupunkiorganisaatiota sen tavoitteessa yhtenäistää isompia kokonaisuuksia.

Tämän opinnäytetyön tavoite oli yhtenäistää vastaanottoperhetoiminnan valvottujen ja tuettujen tapaamisten toimitapoja. Vallitsevan tilanteen sekä tutkimusluvassa olevien rajoitteiden vuoksi kehittämistyönä tuotettua havainnoinnin työvälinettä ei päästy testaamaan käytännössä, mutta alustavien arvioiden mukaan tavoitteeseen pääsystä onnistuttiin, sillä niin opinnäytetyön tekijöiden kuin toimeksiantajan arvioidenkin mukaan kehittämistyönä tuotettu havainnoinnin työväline suuntaa työntekijöiden huomion samoihin asioihin. Opinnäytetyön tekijöiden näkemyksen mukaan havainnointia yhtenäistämällä asiakkailla on mahdollisuus tulla tasavertaisesti kohdelluiksi tapaamisten havainnoinnin osalta. Havainnoin työvälinettä tehdessä sen tekijöille on ollut erityisen tärkeää, että kehittämistyön tuotos edesauttaa asiakkaan tasalaatua kohtelua. Toimeksiantajalta saatiin kiitosta erityisesti myös siitä, että työyhteisö saa kehittämistyön tuoksen myötä uuden apuvälineen käytännön työhön helpottamaan arjen toimintoja. Havainnoinnin työvälineestä muodostui toimeksiantajan esittämiä odotuksia laajempi kokonaisuus, sillä kehittämistyössä käytettiin lopulta huomattavasti laajempaa aineistoa ja useampaa menetelmää, kuin alun perin oli suunniteltu. Havainnoinnin työvälineen kehittämistyön prosessista jätettiin kokonaan pois koulutusmateriaali, mihin sen alun perin toimeksiantajan pyynnöstä oli tarkoitus pohjautua. Käyttämällä aiottua laajempaa lähteaineistoa, saatiin koottua kattavampi kokonaisuus vanhemmuuden arvioinnin näkökulmista. Lomakkeen visuaalinen ilme toi lisäarvoa työvälineelle ja sitä käyttämällä kunnioitettiin myös yhteistyökumppanin julkaisujen yhtenäistä linjaa.

Tämän opinnäytetyön kehittämistyönä tuotettu havainnoinnin työväline vastaa työpaikan toiveisiin ja tarpeisiin. Havainnoinnin työväline otetaan käyttöön Helsingin kaupungin

vastaanotto-perhetoiminnassa. Aineistoa kerätessä ja työvälinettä tehdessä pohdittiin myös siihen kohdistuvia kehitysehdotuksia. Tulostetun version lisäksi havainnoinnin työvälinettä on mahdollista hyödyntää kirjaamalla havainnot strukturoituun pohjaan asiakastietojärjestelmässä. Helsingin kaupungin vastaanotto-perhetoiminta tulee tulevaisuudessa käyttämään asiakastietojärjestelmäänsä Apottia ja näin ollen myös tässä opinnäytetyössä kehittämistyönä tuotettu havainnoinnin työväline tullaan sinne jossakin muodossa tallentamaan. Opinnäytetyön opintopistemäärän puitteissa työtä oli rajattava, mutta tulevaisuudessa tämän opinnäytetyön tekijät lähtisivät kehittämään havainnoinnin työvälinettä esimerkiksi haastatteleamalla sosiaalityöntekijöitä siitä näkökulmasta, mitä tietoa he erityisesti kaipaavat havainnoinnilta. Tiivis dialogi sosiaalityöntekijöiden kanssa linjaisi kirjauksia havainnoinnin osalta. Tämän opinnäytetyön kehittämistyönä tuotettu havainnoinnin työväline olisi mahdollista ottaa käyttöön myös muiden kaupunkien vastaanotto-perhetoimintoihin, jolloin voitaisiin yhtenäistää esimerkiksi koko pääkaupunkiseudun vastaanotto-perhetoiminnan toimitapoja.

Lähteet

Painetut

Araneva, M. 2018. Lastensuojelun perhehoito. Helsinki: Alma Talent.

Gray, D., Brown, S. & Macunifo, J. 2010. Game Storming. A playbook for innovators; Rule-breakers, and Changemakers. 10 Essential for GameStorming. O'Reilly Media.

Helminen, J. 2016a. Sosiaaliohjauksen lähtökohtia ja käytäntöjä. Teoksessa Helminen, J. (toim.) Sosiaaliohjaus- lähtökohtia ja käytäntöjä. Helsinki: Edita, 14-28.

Helminen, J. 2016b. Sosiaaliohjaus sosiaalialan eri toimintaympäristöissä. Teoksessa Helminen, J. (toim.) Sosiaaliohjaus- lähtökohtia ja käytäntöjä. Helsinki: Edita, 210-227.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2011. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi

Huttunen, J. 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Jyväskylä: PS-kustannus.

Huttunen, R. 1999. Opettamisen filosofia ja kritiikki. Jyväskylä studies in education, psychology and social research. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kallio, H. 2006. Tehoa ja taitoa työelämän esiintymistilanteisiin. Helsinki: Infor.

Kaivosoja, M. 2004. Mahdollisen salliminen ja ei-sallitun estäminen. Teoksessa Kalavainen, S. (toim.) Valvotut tapaamiset lapsen turvana. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. 79-85.

Kananen, J. 2017. Kehittämistutkimus interventiotutkimuksen muotona. Opas opinnäytetyön ja pro gradun kirjoittajalle. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2015. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Miten kirjoitan kehittämistutkimuksen vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Ketola, J. 2008. Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa Ketola, J (toim.) Sijoita perheeseen perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: PS kustannus

Koulu, S. 2013. Valvotut ja tuetut tapaamiset. Kenen oikeus, kenen velvollisuus? Teoksessa Hakalehto- Wainio, S. & Nieminen, L. (toim.) Lapsioikeus murroksessa. Helsinki: lakimiesliiton kustannus. 125-153.

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. E-kirja Tampere: Vastapaino.

Mäkelä, J. & Salo, S. 2012. Varhaisen vuorovaikutussuhteen häiriöiden tunnistaminen ja hoitaminen. Teoksessa Söderholm, A., Kivitiie-Kallio, S. (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. 2. painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 260-268.

Pösö, T. 2016. Johdanto: mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostaanotto Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino. 7-32.

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen aseman sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

Saastamoinen, K. 2016. Lapsen suojele- viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Helsinki: Edita.

Salo, S. & Mäkelä, J. 2007. MIM -vuorovaikutushavainnoinnin käsikirja. Ikävuodet 2-8. 2. painos. Helsinki: Psykologien kustannus.

Saurama, E. 2002. Vastoin vanhempien tahtoa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Sinkkonen, J. 2012. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY.

Sinkkonen, J. 2015. Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoittaessa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (toim.) 2015. Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 148-164.

Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOY

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämissprosessiin, osallistumiseen ja tiedontuotantoon. E-kirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Vilén, M., Seppänen, P., Tapio, N. Toivanen, R. (toim.) 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Sähköiset

Apotti. 2020. Apotti hankkeena. Viitattu 21.6.2020. <https://www.apotti.fi/apotti-hanke/>

Bardy, M. 2013. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Tampere: Suomen yliopistopaino. 48-78. Viitattu 10.7.2020. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Beel, J. & Langer, S. 2020. An Exploratory Analysis of Mind Maps. Viitattu 9.7.2020. <http://docear.org/papers/An%20Exploratory%20Analysis%20of%20Mind%20Maps%20--%20preprint.pdf>

Convention on the Rights of the child. 1989. Viitattu 20.7.2020. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>

Department of Health 2000. Framework for the assessment of children in need and their families. Viitattu 29.7.2020. <https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/Framework%20for%20the%20Assessment%20of%20Children%20in%20Need%20and%20Their%20Families%20-%20Guidance%20Notes%20and%20Glossary.pdf>

Forsell, M., Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2020. Lastensuojelu 2019. Lastensuojeluilmoitusten määrä kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. SVT Tilastoraportti 28/2020. THL. Viitattu

2.8.2020. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Haarakangas, T. 2018. Lastensuojelutarpeen selvitys sosiaalityön tiedonmuodostuksena. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto. Viitattu 15.5.2020. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=f23bdf19-0e4c-405a-8da6-7b1625b54b13>

Helsingin kaupunki. 2018. Perhehoitajan tehtävät. Viitattu 29.5.2020. <https://www.hel.fi/sote/toimipisteet-fi/aakkosittain/vastaanottoperheeksi/tehtavat/>

Helsingin kaupunki. 2020. Lyhytaikainen sijoitus vastaanottoperheeseen. Viitattu 31.5.2020. <https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus?id=3432>

Hotari, K-E., Oranen, M., Pösö, T. 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä 4.uudistettu painos. Tampere: Suomen yliopistopaino. Viitattu 10.7.2020. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hytönen, K-M., Malinen, A., Salenius, P., Haikari, J., Markkola, P., Kuronen, M., Koivisto, J. 2016. Lastensuojelusijaishuollon historia suomessa 1937-1983. 27-41. Viitattu 26.6. 2020. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74821/Rap_2016_22.pdf

Kallinen, K. 2017. Verkostokartta ja päiväkirja lastensuojelun työvälineinä. Talentia -lehti. Viitattu 21.8.2020. <https://www.talentia-lehti.fi/verkokartta-ja-paivakirja-lastensuojelun-tyovalineina/>

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M., Pietilä, A-M., Jääskeläinen, P. 2013. Hoitotiede 291- 301. Kuvailuva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksistä jäsenettyyn tietoon. Viitattu 4.9.2020. <https://www.doria.fi/handle/10024/103977>

Kasvun tuki. 2017. Theraplay. Viitattu 8.8.2020. <https://kasvuntuki.fi/tyomenetelmat/theraplay/>

Kaikko, K. & Friis, L. 2013. Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä 4.uudistettu painos. Tampere: Suomen yliopistopaino. Viitattu 10.7.2020. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Känkänen, P. 2013. Siirtymät sijaishuollossa. Hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä 4.uudistettu painos. Tampere: Suomen yliopistopaino. Viitattu 22.7.2020. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Muukkonen, T. 2009. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä 4.uudistettu painos. Tampere: Suomen yliopistopaino. Viitattu 22.7.2020. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Laaksonen, H. 2017. "Jaksavaa, vahvaa vanhemmuutta sekä turvalliset ja päihitteettömät kasvuo-suhteet" -vanhemmuuden arviointilausunnot riittävää vanhemmuutta määrittämässä. Lisensiaatintutkimus. Turun yliopisto. Viitattu 12.7.2020. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=ced48941-c479-47e5-8f1e-285aa4babde8>

Laaksonen, M., Kääriäinen, A., Penttilä, M., Tapola-Haapala, M., Sahala, H., Kärki, J.& Jäppinen, A. 2011. Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Tampere: Juvenes Print - Tampereen yliopistopaino Oy. Viitattu 25.6.2020. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79866/d68ab232-88fc-4478-8c21-91164a177a1a.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lankila, T. 2010. Vanhemmuuden näyttäytyminen huostaanotto-prosessissa dokumentoitujen asiakirjojen valossa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 18.7.2020. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26690/Pro%20gradu%20tutkielma.pdf?sequence=1>

Lastensuojelu vastaanottoperheessä. 2020. Viitattu 23.6.2020. <https://www.hel.fi/sote/toimipisteet-fi/aakkosittain/lastensuojelu/perhehoito/vastaanottoperhehoiminta/>

Lastensuojelulaki 417/2007. Viitattu 5.5.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lasten vastaanoton omavalvontasuunnitelma. 2020. Viitattu 17.7.2020. <https://www.hel.fi/static/sote/perhehoito/lasten-vastaanotto-omavalvontasuunnitelma.pdf>

LAPE Uusimaa. 2019. Palvelukuvaus vastaanottoperhehoiminta. Helsinki: Uudenmaan liitto. Viitattu 21.7.2020. <https://www.lapeuusimaa.fi/wp-content/uploads/sites/2/2018/12/Palvelukuvaus-vastaanottoperhehoiminta.pdf>

Lasinen lapsuus. 2020. Lapsuus ja oma vanhemmuus. A-klinikkasäätiö. Viitattu 14.8.2020. <https://lasinenlapsuus.fi/tietoa/lasinen-lapsuus-aikuisuudessa/lapsuus-ja-oma-vanhemmuus>

Malja, M., Puustinen-Korhonen, A., Petrelius, P. & Eriksson, P. (toim.) 2019. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto. Viitattu 1.8.2020. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Perhehoitolaki 263/2015. Viitattu 4.6.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2015/20150263>

Rousku, K. 2016. Pilkahduksia tulevaisuuteen. Digitalisaation ja robotisaation mahdollisuudet. Helsinki: Valtiovarainministeriö. Viitattu 30.7.2020. <https://vm.fi/documents/10623/3507992/Pilkahduksia+tulevaisuuteen+%E2%80%93+digitalisaation+ja+robotisaation+mahdollisuudet+-raportti/e7154bd3-910a-4f99-89ee-4f9299043d3c>

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopisto. Viitattu 22.8.2020. https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf

Salo, S. & Flykt, M. 2013. Lapsen ja vanhemman välisen emotionaalisen saatavillaolon merkitys lapsen kehityksessä ja hyvinvoinnissa. Viitattu 16.6.2020. <http://fammi.fi/wp-content/uploads/2018/07/SaloFlykt-EAS.pdf>

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Tampere: Suomen yliopistopaino- Juvenes Print Oy. Viitattu 6.7.2020. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Seppänen-Järvelä R. 2004. Prosessiarviointi kehittämissuunnitelmassa. Opas käytäntöihin. Helsinki. Stakes. Viitattu 11.9.2020. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/97308/Aho_Tuulia.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Socialstyrelsen 2015. Grundbok i BBIC. Barn behov i centrum. Viitattu 20.7.2020. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2018-10-20.pdf>

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Viitattu 3.6.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L3P16>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2006. Sosiaalihuolto Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2006:11. Helsinki. Viitattu 25.6.2020. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70027/Es200611.pdf?sequence=1>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2020. Sosiaalipalvelut. Viitattu 25.6.2020. <https://stm.fi/sosiaalipalvelut>

Stellberg, T. 2017. Osallistava kirjaaminen- nykytila ja kehittämistarpeet. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsingin Yliopisto. Viitattu 8.6.2020. http://www.socca.fi/files/6246/Stellberg_Tuulia.pdf

Suomen mielenterveysseura ry. 2020. Kun sairastun: kriisin vaiheet. Viitattu 29.6.2020. <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/sairastuminen-voilla-kriisi/kun-sairastun-kriisin-vaiheet>

Suomen perustuslaki 731/1999. Viitattu 12.6.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Tuetut ja valvotut tapaamiset sekä valvottu vaihto. Viitattu 6.6.2020. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/perheoikeudelliset-palvelut/tuetut-ja-valvotut-tapaamiset-seka-valvottu-vaihto>

Uramo, M. 2016. Aikuinen, vanhempi ja arviointi. Sosiaalityön kehukset lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Helsingin yliopisto. Viitattu 6.6.2020. <https://kaks.fi/wp-content/uploads/2013/06/Maija-Uramo-AIKUINEN-VANHEMPI-JA-ARVI-OINTI-Sosiaalityo%CC%88n-kehukset-lastensuojelutarpeen-arvioinnissa.pdf>

Vaattovaara, V. & Maula, R. 2010. ”Ettei joudu silleen yllättäen vaan johonkin” - Lyhytaikainen perhehoito osana lastensuojelun avo- ja sijaishuoltoa. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 14. Helsinki: Pelastakaa Lapset. Viitattu 19.7.2020. <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/pelastakaalapset/2016/01/26134457/Lastensuojelun-lyhytaikainen-perhehoito.pdf>

Visuaalisen ilmeen ohjeisto. Helsingin kaupunki. Viitattu 1.8.2020. <http://brand.hel.fi/>

Voikukkia. 2020a. Huostaanotto kriisinä. Viitattu 29.6.2020. <https://www.voikukkia.fi/vanhemat/huostaanotto-kriisina/>

Voikukkia. 2020b. Oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen sijoituksen aikana. Viitattu 29.6.2020. <https://www.voikukkia.fi/vanhemat/oikeuksia-ja-velvollisuuksia-lapsen-sijoituksen-aikana/>

Väestöliitto. 2020. Vanhemmuuden hoitaminen yhdessä. Viitattu 30.6.2020. https://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/uusperheen-parisuhde/5-vanhemmuuden-hoitaminen-yhdess/

Ylitalo, P. (toim.) 2011. Roolikartta vanhemmuuden, parisuhteen ja itsenäistymisen tueksi. Suomen kuntaliitto. Helsinki: Kuntatalon paino. Viitattu 14.6.2020. https://vslk.fi/uploads/files/519352_Roolikartta_verkkojulkaisu.pdf

Julkaisemattomat

Vastaanottoperhetoiminnan tapaamistilan esite. 2020. Esite. Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminta. Helsinki.

Kuviot

Kuvio 1. Avohuollon sijoituksen tarpeen vaatimat edellytykset. (Lastensuojelulaki 417/2007)	10
Kuvio 2. Hyvän kirjaamisen periaatteet.....	22
Kuvio 3. Havainnoinnin työvälineen kehittämistyön tehtävät	47

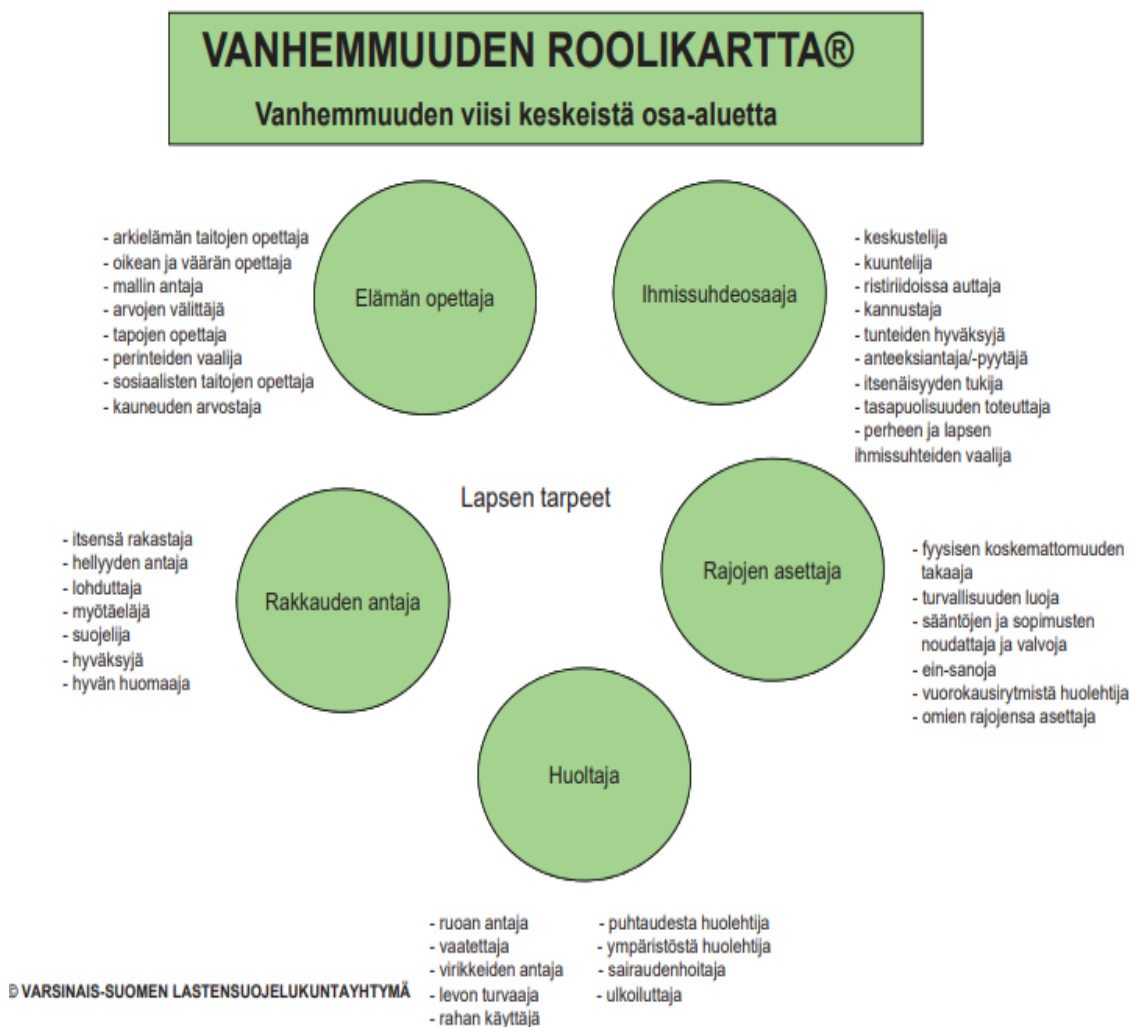
Taulukot

Taulukko 1. Aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit.....	30
Taulukko 2. Kirjallisuuskatsaukseen valitut tutkimukset	31

Liitteet

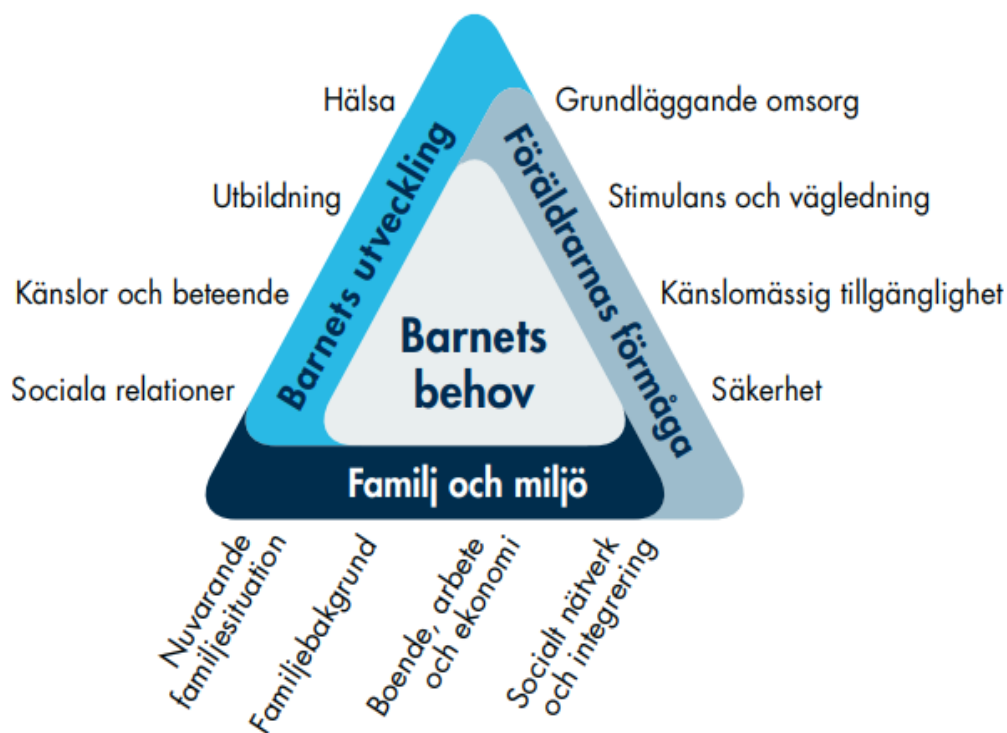
Liite 1: Vanhemmuuden roolikartta.....	65
Liite 2: BBIC (Barnets behov i centrum).....	66
Liite 3: Framework for Assessment of Children in Need and Their Families (FA).....	67
Liite 4: Tutkimuslupa.....	68
Liite 5: Suostumusasiakirja.....	70
Liite 6: Informointikirje.....	71
Liite 7: Haastattelurunko.....	72
Liite 8: Esimerkki Post-It menetelmän käytöstä opinnäytetyössä.....	73
Liite 10: Helsingin kaupungin brändikolmio.....	75

Liite 1: Vanhemmuuden roolikartta

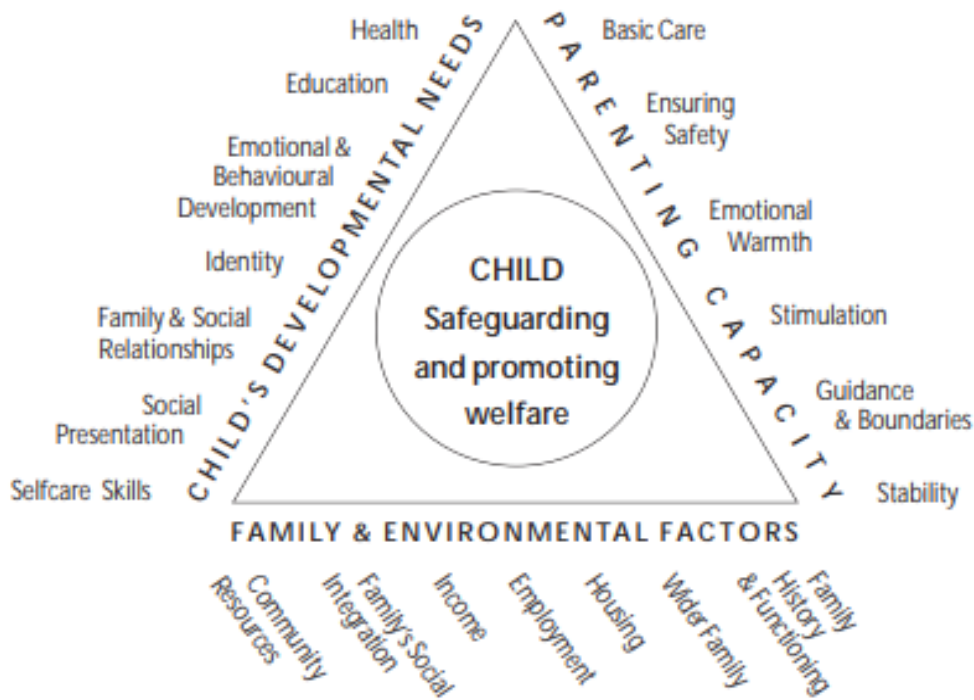

Liite 2: BBIC (Barnets behov i centrum)

Triangeln – en introduktion

Liite 3: Framework for Assessment of Children in Need and Their Families (FA)

Liite 4: Tutkimuslupa

Helsingin kaupunki
 Sosiaali- ja terveystoimiala
 Perhe- ja sosiaalipalvelut -palvelusyksikkökonaisuus
 Lastensuojelu

Pöytäkirjanote

1 (2)

26.05.2020

Lastensuojelun johtaja

Solja Mäkirinne
 Osuuskunnantie 20 a 1
 00660 HELSINKI

41 §**Tutkimuslupa tutkimukselle Yhtenäinen havainnointityökalu Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoimintaan**

HEL 2020-006341 T 13 02 01

Päätös

Lastensuojelun johtaja myönsi tutkimusluvan Solja Mäkirinteen tutkimukselle "Yhtenäinen havainnointityökalu Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoimintaan" (AMK). Tutkimuksen yhteyshenkilö on johtava ohjaaja Susa Markovaara. Tutkimuslupa on voimassa 31.12.2020 asti.

Tutkimuslupaan sovelletaan seuraavia ehtoja:

Tutkimusraportista ei saa olla tunnistettavissa tutkimukseen osallistuneita henkilöitä.

Tutkimuksesta ei tule koitua kustannuksia sosiaali- ja terveystoimelle.

Tutkija sitoutuu noudattamaan EU:n yleisen tietosuojasetuksen, tietosuojalain (1050/2018) sekä muiden lakien ja asetusten tutkijalle asetamia vaatimuksia.

Tutkija saapuu pyydetessä maksutta esittelemään tutkimuksen tuloksia Helsingin sosiaali- ja terveystoimeen.

Sähköinen tutkimusraportti tai sen osoite toimitetaan sosiaali- ja terveystoimialan käyttöön osoitteella: tutkimusluvat.sote@hel.fi. Valmiit tutkimukset ovat henkilökunnan käytettävissä sosiaali- ja terveystoimen intrasivulla.

Päätöksen perustelut

Opinnäytetyö toteutetaan toimeksiantona Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminnalle. Opinnäytetyön toiminnallinen osuus on tuottaa tutkimuksellisen kehittämisprosessin avulla valvottujen ja tuettujen taapaamisten havainnointiin työkalu. Vastaanottoperhetoiminnan työntekijöiden toiveita ja tarpeita vastaamaan suunnitellun työkalun tavoite on

Postiosoite
 PL 6000
 00099 HELSINGIN KAUPUNKI
 sosiaalijaterveys@hel.fi

Käyntiosoite
 Toinen linja 4 A
 Helsinki 53
 www.hel.fi/sote

Puhelin
 +358 9 310 5015
Faksi
 +358 9 310 42504

Y-tunnus
 0201256-6

Tilinro
 FI1880001200052430
Alv.nro
 FI02012566

Liite 5: Suostumusasiakirja

Jaana Bragge & Solja Mäkirinne

Suostumusasiakirja

28.4.2020

Opinnäytetyön tarkoitus on kehittää vastaanottoperhetoiminnan valvottujen ja tuettujen tapaamisten toimintatapoja sekä edistää yhtenäisten arviointikäytänteiden rakentumista. Tavoitteena on yhtenäistää vastaanottoperhetoiminnan valvottujen ja tuettujen tapaamisten toimintatapoja sekä yhtenäistää arviointikäytänteiden rakentumista.

Tuotamme tutkimuksellisen kehittämisprosessin avulla Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminnan valvottuihin ja tuettuihin tapaamisiin havainnointia tukevan työkalun. Tuotos syntyy kehittelytyönä ajankohtaisten tutkimusten, kirjallisten lähteiden ja haastattelun sekä Marika Vilenin aiheeseen liittyvän koulutusmateriaalin pohjalta. Vastaanottoperhetoiminnan sosiaaliohjaajien toiveita yhtenäisestä havainnoinnista on kartoitettu haastattelemalla kolmea ohjaajaa. Haastattelun avulla syntyneitä tuloksia on tarkoitus käyttää opinnäytetyössämme. Haastattelu on nauhoitettu ja litteroitu. Haastateltavien nimiä ei käytetä opinnäytetyössämme. Tutkimuksen ajan aineistoa säilytetään tiedot salasanalla lukittuna. Prosessissa käytetään vain sähköistä materiaalia ja tarpeettomat aineistotiedot poistetaan käyttötarpeen päätyttyä. Tietojen lopulliseen hävittämiseen käytetään ohjelmaa, joka perustuu tietojen ylikirjoittamiseen tai kiintolevyn magnetointiin.

Tutkimuksen tietoja käsittelevät tutkimuksen tekijät, allekirjoittaneet Jaana Bragge ja Solja Mäkirinne. Tietoja ei luovuteta tutkimusryhmän ulkopuolelle. Tutkimustyön pohjalta kehitetty lomake toimitetaan Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminnan yksikölle elokuussa 2020. Valmis opinnäytetyö esitellään seminaarissa ja julkaistaan Theseus -tietokannassa syksyn 2020 aikana.

Olen tietoinen opinnäytetyöstä, sen tarkoituksesta ja tavoitteista. Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminnan työryhmän jäsenillä on missä tahansa tutkimuksen vaiheessa mahdollisuus keskeyttää tutkimus syytä ilmoittamatta. Ilmoituksen keskeyttämisestä voi tehdä opinnäytetyön tekijöille joko puhelimitse tai sähköpostilla.

Suostumusasiakirjan jäljennös annetaan suostumuksen antajalle.

Susa Markovaara
SUSA MARKOVAARA 5.5.2020

Tutkimukseen osallistuvan allekirjoitus ja nimenselvennys Päiväys

Vastaamme mielellämme opinnäytetyötä koskeviin kysymyksiin.

Jaana Bragge
jaana.bragge@student.laurea.fi
+358 407414939

Solja Mäkirinne
solja.makirinne@student.laurea.fi
+358 504689452

Liite 6: Informointikirje

Jaana Bragge & Solja Mäkirinne

Informointikirje

28.4.2020

Hei vastaanottoperhetoiminnan henkilökunta,

Olemme sosionomiopiskelijoita Laurea Ammattikorkeakoulusta. Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminta toimii toimeksiantajana opinnäytetyössämme.

Opinnäytetyön tarkoitus on kehittää vastaanottoperhetoiminnan valvottujen ja tuettujen tapaamisten toimintatapoja sekä edistää yhtenäisten arviointikäytänteiden rakentumista. Tavoitteena on yhtenäistää vastaanottoperhetoiminnan valvottujen ja tuettujen tapaamisten toimintatapoja sekä yhtenäistää arviointikäytänteiden rakentumista.

Tuotamme tutkimuksellisen kehittämisprosessin avulla Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminnan valvottuihin ja tuettuihin tapaamisiin havainnointia tukevan työkalun. Tuotos syntyy kehittelytyönä ajankohtaisten tutkimusten, kirjallisten lähteiden ja tekemämme haastattelun sekä Marika Vilenin aiheeseen liittyvän koulutusmateriaalin pohjalta. Vastaanottoperhetoiminnan sosiaaliohjaajien toiveita yhtenäisestä havainnoinnista on kartoitettu haastattelemalla kolmea ohjaajaa. Haastattelun avulla syntyneitä tuloksia on tarkoitus käyttää opinnäytetyössämme. Haastattelu on nauhoitettu ja litteroitu. Haastateltavien nimiä ei käytetä opinnäytetyössämme. Tutkimuksen ajan aineistoa säilytetään tiedot salasanaalla lukittuna. Prosessissa käytetään vain sähköistä materiaalia ja tarpeettomat aineistotiedot poistetaan käyttötarpeen päätyttyä. Tietojen lopulliseen hävittämiseen käytetään ohjelmaa, joka perustuu tietojen ylikirjoittamiseen tai kiintolevyn magnetointiin.

Tutkimuksen tietoja käsittelevät tutkimuksen tekijät. Tietoja ei luovuteta tutkimusryhmän ulkopuolelle. Tutkimustyön pohjalta kehitetty lomake toimitetaan teille elokuussa 2020. Valmis opinnäytetyö esitellään seminaarissa ja julkaistaan Theseus -tietokannassa syksyn 2020 aikana.

Yhteistyöstä kiittäen,

Jaana Bragge ja Solja Mäkirinne

Liite 7: Haastattelurunko

Haastattelu 26.2.2020

Haastateltavina Helsingin kaupungin vastaanottoperhetoiminnan sosiaaliohjaajat
11 kysymystä

1. Mistä sosiaaliohjaajan työ vastaanottoperhetoiminnassa koostuu?
2. Mistä tarve tapaamisten havainnoin apuvälineelle lähti?
3. Minkälaisia toiveita teillä on lomakkeen sisällön tai pituuden suhteen?
4. Millaisia aihealueita toivoisitte lomakkeeseen?
5. Mitä ajatuksia havainnoinnin tasalaatuisuus teissä herättää?
6. Mikä pohjakoulutus sosiaaliohjaajalla on ja oletteko saaneet lisäkoulutusta havainnointiin liittyen?
7. Mihin kiinnitätte pääsääntöisesti huomiota havainnointia tehdessänne?
8. Miten reaaliaikainen kirjaaminen toteutuu työssänne?
9. Haluatteko, että lomake tulee olemaan osa osallistavaa kirjaamista?
10. Mitä te toivotte meiltä opiskelijoilta?
11. Onko teillä vielä jotain muita toiveita opinnäytetyön toteutuksen suhteen?

Liite 8: Esimerkki Post-It menetelmän käytöstä opinnäytetyössä

SANATON JA SANALLINEN viotintä

- ikäfason mukainen puhe
- sijoituksesta puhuminen
- kiinnostus lapsen puhetta kohtaan
- kehuminen + ...

JAANAN TO DO: ❤️

- teoriaa aineiston kuvailu
- lasulain soveltaminen löpi
- muistilista, työväline, työkalu?
- check kpl 3 & 4
- enkku? pääsvenstä?

SOLJAN TO DO: ❤️

- selvitä Apotti
- ks. Lastensuojelun laatusuositus
- muistilista, työväline, työkalu?
- visuaalisuus, Vaa tänker Tiina?
- virallinen käänne vopista

HONA & HUOLENPITO

- hellyydenosoitukset
- lapsen tarpeiden tunnistaminen
- perustarpeista huolehtiminen

YHDESSÄ LEIKKIMINEN & TEKEMINEN

- vanhemman kyky ohjata lasta
- leikkien sisältö
- huumori, leikkisyys
- vanhemman osallisuus

EMOTIONAALINEN ILMAPIIRI

- tunteiden ilmaisu
- vaikeat tilanteet?
- tuti erätilanteissa
- vanhemman kyky huomioida lapsen tunteet

VANHEMMAN OSALLISUUS

- tunteiden näyttäminen
- mieliala + olemus
- yhteistyö eri toimijoiden kanssa
- sitoutuminen tapaamisiin
- KIRJAAMINEN

Visuaalisen ilmeen merkitys??

- tuiheet, torpeet
- Stadi?

OSALLISUUS

- yhteisön lähtyminen
 - ↳ kuuluminen
 - ↳ vaikuttaminen
- osallisuus kirjauksessa:
 - korostu ristiriita tilanteissa
 - lisää työn toteutusta

ZOOMIT:

KE: 19.00
TO: 19.00
LA: 9.00
SU: 14.30

😊

KIRJ. PAJA

25.6
klb?
M-L
ZOOM
9.6

😊

TEAMS MED TIINA

8.6
KLO 9.00

Liite 9: Esimerkki Mind Map menetelmän käytöstä opinnäytetyössä

Liite 10: Helsingin kaupungin brändikolmio

